

HITKÉTELYEK.

IRTA

K **MÁRKFI SAMU**

SZ. BENEDEKI REND PANNONHEGYI TAGJA, A PESTI KIR. EGYETEMNÉL
NY. R. HITTANÁR.

PESTEN,
NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL.

Man klagt über so viele Sünde in der Welt. Aber das ist oberflächlich. Man sollte klagen über grossen Mangel an wahrem Glauben. Man wünscht besser zu werden, und versucht dieses und das; aber es ist erfolglos. Man sollte bitten um einen lebendigen Glauben, und sollte arbeiten an einem lebendigen Glauben; das helfe weiter. Woran es der Menschheit im Grossen, und woran es den Einzelnen fehlt, das ist der Glaube. — (Hirscher, Erörterungen, 2. Heft. S. 215.)

AZ OLVASÓHOZ.

Nem sok az, nyájas olvasó! mit tőled kérek, hanem drága: időnkint néhány percz e lapok olvasására, midőn sürgősb teendőd engedik.

Az idő legbecsesb javunk, melyet kitelhetőleg fölhasználni buzgólkodik mind a ki bölcs. De van még is nyugalom, mely fölér a leghasznosb munkával, s ez: a lelki szemle.

Nyugalomnak mondom; mert midőn a világi szórakozás- és kábitó zajtól ide s tova hanyattatunk; midőn a nagyszerű csekélységek és csekély nagyszerűségek közt magasbra vágyó lelkünk elfárad: ki ne sóvárogjon egyegy órai függetlenség után, melyben sziveszerint elmélkedve megújulhasson, és nyugodt öntudattal mondhassa: most magamnak élek?

Az emberi nemzet nagyban beteg. Orvosai számtalanok, kik neki jobbraválto-

**zást, boldogságot ígérnek, azonban gyógyszer-
szereik erőtlenek.**

**Egy orvos jött igénytelen alakban, ki
a betegségeket nem szépíté, de egyszers-
mind komoly méltósággal hangoztatá: Itt
a gyógyszer; a ki használja, fölépül: a ki
pedig megveti, veszni indult.**

**Szavai soha sem csaltak: és a világ
mégis kontárokat kerget!**

**Az orvos: maga az Isten fia; és gyógy-
szere: a hit.**

**Mindnyájan, kik vigasz és enyh után
epedtek, siessetek a hit életforrásához, s
ha élvezni fogtátok: megismeritek, hogy
erre volt szükségtek.**

Pesten, Böjtmás hó 4-én, 1849.

M. S.

1.

Hit fogalma, tárgyai, föltételei.

Hitni tesz, másnak tekintélye miatt valamit igaznak tartani. Mivel pedig saját tapasztalásunk eléggé meggyőz minket a tárgynak miképlétéről: azért az, mit külső vagy belső érzékeink által tapasztaltunk, vagy tapasztalunk, reánk nézve nem hit tárgya. Ide tartoznak még a szemléleti igazságok, (*veritates intuitivae*), millyenek a mennyiségtan állítmányai; például: kétszer kető, négy; két pont között az egyenes vonal, leg-rövidebb. Továbbá az észnek világos okfői, mellyeknek ellenkezőjét lehetlen gondolnunk; például: semmi sincs ok nélkül, vagy: egyszerre lenni és nem lenni, lehetlen; hasonlólag nem tárgyai a hitnek; mert saját öntudatunkban van azoknak igazsága, s ezt csak úgy nem tanuljuk másoktól, mint eszünk valóságát nem.

Ezeket kivéve minden egyéb lehet hit tárgya; névszerint: tan, történet, és jövőndölés; azért a hit is tan- történet- és jövőndölési hitre osztályoztathatik. A ki tudnillik valami tanczikket ad előnkbe, mellyet magunktól még nem tudunk, azt ép úgy hisszük neki, valamint a történetet és jövőndölést, ha bizunk hitelességében.

Bizunk pedig másnak hitelességében, midőn meg vagyunk győződve tudomásáról és őszinte közléséről; s azért e két kellékben állanak a hit föltételei, vagy indokai, mellyeknek eredménye a tekintély. A kiben

e két kellék megvan, annak nem hinni-annyi volna, mint ok nélkül, az az ész ellen, cselekedni. S azért alapos tekintély mellett fölösleges a közlemény igazságát vagy észszerűségét vizsgálni, mert ez okvetlenül áll, ha bizonyos a közlőnek tudata és őszintesége, úgy hogy nem a tárgy igazságából kell megítélni a hitelességet, hanem megfordítva a hitelességből önként foly a tárgy észszerűsége, igazsága és minden ellene gördithető nehézségek hiúsága. Példaul: a kath. anyaszentegyház tanítja: miszerint Krisztus helyettünk szenvedvén és meghalván, az Isten büntető igazságát érettünk megengesztelte. Azután, hogy a keresztség örökre jelzi a fölvevőt, miszerint a kereszteni jellem hittagadás által sem törölthetik el. Ha már előbb alapos okokból meggyőződtem az egyház hitelességéről: bizton tudom, miszerint fonákságot e tanczikkokban sem tanít; jóllehet ott a helyettesítés, itt az ok és okozat közötti viszony némi homályban tűnik föl elmémnek. Csak midőn a tudat bizonytalan, akkor szükséges a tárgy valóságának vizsgálata; mert ha ebben benső ellenmondás, vagy más bizonyos ismeretekkel-összeütközés találatnék: világos lenne, hogy a közlő tudomása alaptalan. Így ha Péter, kinek tudomásáról eleve még nem győződtem meg, azt állítaná: miszerint minden ember tehetségei egyenlők, s csak a neveléstől függ azoknak több vagy kevesebb sikerü használata; vagy ha Pál Romát a világgal egykorunak mondaná: ezen állitmányok bővebb vizsgálatból könnyen kitűnnék mindkettőnek tudatlansága, melly miatt e pontokban hitelt nem érdemelnének.

A hit bizonyossága.

Bizonyosnak azt tartjuk, minek valóságáról elég okból meggyőződünk. Példaul: Istent külső tényekkel is tartozunk tisztelni, ezt elegendő okból igaznak, tehát bizonyosnak tartom; ez meggyőződéselem. Ha a meggyőződés saját tapasztalás- tárgyvizsgálat- és fölfogásból szereztetik: tudat- vagy tudalomnak mondatik. Némelyek ugyan a tudalmat egyedül azokra szorítják, melyek a főnebb előadottak szerint nem hit tárgyai, ugymint: a kül, bel-tapasztalati és szemléleti igazságokra, meg világos okfökre: azonban a bevett szólásmód a tudatot szélesb értelemben veszi, minden ismeretről, mellynek valóságáról mintehetsegeinkkel közvetlen meggyőződünk. Így tehát valamint tudom, miszerint Budát Pesttel remek nagyszerű lánczvid köti össze, vagy a mi részben van, az egészben is foglaltatik; ugy tudom azt is, miszerint embertársaim iránt kötelelességeim vannak; vagy hogy a bűnbüntetést érdemel.

Midőn valamelly igazságról nem magunk vizsgálata, hanem mások tekintélye által, s így közvetve, szerzünk meggyőződést: az hit. Példaul: az ifju hallja tanítójától, mennyire van a nap és hold a földtől, vagy mellyek a magyar szókötés szabályai; ő mit sem kételkedik ezeknek igazságáról, tanítójának tekintélye győző ok reá nézve; de ezt a meggyőződést közvetve szerzi tekintély által, az az hisz.

A hit bizonyossága függ a közlőnek hitelességé-

*

től és közleményének helyes megértésétől. Ha valakinek tudalma és őszintesége, általán érvényes okokból, teljesen bizonyos vagy csálhatlan, és közleménye jól értetik: akkor a hit is teljes-bizonyos, illetőleg csálhatatlan; az az bizonyos azon történetnek vagy eszmének igazsága, mellyet hiszünk. Példaul: valamelly szerző mondata homályos, vagy több értelmű; ő fölfejtí, mikép értette légyen. Tegyük hogy őszintén szól; úgy hinni kell szavának; s e hit teljesen bizonyos, miután általános elismerés szerint szavainak legjobb értelmezője kiki önmaga. Hasonló bizonyossága van a hitnek mindannyiszor, valahányszor a tudat és őszinteség hasonlólag bizonyos. Ha pedig a hitelesség tökéletlen vagy gyanus: akkor a hit bizonyossága nem jöhet szóba, mert nincs elegendő ok hinni; tehát okos ember azon esetben nem hisz. Félhit nincs; mert, miután hinni annyit tesz, mint valamit igaznak tartani: ha volna félhit, akkor ennek tárgya igaz is volna, nem is. Más az, midőn a közleménynek egy részét valószínűnek tartjuk, vagy hisszük, a másikat nem. Akkor az elsőre nézve a közlő hitelessége valószínű, vagy kielégítő, a másikkra nézve nem, mellynek tehát hitelt nem adunk. A kétely sem félhit; mert ez akkor támad, midőn a hit indokai némi ellenokok által gyengítettnek; tehát ekkor is az okok elégtelenek lévén a hitre, ennek nincs helye, míg csak új okok a hiányt nem pótolják.

Ha valaki a közlő hitelességét alanyi okokra alapítja, mellyek magukban nem érvényesek: akkor a hit csálékony. Példaul: a ki minden francziának hisz csak azért mert franczia; vagy egy zsidónak sem

hisz, csak azért mert zsidó: annak a hitelességrőli nézete merőn alanyi. A zsidó tanács abban alapos okot talált Krisztusnak nem hinni, mivel a főbbek és farizeusok közül még senki sem hitt benne! (Ján. 7, 48.)

A hit és tudat néha összefolynak; más szóval: vannak igazságok, melyeket hiszünk is tudunk is; mert mind a tekintély, mind a benső tárgyvizsgálat elegendő okot nyújt a meggyőződésre. Így a test halandóságát, és a lélek halhatlanságát tudjuk, mert arról a mindennapi példa, és a test alkotmánya, erről pedig legalaposabb bölcséleti ökoszkodás győz meg minket. Azonban az isteni tekintély is tanítja, miszerint minden embernek meg kell halni, de a lélek halhatatlan. Ez tehát egyszersmind hit tárgya.

Mellyik bizonyosb, a hit-e, vagy tudat, midőn összetalálkoznak? Általában szólnak. Ha a tekintély világosan bizonyos: a hit, főleg tantárgyaknál, biztosabb és megnyugtatóbb, mint az önoszkodás eredménye; mert a meggyőződésbe alanyi indokok is vegyülhetnek, melyek magukban véve nem alaposak, még is az egyénre győzőleg hatnak. Így 1843-ban Dr. Meinhold kiadott Berlinben egy iratot e czim alatt: „Maria Schweidler, die Bernsteinhexe. Der interessanteste aller bisher bekannten Hexenprocesse, nach einer defecten Handschrift“ stb. A munka olly utánzási ügyességgel volt készítve, miszerint régi eredetiségéről a legtudósabb kritikusok is meggyőződtek. Azonban félév múlva szerző az egészet saját koholmányának vallotta; és mivel a tudósok most sem akartak tágitani meggyőződésökből, újabb nyilatkozatkor

azt barátai tanuságával is megbizonyította, kik a készülő kéziratot látták. (l. bővebb. Rel. és Nev. 1845. 41. sz.) Ime a hit előnye a tárgyvizsgálatból eredett meggyőződés, az az tudalom fölött! Némelly orvos tapasztalata s tudománya nyomán meggyőződik a kór minemiségéről, mellynek gyógyításához fog. Ámde mennyivel jobban megnyugszik vizsgálata eredményén, ha más tekintélyesebb orvos, vagy egész orvosi tanács egyezőleg azt állítja! Valljuk meg: a tekintélyek szükségét mindnyájan érezzük, és tétleg megismerjük, miszerint a tudalom hamarabb csalhat, mint az alapos tekintélyre fektetett hit. Mikor pedig a tekintély csalhatlan: milly tudalom mérkőzhetik vele? Ellenben a tekintély, mellynek gyenge, vagy kétes az alapja, ezt az elsőbbséget nem igényelheti; akkor a tárgyvizsgálati okok győzőbbek lehetnek a tekintélynél. Innen van, miszerint az emberek, még a szak tudósok is, gyakran ellenkezőleg vannak meggyőződve; mert a másik résznek tekintélyét az okoskodásban csak is ilyannak tudják, millyen maguké, vagy egyéni saját nézeteikbe szerelmesek. S már most, az emberi elmének illy hullámozása mellett lehetnénk-e a legszükségesebb tudni valók fölött teljesen megnyugtatta, ha egy csalhatlan hitre nem támaszkodhatnánk?

A hit helyes fogalmából értjük, mikint az alapos tekintélyre épített hit, ha bár a tudattal nem találkozik, mindig kettős meggyőződést foglal magában, tudnillik közvetlent, melly saját vizsgálatunk által szerzettetik a közlő hitelességéről; azután közvetett meggyőződést a hittárgy igazságáról, mellyről ugyan nem

saját tárgyvizsgálatunk győz meg, hanem a közlő tekintélye. A ki tehát avval, miszerint egyedül a meggyőződést volna észszerű követni, a hitet akarná ócsárolni, vagy azt vélné: „minél kevesebbet hisz valaki, annál bölcsőbb” tetteleg nem értené, a mit beszél. Hit nincs meggyőződés nélkül; mert a ki hisz, (kiveszszük a könnyelműeket,) teljesen meggyőződik arról, hogy hinnie kell, ha észszerűleg akar cselekedni. Következőleg a józan hit sem nem meggondolatlanság, sem nem mutat holmi kiskorúságra. Példaul, távollétedben kigyúl a házad, s jóakaró szomszédod a veszély izenetével fölriaszt: okosság volna-e neki nem hinni? A keresztelő lelkész és kereszt atya bizonyítja a fölserdült ifjuról, miszerint Péterre van keresztelve: észszerű lesz-e szavukban kételkedni? Tehát, ha kétségtelen tekintélyű tanuk állítják, miszerint Isten fia csak egy üdvezítő hitet és egyházat alapított: kiskoru meggondolatlanság lesz-e ezt elhinni? A ki hitlenségben bölcseséget lát, az épen éktelen fonákságot hisz; mert (hogy a rossz akaratot elhallgassam,) vagy azért nem hisz, mivel a tudatot és őszinteséget senkiben sem tartja föllelhetőnek; vagy mivel nincs mit hinnie. Az első, örültséggel határos; másik azt árulja el, miszerint még igen keveset, vagy mit sem tanult másoktól. S ez a tudatlanság nagy bölcsesség volna? — Minden hittárgyról egyszersmind közvetlen meggyőződést, az az tudalmat kívánni, s a hitet nélkülözni akarni, nem kevesebb, mint az embert emberiségéből kivetkőztetni; mert mikép alább látni fogjuk, hit nélkül élnünk, művelődnünk, boldogulnunk lehetlen.

3.

A hitelesség vizsgálata.

A hit bizonyossága a hitelesség kellékeinek valóságától függvén, méltán kérdezhetni, vannak-e általában érvényes szabályok annak megítélésére, valljon a közlő őszinte-e, s a közlöttek tudhatja-e? Ha ilyen szabályok nem léteznének, akkor senkinek hitelességéről bizonyosak nem lehetnénk, és senkinek nem hihetnénk.

Első szabály mások hitelessége vizsgálatában ez: hazugnak addig ne tartassék senki, míg reá bizonyos ok nincsen; mert a hazugság természet-elleni bűn lévén, senki ok nélkül maga ellen nem cselekszik. Hacsak tehát ez az ok elegendőleg ki nem mutattatik, általánosan áll, hogy a közlő inkább természete rendét követve igazat akart mondani. Ez a bizalom másnak becsületessége iránt olly természeti szükségünk, mikép egészen alaptalan nem lehet. Különben emberi társaság nem létezhetnék, ha mindenkiben ellenséget kellene látnunk, s magunkat is ellenség gyanánt tekintetnünk. A milly bizonyos tehát létünk, olly bizonyosnak kell ama bizalom alapjának lenni, s olly bizonyosak mind azon eredmények, mellyek belőle észszerűleg folynak, s azért valóság az, miszerint a közlő jó akaratában addig bizhatunk, míg csalási szándéka bizonyos adattal ki nem mutattatik.

Második szabály ez: minél több tényleges vonásokat tudunk a közlőnek igazság- és erényszereteté-

ról, s kivált ezekérti önfeláldozásáról: annál erősebb az őszintesége-iránti bizalmunk. De ha olyan vonásokat nem tudunk róla: még azért nem következik csalfasága, s azért ha ő közleményét, melly különben sem az ő, sem a mi érdekünkbe nem vág, mint valót adja előnkbe, s az első szabály kedvez neki, bizhatunk őszinteségében; mert ekkor hiszni van okunk, melly maga a természeti rend; ellenben nem hiszünk okunk; ok nélkül pedig cselekedni nem okosság.

Harmadik szabály ez: ha a közlő olyan körülmények között nyilatkozik, mellyekben igazat mondani erkölcsileg kényszerül: az hasonlólag hitelessége iránti bizalmunkat neveli.

A mi már tudhatását illeti, melly tapasztalás, vizsgálás, és szó- vagy írásbeli közlés által szereztetik: ezt élete körülményeiből, az az tényekből ítélhetni még. Ha ezek nem ismeretesek, s a közlő hitet kíván, becsületességétől függ, érdemli-e ezt. Midőn a közlő más után adja közleményét, hitelessége ama kutfőtől függ, s a vizsgálat arra esik vissza.

Kitetszik a mondottakból, miszerint hitelesség megítélésére minden ember képes; mert nincs józan eszű ember, ki meg nem ítélhetné 1-ör hogyan lehet valamit tudni, 2-or kiben lehet a mondottak szerint hiszni. Valamint tehát a hit általános szüksége minden embernek, úgy képesítve is van minden ember annak megszerzésére.

A fenkitett szabályok szerint a közlő tudalma- és őszinteségéről olly biztosan ítélhetünk, a mint csak emberileg lehet. Megeshetik azonban, mikép valaki ezen szabályokat vigyázatlanul alkalmazza a közlőre,

s hisz neki, mielőtt hitelességét megvizsgálta volna. Az ilyen hit könnyelmű s csalékony, mert nem tekintélynek hisz. Magának tulajdonítsa tehát könnyelműsége csalódásait. A hit mind a mellett, úgy véve, mikép meghatároztuk, mit sem vesz bizonyosságából és észszerűségéből, mert nincs észszerűbb tény, mint hiteles közlőnek hinni. Történhetik ugyan, miszerint valakinek jó akaratáról nincs okunk kételkedni, még is megcsal bennünket, mert belsejébe nem látunk, külsőleg pedig nem árulja el ravaszságát. Ez véges természetünknek hiánya, melly egyéb teendőinkben is megvan, a nélkül hogy azért tenni megszűnnénk. Csalódás történhetik ellenkező esetben is, ha hitelt nem adunk, mikor hinni kellett volna. Legujabb példánk van Rossi romai ministerben, ki ha a becsületes közlőnek hisz, nem lesz az orgyilkosság áldozatjává. (Rel. és Nev. 1849. 3. sz.) Egyes kivételek miatt a szabály érvényessége mit sem vesz. Ha, például, idegen létemre többféle uttal találkozom, és helybeli tájismerrő lakótól utasítást kérek, nem lehetlen, hogy ez szándékosan tévuttra vezet, de azért kit se kérdezzek, kinek se higyek? Egyébiránt, minél nagyobb eredményű a hit, melly tőlünk kíváztatik: annál erősebb okokon kell a hitelességnek alapulnia. Ha péld. vala minék igazságából kötelesség háramlik rám, s azon kötelesség betöltésétől mindenem, még emberségem érzete is függni állittatik: akkor nem csak az új terhek elvállalása és szabadságom megszorítása, hanem a legfőbb javak elveszthetése miatt is az ész szorosan parancsolja a hitelesség legovatosb vizgálátát, és több mint valószínűségét. Olyankor mind a tudalom- mind

az őszinteségnek kétségtelennek kell lenni, miszerint hinni ne csak lehessen, hanem kelljen is. Ezt kívánjuk különösen üdvünk dolgában; és csakugyan abban, mint alább kifejtendem, a tanuk őszintesége s lelkismeretessége nem egyedül azon szabályon épül, miszerint nem lehet okot felhozni ellene, hanem a hitetlenséget legmagasb fokra emelő tényleges adatokon, úgy hogy, ha valahol, ott van leginkább helye a hitellességről teljes meggyőződésnek.

4.

A hit természeti szükségünk.

a) A z e m b e r i.

Szükségünk van történeti ismeretekre, és másoktól átveendő taneszmékre, ezek pedig csak hit által szerezhethők. Ha semmi történetet nem hiszünk, eredetünk rejtélyes; az emberi nem növeltetése, lassankinti fejlődése és haladása megszűnik művelődésünk világa lenni; van tömérdek eredmény, előzmények nélkül; természetünk telve ellenmondásokkal, mert emlékező tehetségünk csupa tévedésekre vezet; háláérzetünk — e nemes és boldogító indulat — fölösleges; jogok alapjai megsemmisülnek, szóval az ember boldogtalan vak teremtmény, kinek vannak lelki szemei a múlt történetekre, de nem lát; van érzete, de tárgy nélkül; van kifejlett állapota, de eredet és tényezők nélkül. Így állanánk, ha történetünk nem volna, mellyet igaznak lehet és kell tartani. Már,

ha igaz történetre kerülhetlen szükségünk van, kell létezni hiteles történetírásnak, melytől a hitet megtagadni ésszerűleg ne lehessen; kell bírnunk ismervekkkel, melyek ha csálnak egy történetnél, csaljának valmennyinél, s csalásuk minden hiteles történetet lehetlenné tegyen.

Hasonló természeti szükségünk van mások oktatására, mely hit nélkül lehetlen. Ki merné állítani, hogy eszméket másoktól elfogadni nem kényszerülünk? Fejlődésünk tapasztalásból indul ki, s legtöbb eszmét érzékeink után veszünk, úgy hogy a ki megelőz bennünket a tapasztalásban, megelőz az eszme gazdagságban is, s így attól természetesen sok eszmét kölcsönözhetünk, melyre mi még nem jöttünk. Minden tanítás lehetsége megszűnik, s vele együtt megszűnik értelmiségünk, emberiségünk, ha másoktól eszméket elfogadni, az az másoknak hinni nem ésszerű. Ki fog mindent magától megtudni, mit mástól röviden megismerhet? Mire való akkor az emberi beszéd, és minden egyéb közlöny, ha hinni nem lehet? Sőt mikép tarthatja fenn életét az emberi nem, ha az őtet környező tárgyak hasznos vagy káros természetét másoktól hitelesen meg nem ismerheti? Valamint tehát értelmiségre szükségünk van, hogy emberek legyünk: úgy szükséges az értelmiség nélkülözhetlen föltétele is — a hit. S azért itt is kell lenni ismervekknek, melyek szerint mások állitmányait a taneszmékre nézve higyük, hacsak természetünkkel ellenkezni nem akarunk. Ezen ismervek az imént mondottak szerint e tételben foglaltnak: a ki többet tud, s tudományát őszintén közli, annak hinni ésszerű kötelesség. Mind-

egy aztán, akár természettest, akár természet-fölöttit állítson a közlő: csak ő a dolgot tudhassa és ősszintén közölje, hitelt egyaránt érdemel.

A tanhitnek e természeti szükségét nem gyengíti azon tapasztalás, miszerint a tanulók benne többször csalódnak, a mennyire tudnillik a tanárok vagy szerzők tudalmában bízta, még is utóbb állitmányaikból tévedés merült föl. Tévedni fogunk míg emberek leszünk, a nélkül, hogy azért a határtalan kétkedés örvényébe rohanni észszerű lenne. E gyarlóság nevelje bennünk a csalhatlan tanítás-utáni sovárgást. Néhány csalódás mellett még is a hitből indul ki s fejlődik műveltségünk, mintán mint gyermekek nem lehetünk már önálló bölcselők, vagy természetbuvárok. Azután: egyedül a hit vezet-e minket tévelyre, s nem a független vizsgálódás is? Hányszor változik a tudománykedvelők meggyőződése azon egy tárgyról életük folytán!

b) Az isteni.

Ha az ember, értelmi szükségeinek legfőbbikét ki akarja elégíteni, és szívét is megnyugtatni, értenie kell rendeltetését, s ahhoz szabadon közelednie. Ámde akár azt vizsgáljuk, mi az embernek valóságos rendeltetése, akár azt, minő utak vezetnek eléréséhez: elégtelenek vagyunk a kérdés megfejtésére, mellytől pedig függ a velünk született, és kioltathatlan üdvvágy kielégítése. Önkint tehát ama legfőbb lényhez fordulunk e homály földerítése végett, kinek eszméje szívünkbe van oltva, kinek ha józan fogalmát bírjuk,

már lételet megvallottuk, kit ha szóval tagadnánk is, eszünkkel és szívünkkel annyiszor keresnénk, hány-szor ezeknek öntudatát megújítanók, szóval: ki természetünknek oly nagy szüksége, hogy ezt nélkülö nem ismerhetjük. Szépen mondja sz. Cyprián: (de idolor. van.): „Ez a bűnnek lényege, hogy nem akarod azt megismerni, kit nem tudni nem bírsz.“ — Istent a megfejthetlen kérdéseket, oktatása által, előttünk föltárhatja, s ha ezt teszi, mindentudata és végtelen szentsége hitet igényel, melly mivel isteni tekintélyből származik, isteninek mondatik.

Természeti szükségseink kielégítésére tehát elkerülhetlen az isteni oktatás, és ennek hite, mit már a pogány bölcsek éreztek. De valljon történt-e már, azt történeti uton lehet csak keresni. S mivel jelen értekezés leginkább az isteni oktatás hitét akarja tárgyalni, lássuk annak történeti nyomait.

J e g y z e t. A hit kétféle értelemben vétethetik: tárgyilag és alanyilag. Amaz jelenti a közlött hinni való tárgyakat; emez a hívőnek elfogadását, miszerint a közlöttestet igazaknak tartja. Tehát „a kath. hit“ vagy a ker. religio tartalmát jelenti úgy, mint a kath. egyház előadja; vagy a catholicusoknak ezen értelembeni hozzájárulását. Példaul e mondatban: „a kath. hit isteni eredetű“ tárgyilag vétetik a hit; ellenben: „nincs annak kathol. hite; vagy: a kevélység legnagyobb akadály a hitnek“ ezekben alanyi hitet jelent. Következő tárgyalásban a „hit“ majd első, majd második értelemben használtatik; de a figyelmes olvasó könnyen észreveszi, hol mellyik értelem áll.

5.

Isteni oktatás.

Ha történt isteni oktatás, hiteles tanuknak kell róla bizonyítani, kiktől józan észszel a hitet megtagadni ne lehessen; különben azt nem használhatnók. Mindazok között, kik az isteni oktatás történetét, tanukra hivatkozván, hiszik, a keresztény egyház legtekintélyesebb, s azért első figyelmet érdemel, annál inkább, mert hitét egyedül alaposnak hirdetvén, ha ez szoros vizsgálat után csakugyan olyannak találta-tik, akkor a többi állítólagos isteni oktatás vizsgálatát mellőzhetjük.

A keresztény egyház hagyományilag vette át ön alapítóitól az isteni oktatás történetét és tartalmát. Azon hagyománynak első tanui valának: az alapítók hívő kortársai egyetemben, vagy is az első századi ker. egyház, melly hitét általadta a második századnak, és úgy tovább, mindig a tanítványok tevéen tanúságot mestereikről, ugymint Krisztusról az apostolok, ezeknek közvetlen tanítványai ismét az apostolokról stb. A kérdés már most az:

1-ször. Miben áll az első egyház tanutételének velős rövid tartalma? 2-or, hitelt érdemel-e, midőn saját alapítóinak története- és tanítmányairól tesz tanúságot? 3-or, főntartatott-e mai napig az ős hagyomány egész tisztaságában?

6.

Miben áll a legrégebb ker. egyház tanúságának velős rövid tartalma?

Mit tanusított légyen az első egyház az isteni oktatás történetéről és tartalmáról, azt az egykoru, vagy azokhoz közel élt írók hiteles munkáiból tudhatjuk. Miután a ker. kath. egyháznak örökös főelve abban áll, miszerint az eredeti hagyomány egészen, és egyedül föntartandó minden hozzáadás és megcsonkítás nélkül: nyilvános, mikép a 3-ik és 4-ik századi egyháznak hite más nem lehetett, mint a mit az 1-ső és 2-ik századból általvett, annál inkább, mivel ama századok írói is hagyományra hivatkoznak. Így Tertullián: (de praescript. n. 2.) „Nekünk mit sem szabad önkényesen behozni, de elfogadni sem, a mit valaki önkényesen behozott volna... s így habár egy angyal mennyekből máskép tanitana, átkot mondanánk.“ Sz. István pápa hasonlóan ír Cyprián ellen: mi se ujittassék meg, csak a mi hagyatott (tartassék meg). Azért a közönséges zsinatokban, péld. chalcedoniban abból ítéltetett valamelly tan igaznak, ha meg-egyezett az atyák tanításával: „ez az atyák, ez az apostolok tanitmánya“ stb. Sz. Ágoston mondja az atyákról, miszerint minden részrehajlás nélkül, mit az egyházban találtak, azt tartották, mit tanultak, azt tanították, mit az atyáktól átvettek, azt fiaiknak hagyták“ (adv. Jul. l. 2. c. 10.) Sz. Jeromos, miután

Helvidiusnak Tertullian- és Victorinrai hivatkozását megczáfolta volna, így támaszkodik a hagyományra, mint az igazság kutforrására: „Amde csekélységekkel bibelődünk, és az igazság forrását elhagyva, a vélemények csermelyeihez térünk. Valljon nem idézhetem föl neked a régi írók egész sorát: Ignácot, Polycarpot, Irént, Justin vértanút, kik... ugyan így érezvén bölcseséggel teljes köteteket irtak össze“? (adv. Helv.) A hagyománytól eltérő állítmányokat nem is késett az egyház visszautasítani, bármily tekintélyűek voltak különben az új tanok hirdetői. Bizton idézhetünk tehát 3-ik és 4-ik századi írókat is, — mennyire az egykoru egyház egyetértett tanaikkal — az első egyház hitének kimutatására, miután kívánni nem lehet, hogy már az első két századból nagy számmal idézzünk olyan írókat, kik a kérdéses pontokról ki-merítőleg irtak volna. Hisz minden írónak nem kötelessége mindent följegyezni, kivált olyant is, miről senki nem kételkedik, s a mi nyilvánosan nem csak hirdettetik, hanem gyakoroltatik is.

A mi már az első egyház tanutételének fő pontjait illeti, azokból e helyen csak a következőket adjuk elő:

1-ször. Jézus és annak 12 választott tanítványai, kiket apostoloknak nevezünk, voltak a keresztényház alapítói. Némelyek az apostolok- és ezeknek segédei közül, számszerint nyolczan, valóban saját és hitelt érdemlő iratokat adtak ki, összesen huszónhetet, Jézus- és az apostolok tetteiről és tanítmányairól. Ezen iratokat nem különben, mint az ó szövetségnek mind azon könyveit, melyeket a kath.

egyház mai napon is szentekül elismer, az apostolok isteni ihletéssel írottaknak tanították ¹⁾, noha az egész isteni oktatást nem foglalják magukban, melynek ki-egészítésére, és a szent iratok igaz megértésére az

- ¹⁾ A 27 irat apostoli korát megmutatja mindannyinak az a használata, melyre a legrégebb keresztény, és egy részről nem keresztény írók munkáiban akadunk; például már a második században szent Justin, Iren, alexandriai Kelemen és Tertulliánál egész halmaza kerül elő az idézeteknek ama könyvekből; de szent Ignác, Polycarp, és romai Kelemen leveleiben is, kik az apostolokkal társalkodtak, többszörös ujjmutatások vannak rájuk, jelöl: hogy már akkor léteztek, és tiszteltettek. Következő századokban, miután némelyek eredete vagy tekintélye egyes férfiak és egyházak által kétségbe vonatott, találkoztak részint egyes írók, részint egész zsinatok, a valódi apostoli hagyományt az által föllevenítők és biztosítók, miszerint jegyzékbe foglalák a szent könyvek teljes sorát. — Az ő és új szövetségi könyveknek isteni ihletéséről közös volt az egyházban a meggyőződés; mert szenteknek, istenieknek mondatnak az atyák által, és mint Isten szavai, és szent Lélek nyilatkozási tiszteltetnek. Így a romai Kelemen inti a corinthebelieket, hogy szorgalmasan olvassák az iratokat, melyek a szent Léleknek igaz oraculumai. Szent Justin a profétákról mondja, miszerint sz. Lélektől ihletve szólottak. (Dial. c. Tryph. nr. 7.) Szent Iren így ír: „Az iratok tökéletesek, mert Isten ígétől és az ő Lelkétől sugalvák.“ (2. k. 28 f. 2. sz.) Különösen Moysesről állítja: (4. k. 2. fej.) „Moyses iratai Krisztus szavai... s ha Moysesé, kétségkívül a többi proféták beszédei is azé.“ Szent Theofil egyezőknek mondja a proféták és apostolok mondatait; mert mindnyájan Istennek egy Lelkétől ihletve szólottak. Origenes: (in

apostoli, szóval adott, és a szent atyáktól följegyzett hagyomány szükséges ²⁾). Következőleg a szent iratok és a szóbeli hagyomány az a kettős kútforrás, melyben, az egyház tanúsága szerint, az isteni okta-

Luc. hom. 1.) „Máté, Márk, János és Lukács nem iparkodtak írni, hanem szent Lélekkel telve irták az evangéliumokat.“ Szent Ágoston mondja, hogy a szent íróknak, vagy általuk, Isten szólott stb. Továbbá mind a két szövetségi könyvek teljes jegyzéke, (kánon) ugya mint most tartja a kath. egyház, benfoglaltatik a régi latin fordításnak, mely megközelíti az apostolok korát, legszámosb kézírataiban. Ugyan azt szentesítette a niceaei egyetemes zsinat, mikép ezt kétségtelen okiratok bizonyítják. Az az érzet uralkodott róluk minden időben a romai egyháznál, melynek hagyománya irányadó, egyeztető volt. Azt mutatják a földalatti rejtekekben (romai katakombákban) talált, és első századokból maradt bibliai faragványok, rajzok és körülíratok, olyan történetekről és könyvekből, melyek későbbben némelyek által kétségbe vonattak. Mutatják a romai pápáknak világos nyilatkozatai, ugymint 1-ső Inczéé az 5-ik század elején, és Gelasiusé, a romai zsinatban azon század végén. Az afrikai egyház pedig hivatkozva az ősi hagyományra több zsinatban ugyan azt az érzetet ünnepélyesen fejezte ki, kivált a 3-ik carthagoiban 397 eszt. melynek 47-ik kánona így kezdődik: „Tetszett, hogy kánoni iratokon kívül semmi egyéb ne olvastassék az egyházban.“ — Már most, miután megmutattuk azt, miszerint az ugy nevezett szent könyveket az egyház mint igaz és hiteles tartalmuakat megismeri és sajátivá teszi, ugyan azokat az egyház minden hiteztékke erősítésére bizvást és jogosan idézhetjük.

²⁾ Hogy az első egyház a hagyományt, mint a szent iratok

tás történetének és tartalmának telje hitelesen foglaltatik.

2-or. Jézus és az apostolok valóságos csodatettek által magukat Istentől megbizott üdvtanítóknak, isteni követeknek, igazolták lenni³⁾, s e szerint ta-

kiegészítő és értelmező hitforrását vette át az apostoloktól, kitetszik e következőkből: Sz. Pál a thessal. irt 2-ik, (2, 14.) és Timotheushoz irt 2-ik (1, 13. 14) levelében a szóbeli hagyományokat ép úgy parancsolja megtartatni, mint az írottakat. Aranyszáju sz. János: (hom. 4 in II. ad thess.) „Innen világos, miszerint nem mindent adtak által levélben, (az apostolok,) hanem sokat írás nélkül is, s azok is hitelesek. Azért a hagyományt is hitelesnek tartjuk. Van hagyomány, mit se keress többet.“ Sz. Epiphanius: (haer. 61.) „Hagyományra is szükség van; mert nem lehet az iratokból mindent kivenni; azért a szent apostolok némelyeket írásban, másokat hagyományban adtak által. Ugyanazt Pál így erősíti: a mikép hagytam nektek.“ Sz. Ágoston: (l. 2. De Bapt. contr. Donat. c. 7.) „Melly szokást én az apostoli hagyományból származottnak hiszem, valamint sok másról, a mi sem azok irataiban, sem a későbbi zsinatokban föl nem találhatik, még is mivel az egész egyház tartja, hisszük, hogy csak tölők hagyattak és ajánlottak.“ Sz. Iren: (l. 4. c. 33. n. 8.) „A püspökök sora által . . . szállott le hozzánk . . . az iratoknak teljes tárgyalása . . . és igaz értelmezése.“ Origen. (prae. ad libr. princip.) „Csak azt az igazságot kell himni, melly az egyházi és apostoli hagyománytól miben sem különbözik.“ Az írásnak hagyomány-szerinti értelmezéséről még alább is szólnunk.

- ³⁾ Jézus és az apostolok csodatetteinek valóságát olly általánosan ismerik el a sz. atyák, mikép nem szükséges egyes idézeteket annak megmutatására fölhozni. Hogyan

nításuk valóságos isteni oktatás ⁴⁾). Jézus azonfölül magát isteni személynek tanusítá ⁵⁾, és mint Isten-ember szenvedése és halála által az emberi nemet megváltván, neki az örök üdv reményét visszaszerző.

is lehetne, legdurvább, és semmi szólás-szabályokkal meg nem egyeztethető csavarás nélkül, az evangelisták és apostolok cselekedeteinek elbeszéléseit úgy értelmezni, hogy ama csodatények természetessékké váljanak? Minden efféle merénnyt tönkre tesz az első egyháznak közös meggyőződése, melynek tanúsága czáfolhatlan, miután az ezernyi szemtanuknak, s ezek közt maguknak az ellenfeleknek egyértelmű bizonyossága (Ján. 6, 14. 7, 31. 11, 47. Ap. Csel. 4, 14. 16.) kifogást nem szenved. Hogy pedig ama csodák főleg Jézus isteni küldetésének bizonyosságaül tétettek, kitetszik Ján. 10, 24. 25. 15; 24. Mát. 11, 3—5.

⁴⁾ Ján. 7, 16. 12, 49. 50. Ján. 20, 21. 1. Thess. 2, 13. Ap. Csel. 4, 29—31. 5, 28—32.

⁵⁾ Ján. 14, 9—12. 15, 23. 24. összevetve 10, 30. Jézus istensége nyíltan hirdettetik mind azon szövegekben, hol neki isteni természet, tisztelet, művek vagy nevezetek tulajdonittatnak. Péld. Ján. 1, 1. 5, 28. Philipp. 2, 9. 10. Rom. 9, 5. Mát. 28, 18. Ap. Csel. 20, 28.

Mikép értették legyen az első keresztények ezeket, kiviláglik az isteni tiszteletből, mellyel az anyaszentegyház Jézust imádta, és ilyenféle mondatokból: „Kívánom, hogy épek legyetek a mi Istenünkben Krisztus Jézusban“ (sz. Ignác a rom.). „Dicsőítem Jézus Krisztus Istent.“ (ugyanaz smyrn.). „Ugyan ezt (az atyát) s a ki tőle jő, fiut, és a szent Lelket tiszteljük és imádjuk“ (Justin apol. 2.). „Ő (Jézus) valóban Isten, és ur, és király, és egyszülött.“ (Iren. l. 3. c. 22.) stb.

3-or. Az egyházi kormány nyal az apostolok utódai vannak megbizva egy főnök alatt, ki Péternek, az apostolok fejedelmének, utóda ⁶⁾). Ennek tiszteben áll az egész egyházban, mellynek örök főnmaradás ígértetett a hitegységet főntartani ⁷⁾), minek

---

⁶⁾ Ap. Csel. 20, 28. Szent Cyprián (ep. 42 ad Corn. pap.) a püspököket az apostolok utódainak nevezi, és (l. de unit. eccl.) így nyilatkozik: „Az voltak ugy is a többi apostolok, mi Péter, a tisztelet és hatalomnak egyenlően részesei, de a kezdet az egységtől ered, és Péternek elsőség adatik, hogy Krisztusnak egy szentegyháza, és egy széke kimutattassék.“ Ha az apostolok idejében az egyház java kívánta, hogy legyenek hatalomgyakorló előljárók, és egy főnök egyesitse őket; minden bizonynyal az egyház java ezen intézkedésnek az utódokrai átszállítását is kívánta. Szent Péter Romában halván meg, a romai püspökök ismertettek el minden időben az egész egyház főnökeinek, mint ezt a legrégebbi gyakorlat mutatja. Így a corinthy egyház villongásai a romai püspök által csillapittattak le. Valentin Marcion és Coelestius Romába utaztak, magukat igazolandók; Polycarp, Iren, Cyprián romai székkal értekeztek kétes tárgyakban. Dénes, alexandriai püspök az eretnekség gyanujába esvén, hasonló nevű romai pápa előtt mentette ki magát. Legtávolabb eső mind keleti, mind nyugoti püspökök sérelmeikben a romai főnök gyámolítását keresték. Minden újabb szakadály és hittévely neki följelentetett. Ruffinus a romai egyházat minden egyházak fejének; Cyprián, a nyjának nevezi, stb.

⁷⁾ Ez célja a főnökségnek, mint a dolog természete mutatja. Ha van legfőbb hatalom, és az csak egyre van bizva: mint főnebb láttuk, akkor mindnyájan azon egynek hódolnak abban, mire a hatalom adatott. Az egy-

sikere végett a szent Lélek különös segélye van neki az egyház javára ígérve, melly miatt a vele egyesült egyház hit dolgában nem hibázhat ⁸⁾.

házban pedig a hatalom mire sem szükségesebb, mint a hitegységre; mert igaz hit nélkül nincsen üdv. Azért szent Cyprián világosan tanítja: „Azon egy fölé építi egyházát, és arra bizza juhait legeltetését... hogy egységet nyilvánítana.“ — Szent Iren szerint „a romai egyházhoz kell összejönni minden egyháznak“, az az vele a szükségesekben egyet érteni; mert mint sz. Ambrus mondja, hol Péter van, ott az egyház. Tudnillik Péter, és utódai fölé van építve az egyház, elválhatlanul, és sziklaerősen, úgy hogy a pokol kapui sem vehetnek erőt rajta, Mát. 16. az az semmi hatalom meg nem dönti, tartóssága örökös.

- ⁸⁾ Midőn Krisztus Pétert inté, hogy erősitené meg egykor hitfeleit, előre bocsátá, miszerint imádkozók érte, nehogy hite valaha megfogyatkozzék. De mikép is állhatna sértetlenül az egyház, ha az alapja, melyre építettett, összeroskadna? Az egyház csak a hit teljes ép-ségbeni megőrzése mellett állhat; miután pedig örök fönmaradása, mint imént láttuk, biztosítva van, egy-szersmind biztosítva van hitének örökös épsége, más szóval, az apostolok tanávi egysége. Ezen egység-nek az egész egyházbani fentartása Péter utódaira lévén bízva, világos, hogy azt csak úgy eszközölhetik, ha maguk is az apostoli tantól soha el nem térnek, különben egység helyett szakadást eszközölnének. Midőn tehát Krisztus mondja Ján. 14-ik fejezetében: „én elküldöm az igazság lelkét, hogy veletek maradjon örökké“ — ez a mondottakkal jó őszhangzatban van, és tagadhatlanul jelenti, mikép az egyház hit dolgában örökké az igaz-ság lelkétől fog vezényeltetni, s így soha el nem té-vedhet. — Maga az egyház erről teljesen meg volt

Az első keresztény egyház hitelessége.

Az isteni oktatás története- és tartalmáról az első keresztény egyház tesz tanuságot, vagy is azoknak, kik az egyházat alapították, egykoru tanítványai. és ezek hagyománya után a következő századok hívői, jelesen pedig a tanítással megbízott előljárók. Értjük tehát Jézusra nézve főleg az apostoloknak, és ezekre nézve a szent atyák tanuságát, kik az

---

győződve, mint mutatják a szent atyák nyilatkozatai a közönséges zsinatok hit és erkölcs tárgyú határozatairól, melyeket Isten ígéjének, s evangéliumi tekintélyeknek állítanak. Péld. sz. Gergely az első négy közönséges zsinatot úgy tiszteli, mint a négy evangéliumot. (I. 1. ep. 24.) Sz. Athanas a nicaei gyűlekezetet olyan tekintélyűnek mondja, mellyen túl nincs mit vitázni, (egyik leveléb.). Ambrust annak megtartásától a kard sem választhatja el. (21. lev.) Sz. Jeromos nem csak a zsinatról, hanem általában az egyházzal úgy nyilatkozik, hogy azt csálhatlannak fölteszi, midőn péld. Tertulliónnak bizonyos tévelye ellen egyszerűen megjegyzi, hogy „nem volt az egyház embere,“ (adv. Helvid. n. 17.) mintha mondaná: nem az egyházzal tartott, tehát hibázhatott. Vigilantius ellen: „Mi szükség azt kézbe venni, mit az egyház el nem fogad? Sz. Iren (I. 3. c. 24. n. 1): „hol az egyház, ott az Isten Lelke, a Lélek pedig igazság. Szent Ágoston: „Az evangéliumnak nem hinnék, ha az egyház tekintélye nem indítana,“ (c. 5. l. contr. ep. Fundam.)

egész hagyományt, melynek a szent könyvek is egy részét teszik, az apostoloktól átvették. Ámbár pedig egy egy pontra csak néhány író idéztünk a legrégebb szent atyákból, azok még is az egész tanító egyházzal bizonyítanak, mert tanaikat az egész anyaszentegyház elismerte, mi a hagyomány állandó elve mellett csak úgy történhetett, ha az egykoru hívők meg voltak győződve, miszerint ama tanok valóban apostoli hagyományt tartalmaztak. Már most az a kérdés támad: valljon a régi egyháznak ez a meggyőződése alapos volt-e? más szóval: valljon ama ősz tanárok, kikre hivatkoztunk, tudhatták-e, mi volt légyen Jézusnak, és az apostoloknak története és tanítása, s ha tudhatták, lehet-e bizni őszinteségökben, miszerint azt hiven közölték?

Minden kételyt az első egyház hitellességétől teljesen elhárít 1-ször azon körülmény, hogy az alapítókkal társalognán azoknak tanítványi és tetteit, különben is nyilvánosokat, saját érzékeivel tapasztalta, s így tudhatta; az apostolok tudnillik Jézusnak közvetlen háromévi tanítványi voltak, Márk pedig, Lukács, romai Kelemen, Polycarp, Ignác az apostolokkal társalogtak, és mellettök áll a számtalan szemtanuk, t. i. kortársak egész serege, kiknél irataik hitelt találtak. A második, harmadik, negyedik századi tanuk, tanítványi viszonyban állanak elődeikkel; és mivel az előjáróknak lelkismereti kötelességök volt az általvett hitet hiven közölni; mivel ezen közléstől mind egyik, mind másik résznek örök üdvreménye függött: következik, mikép a közlendőket tudniok kellett is, nem csak lehetett. „Jaj nekem,

ugymond Pál, ha nem hirdetem az evangéliumot. (1. Cor. 9, 16.) — „Azért hagytalak Cretában, hogy a mi hiányzik, igazítsd ki.“ (Tit. 1, 5.) „A miket tőlem hallottál sok tanuk által, azokat hagyd meg olyan hív embereknek, kik képesek lesznek másokat tanítani.“ (2. Tim. 2, 2.) Azért mondja szent Iren is; (l. 3. c. 3. n. 1.) „Igen tökéletes és feddhetetleneknek akarták mindenben azokat lenni, (az apostolok), kiket utódaiknak hagytak“; tehát kétségkívül tökéletesen avatottaknak is mindenben a mit tanítaniok kellett.

2-or. Hitelt érdemel az első egyház tanúsága, mert őszinteségéhez semmi gyanu nem fér. Tiszta jellemű számos férfiak teszik e tanúságot, kiknek az igazmondás erkölcsi szükségök, és legszentebb szabályuk volt, mellyért semmi áldozattól nem rettegnek. Sz. Justin (dial. c. Tryph.) írja, miszerint ő semmire jobban nem ügyel, mint hogy igazakat beszéljen, senkitől teljességgel nem fél, ha bár darbokra szaggattatnék is. Az első védiratában: „élni sem akarunk, ugymond általában a keresztényekről, hazugsággal terhelve, mert az örök és tiszta életet kívánván, Isten hajlokába igyekszünk.“ „Az igazat szeresd, ugymond egy igen régi író, (Pastor Herm. l. 2. m. 3.) csak igaz beszéd folyjon ki szádból. — A kik hazudnak, az Istent eltagadják.“ Ime istentagadással egyenlőnek vétetett a hazugság, tehát a hamis tanúság. „Ne legyünk kétlelkűek“ (romai Kelemen) „Sok egyéb ügyben dicsérem ugyan és szeretem Nepost, ugymond az alexandr. Dénes, († 264) — de az igazmondást jobban kedvelem, s mindennek elé teszem.“ . . Illyen szellemű emberektől álnok ámitást

nem lehet várni. Továbbá a tanuságot teszik a) állandóan. „Látván (a zsidó birák) Péter és János állhatatosságát . . . csodálkoznak“ (Ap. Csel. 4, 13.) — „Harcot vivunk, ugymond Tertullian, midőn a törvényszék elé idéztetünk, hogy ott életveszéllyel az igazért küzdjünk.“ (Apol. adv. gent.) b) Öszhangzólag, sokan és különféle rendű és honu férfiak, mi azt mutatja, hogy egy közös forrásból, t. i. apostoli hagyományból meritettek; mert mint Tertullian mondja: „Valljon valószínű-e, hogy olly sok és nagy egyházak egy hitre tévedtek legyen? . . . A mi sokaknál egynek találtatik, nincs elhibázva, hanem hagyományozva.“ (De praescript.) c) Minden földi haszon és kéj nélkül, sőt világos kárukkal és veszélyökkel, a mit Krisztus az apostoloknak világosan megjövendölt. „Gyűlölni fognak benneteket mindnyájan az én nevemért.“ (Mát. 10, 22.) „Ez óráig éhezünk és szomjuzunk, ruhátlanok vagyunk, arczul veretünk és hontalanok vagyunk; saját kezeinkkel dolgozunk, szidalmaztatunk, noha jót kívánunk, üldözést szenvedünk, de eltűrjük, átkoztatunk, de mi imádkozunk, mint a világ salakja lettünk, mindenkinek söpredéke egész mostanáig“ (1. Cor. 4, 11 — 13.). Hasonlóan ír az ő kortársairól egy névtelen, de az apostolokhoz közel élt férfiú: (epist. ad Diogn.) „Mindenkít szeretnek (a keresztények) és mindnyájan üldözik őket . . . . . nevők hírök rágalmaztatik, de igazságuknak is bizonyosság adatik.“ stb. Tertullian pedig: (apol. adv. gent.) „Ellenségnek ítéltetek minket, holott nem csak ártalmasok nem vagyunk, sőt inkább szükségesek; el-

lenségei ugyan nem az emberi nemnek, hanem a tévelynek.“

3-or. Az apostolok és ezeknek közvetlen tanítványi közönségesen látott és hallott dolgokról tanuskodnak, mellyeken hívők és nem hívők jelen voltak. Hazugság senki által rájuk nem bizonyittatik; a rossz lelkü egyetértést sokaságuk és elszórtaságuk lehetlenné teszi; mert előbb utóbb elárultatott volna olly ravasz titok, mellybe annyian voltak volna beavatva. Szépen írja Tertullián: (az idézett h.) „Gonoszoknak mondatunk . . . de mindig csak mondatunk, és ti azt, a mi olly régóta mondatik, kimutatni elmulasztjátok. Vagy mutassátok meg tehát, ha hiszitek, vagy ne higyétek, ha ki nem mutatjátok.“ És ismét: „Vannak szolgálaink, némellyeknek több, másoknak kevesebb, kik előtt nem lappanghatunk: ámde ezek közül senki nem találkozott, ki olyanokat csak költött volna is felőlünk.“

4-er. Alapítóikról nem csak a dicséreteket közlik, hanem olyanokat is, mellyek rájuk homályt vethetnek; s így az azok fényéből várható ábrándos dicsvágy őket épen nem indithatta az egyetértő hazugságra. Példaul: elmondatik Jézusnak alacsony származása, szegénysége, szomorusága, elítéltetése stb. Saulnak kegyetlensége, az apostolok hibái, tudatlansága, félénksége stb. Hogy hiu dicsvágy nem ingerlette az üldözött, megvetett keresztényeket, fényes bizonyítványok hirdetik. Sz. Ignác írja: (ad Trall. 4.) „A kik dicsérnek engem, azok ostoroznak.“ Tertullián: (i. h.) „Mi minden dics- és méltóság-vágyra hidegek lévén, nem szorulunk (pártos)

gyülekezetekre“ stb. (At enim nobis omni glorie et dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas coetus.) Még a vértanui névre is magukat méltatlanoknak tarták, (ep. eccl. Vienn. et Lugdun. nr. 17. ap. Ruinart.)

5-ör. Hitelt találnak ezernyi ezer legkülönbözőbb rendű és műveltségű embereknel, kik szabad akaratból, minden önzéstől menten, elfogadják az új, nélkülözéseket parancsoló, hitet, a mi képzeltetlen vak esemény, ha a tanuk nem őszinték. „Mi is, ugymond Tertullian, nevettük egykor ezeket. Tieitekből voltunk. A keresztények nem születnek, hanem lesznek.“ (ugy. ott.)

6-or. Ellenségeik előtt egyeneslelkűségükre, és feddhetlenségükre hivatkoznak, és minél többen kivégeztetnek, annál jobban szaporodik hitfeleik száma; sőt maguk a leggunyosabb elleneik, s legkegyetlenebb kinzóik megismerik a ker. ügy igazságát, s gyakran életük föláldozásával hozzá térnek. — „Nyomorgassatok, kinozzatok, kárhoztassatok, gyötörjétek minket, — a ti gonoszságtok a mi ártatlanságunk bizonyosága.... Minden újabb kegyetlenségek a mi felekezetünket inkább neveli. Szaporodunk valahányszor irtatunk általatok, — a mag a keresztények vére.“ (Ugyanott.)

Nincs történetünk, melly annyira meg volna hiteltesítve! Különböző nemzetek, a történettel egykorúak, tanuskodásukban egyértelműek, és önmaguk föláldozásával! Oh e szavak roppant súlylyal bírnak. Olyan társaság, mellynek igazság az életelve, mellynek az a meggyőződése, miszerint az igazságtóli el-

térés legnagyobb veszélye mind e földön, mind az öröklétben: az egyetértőleg ravasz hazugságokat nem koholhat.

Különös tekintetet érdemel itt az, miszerint az alapítók nem egy helyen éltek, és működtek, hanem országokat jártak be, és mind falun, mind leghiresb városokban számnélküli követőkre találtak. Ilyen körülmények közt tanítványaik öszhangzó tanúsága döntetlen sulyt nyer; mert ezrek és ezrek válnak ez által eredeti tanukká, kik t. i. nem harmadik negyedik kézből veszik a tant és történetet, hanem a kutfőből. Mikép lehetséges itt az összebeszélés? Nem mondom, hogy az apostolok tanítása egyesek által félre nem értetett, de annak orvoslása épen a nagyobb számban és tekintélyesb tanukban megvan, úgy hogy a valódi tan- vagy történetről okos kétely nem lehet.

Íme tehát az első keresztény egyház, emberi hitelességének páratlan sulyával bizonyítja nem csak az isteni oktatás történetét és tartalmát; hanem azt is, miszerint e tanuskodásában különös isteni gondviselés által a tévedéstől örökre ment marad. Igen ő, kinek őszinteségéhez gyanu nem fér, állítja, mikép Jézus-Isten-embertől a csalhatlanság ígérétét és ajándokát nyerte. Hol van tekintély, melly hitet és bizalmat ész- és jogszerűbben érdemelne?

Ugyanaz, alapítóinak hagyományából, egy régiebb, úgy nevezett ó szövetségi isteni oktatásról is tanusít, melly előkészítője és alapja volt Jézus oktatásának; de egyszersmind állítja, hogy azokat kivéve, miket Jézus és az apostolok abból megtartottak, az ó szövetség külső alakja, szerkezete, és szertartá-

sai megszűntek, s helyükbe az új szövetség lépett, mint telje az isteni oktatásnak. Minden egyéb üdvrendszert pedig, vagy állítólagos isteni oktatást, ugyan az az egyház mint álnokságot félre vet, tagadván isteni eredetét; mert alapítói egy Istent, egy hitet, egy keresztséget hagytak neki, s minden más tant kárhoztattak; — és ebben az egyház nem kevesebb hiteles, mint egyéb tanuskodásban. Így tehát legfőbb hitelességű tekintély által biztosítottunk, hogy isteni oktatás valóban történt, mellynek története és tartalmáról ugyan azon tekintély kezeskedik, kinek tehát hinni ésszerűleg lehet is kell is.

8.

Főntartatott-e mai napig az isteni oktatásról és hagyomány?

Eddig a régi keresztény kath. egyház hiteles tanuságából megmutattuk, hogy az isteni oktatás szükségese egykor kielégítették, s az üdvremény mind azok részére biztosították, kik azt teljes hittel életszabályul használják. Ámde hogy ez történhessék, tudni szükséges, valljon főntartatott-e mai napig azon isteni oktatásnak hagyománya, és mikép juthatni ismeretére? Az első kérdést illetőleg, miután a főnebbiek szerint az egyháznak örökös főnmaradás van ígérve, mi az egész isteni hagyomány megtartása nélkül nem képzelhető: következik, miszerint az egyházzal együtt a hagyomány is, melly annak lelkét, és megkülön-

böztető sajátosságát teszi, főnlegyen. Mikép is volna az Krisztusnak valódi egyháza, melly szerzőjének tanításától akár csonkítás vagy hozzáadás, akár másítás által eltérne? És valóban, ha a kath. anyaszentegyháznak mostani hite s tanítása összehasonlittatik az első egyház hitével, mindenben szoros megegyezést találunk, s nincs hitczikk, mellyet már az ősz egyházban vagy nyíltan, vagy elválhatlan következményben elrejtve ki nem mutathatnánk.

Ha a mondottak szerint az egyházi hagyomány főnvan: annak ismeretére azon az uton juthatunk el legbiztosban, mellyet Krisztus maga kijelölt, t. i. az egyház élő tanítása által; mert így szóla Krisztus Márk. 16. „Elmenvén az egész világra hirdessétek az evangellumot minden teremtménynek.“ Csak ez az ut felel meg minden ember szükségének minden időben, és mindenhol. Az egyházi előljárók élő szava legjobb közlönye az isteni oktatásnak. Azért írja sz. Iren (I. 3. c. 3.) „Az apostolok hagyományát, melly az egész világon nyilvánossá lett, minden egyházban füllelheti minden, ki igazat akar látni.“ És máshol ugyanaz: „Nem szükség másoknál keresni az igazságot, mellyet könnyű az egyháztól átvenni.“

Ámde igaz őre és hirdetője az isteni oktatásnak csak az az egyház lehet, mellyben Krisztus Lelke vagy on, azt minden hittévelytől megmentő. Azt pedig csak az apostoli egyháztól lehet állítani, és megbizonyítani. Ugyan is, a melly egyház az apostoloktól nem származik, mellyet sz. Péter utódai nem legeltetnek (Ján. 21.): az nem épült rendületlen kősziklán, s nincs kapcsa a hitegység főntartására, miszerint hite

mindig egy maradjon az apostoli hittel, melly a püspökök szakadatlan során folytonos hagyományul szállítottatott le az utódokra. Az tehát az igaz egyháznak tagadhatlan ismérve, ha van apostoli származásu főnöksége és igazgató kara. Sz. Ambrus p. szerint: „nem bírják azok Péter örökségét, kik Péter székét nélkülözik.“ (l. 1. de Poenit. c. 7.) Szent Jeromos: „Péter székével egyesülök, tudom, hogy az egyház azon szikla fölé van építve. A ki e házon kívül eszi a bárányt, nem honos, (profanus est;) ha valaki nem lesz Noe hajójában, a beálló özönben elmerül.“ (Ep. 15. al. 57. ad Damas.) Csak ilyen egyháztól tanuljuk bizton az isteni oktatás teljes tartalmát. Illyen pedig egyedül a kath. egyház.

Egyébiránt maga az egyház, tanításának kettős táráat ismeri el, t. i. az ihletett iratokat és az apostoli élő szó hagyományát, melly a sz. atyák munkáiban, zsinati határozatokban, egyházi gyakorlatban stb. foglaltatik *). Ezek tehát nekünk is az isteni oktatás ismeretére mindaddig biztos utmutatásul szolgálnak, míg azokat az egyház értelme szerint használjuk; kü-

---

*) Széles értelemben a **hagyomány** mind azt jelenti, mit Jézus és az apostolok tanítottak, rendeltek, és utódaikra hagytak. S mivel az uj szövetségi sz. iratok ama tanításnak egy részét tartalmazzák: azok is az egyetemes hagyomány alatt foglaltatnak. Azonban midőn az apostoli hagyományt az isteni oktatás egyik ismertető táraul állítjuk, azt a sz. könyvek irányában kizáró, s így szorosabb értelemben vesszük, jelentvén azt, mi a sz. könyvek értelmezése- és kiegészítéséhez, szóval az **údvísmé** teljéhez tartozik.

lőnben, csak az egyházi értelem lévén a csálhatlanság ígérétével tévedés ellen biztosítva, mihelyest tőle eltérnénk, az igazságot elvesztenők.

9.

Az egyház isteni eredetének szükséges kifolyása: a csálhatlanság.

A kath. egyháznak imént vitatott csálhatlanságát, ellenfeleink mint valami kiskoru ábrándot nevetségessé szeretik tenni; mert „minden ember, s így az emberek többsége is eltévedhet.” -- Igen, magára hagyatva, de Isten vezénylete mellett nem. A csálhatlanságot nem emberi erőnek, bölcseségnek tulajdonítjuk, hanem isteni megóvásnak. Sajátlag tehát Isten maga a csálhatlan, annak az érdeme az, (emberileg szólva) hogy az egyház nem esik tévelybe az isteni oktatás hirdetésében. Vagy tán ez az isteni megóvás ellenfeleink szemében hihetlenné látszik? Nekünk inkább az isteni ígérlet meg nem tartása hihetlen, sőt lehetlen, melly világosan, és határozottan tételezt, mint az idézett evangéliumi szavak mutatják, mellyek valódi értelméről azonfölül kezeskedik az egyháznak teljes historiai hitelű hagyománya. Sőt épen azért, mivel minden ember, és emberi társaság gyarló: mondják meg elleneink: képzelhető-e isteni befolyás nélkül a hitegység örök időrei föntartása? mert hiszen a hitegység eszménye nem egyedül hely- hanem időre nézve is, egyetlen eredeti hitet kíván, misze-

rint egy legyen az új hollandiai vagy amerikai katholicus hite a romaiéval, egy a huszadik, vagy 50-ik századi egyház hite az apostolokéval. Képes-e azt emberi erő eszközölni? Habár isteni tekintélyvel alapított meg a hit, de valljon milly bizonyosságot és megnyugvást lelhetnénk benne, ha föntartása nem volna Isten által biztosítva, ha az eredetileg hibátlan művet utóbb az emberi ábránd és szeszély eltorzíthatná? Valóban csalhatlanság nélkül a vallás csak véleménynyé silányul, s eredeti mivolta idővel megsemmisül; úgy hogy bizton állítjuk, ha isteni eredetű a vallás, van csalhatlan föntartója is; ha ez nincs, a vallás nem Istentől való. Ne piruljunk tehát, kath. feleim! a csalhatlanságot illető könnyelmű faggatásokon. Midőn egyházunkat csalhatlannak mondjuk, csak azt valljuk, miszerint Isten ígérete valóság, és a mi religiónk igaz; ha más felekezetek önként bevallják hitők csalfaságát, nekünk az ellen semmi kifogásunk, csak Istent kérjük, hogy elég lelki erőt adjon nekik, a hibásnak ismert vallást, az igazzal fölcserélni.

10.

Hitkételyek fogalma.

Midőn a közlő tekintélye bizonytalan, hitkétely támad, melly tehát nem más, mint meggyőződés-hiány a közlő tekintélyéről. Miután efféle meggyőződés nélkül okosan hinni nem lehet: a hitkétely, mint olyan, végeredményében egy a nemhittel, mert a két-

lő csakugyan a közleményt nem tartja még igaznak. A különbség csak abban áll, hogy hitkételynél még is némi hitelességi okok miatt hajlandóbb az ember hinni, és kevesebb kell meggyőződéséhez: a nemhivő pedig annyi erőt tulajdonít az ellenokoknak, miszerint a hitre épen nem hajlandó.

Tekintélyt hit dolgában tudomás ad és őszinteség: tehát hitkétely esetében vagy a tudomás, vagy az őszinteség gyanús. A ki e kettő közül egyikről sem kételkedik, annak nincs hitkételye, habár a közlemények, az az hittárgyak értelme ellen akár hány nehézsége van; mert tárgyakat illető nehézségek és ellenokok nem hitkételyek, míg a közlő hitelessége bizonyosnak tartatik, hanem tárgyhomályok. Nagyon szükséges e két fogalom megkülönböztetése, melytől sok embernek, s kivált sok fiatalnak megnyugtatósa függ, mint az életben tapasztalhatni. A vallás pontjai körül nehézségeik támadnak, melyek néha igen alaposoknak látszanak, s a büszkébbek azonnal gyanakodni, az észjogok iránt féltékenyek kezdenek lenni; a gyengédebbek pedig nehézségeiket vagy vétkes habozásnak vélik, vagy a hit alaposságát, akaratuk ellen, a kriticus vizsgálódástól féltetni kezdik. Egyik rész sem veszi észre, mikint a hitkivánó tekintély ezen tárgyat illető nehézségek által meg nem ingattatik, hanem csak az alanyi fölfogás hiányos, melly miatt a hit meg nem szűnik okszerű alapos hit lenni. Példaul: az ifju döntő okokból teljesen meggyőződik a kath. egyház csalhatlanságáról; azonban midőn ennek tanait részletesen hallja, teszem: az ember szabadon akarja a jót vagy rosszat, még is a jó

akarat Istennek megelőző kegyelméből jő; vagy: az eredeti bűn mindnyájunknak bűn e; mondom ilyenek előadására némi nehézségek ötlenek fel az okoskodó ifjunak, s midőn belőlök könnyeden kigázolni nem bír, hitét gondolja általok veszélyeztetve; holott az anyaszentegyháznak istenileg biztosított tudalma és őszintesége ellen legkisebb kételye sincs.

Következőkben, isteni hitünket illetőleg, ama tényezőkről értekezünk, mellyek közönségesen a hitet akadályozzák bennünk, vagy erőltetik. Azok kétfélék, tudnillik vagy az értelemre hatnak, vagy az akaratra, azért előbb az értelmi, azután az akarati hit-akadályokról szólunk. Amazokhoz a tudatlanság, és a tények hibás fölfogása, — ezekhez pedig általában a szivromlottság tartozik.

11.

Tudatlanság.

Kik a keresztény religio és egyház történetét épen nem hallották, a ker. hit alaptárgyai nélkül szükkölnének. Vallásunk tudnillik egészen történeten nyugszik. Tudni kell mi történt, hogy ker. hitre gerjedjünk s annak okát adhassuk. Azért az apostolok térítő beszédei a történet elbeszélései voltak, s Jézus őket tanuk gyanánt küldötte a világba. „Elnyeritek, ugymond, a leszálló szent lélek erejét, s tanuim les-tek Jerusalemben egész Judaea- Samariában, s a föld végeig.” (Ap. Csel. 1, 8.) Ez volt a kath. egyház-

ban mindig a térítési mód, főleg a hit alapításának történetét előadni; s mi mindnyájan nem más okból hiszünk, hanem, mivel ama történetet az egyház tekintélye miatt igaznak tartjuk; mert, ha a történet, a mint előnkbe adatik, valóban igaz, úgy napnál világosabb, miszerint Jézus és az apostolok isteni követek valának, és Isten akaratát, oktatását hirdetéek. Hogy e történetnek lényeges része Jézus életrajza, és az apostolokkal, vagy általok történt csodatények: magától értetik, s innen is kitetszik, milly üdvös az evangéliumok és apostoli cselekedetek olvasása.

12.

Kételyek a hitelességi tények hibás fölfogásából.

Azonban a történet ismerete még nem hit. Nem lehet ugyan keresztényileg hinni a keresztény történetnek minden tudata nélkül: de lehet a történetet hallani, vagy olvasni a nélkül, hogy valaki azt higye. Ismerni valamit még nem annyi, mint igaznak tartani; csak ha a ker. történet közlöjének hitelességében bizunk, az az, ha a mondott történetet igaznak tartjuk, úgy alapul bennünk a hit. Már miután a ker. történet közlöje a kath. anyaszentegyház, kinek hitelessége, mint megmutattuk, kifogást nem szenved, következik: miszerint csak a tekintély-szerző tények hibás fölfogása támaszthat hitkételet. Azért a ker. hit alaptörténetének közlésénél az értelemnek első műkö-

dése, az átvevő részéről, abban áll, miszerint a közlőnek hitelességéről ítélt. Ezen ítélet minőségétől függ a hit, midőn különben az akarat akadályt nem vet. Jöjjön bár honnan egy ismeretlen téritő, a nem-keresztény hallgató legelőször is őtet méri meg, s arról, valljon hitelt érdemel-e, habár gondolatai menetére nem figyelve, ítéletet hoz, s úgy minden vallásnál. Miből kitűnik, mennyit tesz akármelly vallás ajánlására a hirdető tekintélyes jelleme. Az ítélethozás ama szabályok szerint történik, mellyeket főlebb előadék (3. sz.). Ha a téritő mások tekintélyére, s úgy szólva, kezességére hivatkozik: akkor azon fölül, valljon lehet-e neki olyan tekintély fönlétét hinni, még az a kérdés is megoldandó: hogy alapos-e a tekintély? Már a kath. téritő, az egyház nevében hirdetvén a történetet és tant, a hallgató először is azt vizsgálja: lehet-e szavában bizni, miszerint valóban az egyház tanítmányát hirdeti? 2-or maga az egyház tanutétele hiteles-e?

S most lássuk, bármelly együgyű ember mikép okoskodik az első kérdés fölött. Nincs okom, ugymond, a hirdetőt hazugnak tartanom. Az egyház tanítmányát elég alkalmam volt megismerhetni társalgásból, előljárói oktatásból, könyvekből. Aztán olyan dolgokat állít, mellyeket, mert nyilvánosak, könnyen másoktól is megkérdezhetek; mikép lehetne élő számtalan tanukra hivatkozni olly szemtelen hazugsággal? Nem volna okos ember, ha ezt tenné, mert könnyen rajtakapnák, s célját elvesztené, sőt talán mint ámitó meg is büntetnék. — Ime, ekkép el van ismerve, miszerint valóban az egyház is azt tanítja s bizonyítja.

És méltán; mert szinte ilyen okokból hiszünk számtalan más esetben minden fonákság nélkül. Ezen okoskodásba bele nőttünk, ennek gyakorlati hasznát széles e világon mindenütt tapasztaljuk; nélküle el nem lehetünk: tehát olly észszerű az, mint a mi legészszerűbb.

A második kérdés megfejtése hasonlólag szükséges mind tudós, mind tudatlanra nézve; meg is fejt mind a kettő kielégítőleg. A tudatlan népnek nem jut eszébe az egyház hitelességét kétségbe vonni; miért? mert, ha az elsorolt okokból bizik abban, ki neki az egyház nevében beszél, miután mind azon okok sokkal jobban állanak az egyház mellett: ebben még inkább megnyugszik. Annyi ember részéről álnok összebeszélést lehetetlennek tart. És azonfölül érzi hite jótekonny erejét, melly őt érezhetőleg meggyőzi hite isteni eredetéről. Tehát az egyháznak emberi hitelességét főleg azon bizalomból tartja kétségtelennek, mellyet a nagyszerű testület őszintesége iránt érez, még akkor is, midőn az magát csalhatlannak hirdeti; s azért nem vak hiedelem nála az egyház isteni tekintélye; mert ha kérdeztetnék, miért hiszi az egyház csalhatlanságát, azt felelné: mert közönségesen úgy tanítatik, annyi ember pedig nem lehet mind hazug, miután a természetszava is az: hogy minden embert becsületesnek tartsunk, míg az ellenkezőt el nem árulja. — Továbbá a ki hisz Istent, és szerény érzetű: az sokkal jobban képes Isten műveit is érteni, és az isteni szellemet megismerni. Valamint a rokon szívek jobban értik egymást, és a természetben a hasonlók könnyebben egyesülnek: úgy az istenfélő szellem

könnyebben egyesül az igazság szellemével. Ne csodáljuk tehát, ha istenfélő emberek hamarább ráismernek Isten műveire, az egyházban könnyen észreveszik az örök igazság szellemét, és hisznek neki. Nem is csupán okokkal szereztetik a hit, hanem érzéssel is; azért száz oknak sem lesz győző ereje abban, kinek szíve istenes érzetre gerjedni nem képes.

De már lássuk, mit követelnek az egyház hitelességére nézve a tudósok. Elvül áll, hogy a tudomás és őszinteség szerez hitelességet. Az egyházban, mint láttuk, mindkettő legmagasb fokon megvan; azonban a tudós nem elégszik meg ezen roppant testület erkölcsi tekintélyével, hanem a kűtföket nyomozza, mellyekből e tekintély származik; történeti adatokat kíván annak elegendő megmutatására, miszerint az egyháznak valóban elegendő tudat és őszinteség tulajdonítandó; az adatokat ismét vizsgálja, s igen féltékeny az iránt, ne tán valami a latba vetessék, mi a kritikát nem állja ki. A tudós feleseléseknek nincs hossza vége, hacsak istenfélő igazság-szeretet nem lengi át. A kiben ez megvan, támadhatnak ugyan kételyei az egyház tekintélye iránt, miután alig van olly tiszta igazság, mellyet homályos szemünk néha felhőben nem látnának: azonban ama kételyek csálhatatlannul eloszolnak, s az egyház tekintélye csak annál fényesebben ragyog.

Itt elbadjuk a fontosabb kételyeket, mellyek az életben fölhozhatnak.

13.

Nevezetesb hitkételyek.

I. „Akár a szent írókat tekintsük, kiknek iratait az egyház hitelesekül ismerte el, akár az apostolok tanítványait, mint a hagyomány első átvevőit: azt tapasztaljuk, miszerint mind azok, mind ezek együgyű tudatlan emberek voltak, és alig képesek vagy a tanfönségét, értelmét, összefüggését, vagy a tények természetét belátni, hanem hihetőleg mind a kettőt saját korlátozott fölfogásukhoz idomitották, mit az előadásban ellenkezéseik is elárulnak, jelül, miszerint az előadottakról tökéletes tudomásuk nem volt.“

Fel. Az együgyűségnek az a jó oldala van, miszerint a látott és hallott dolgokat egész meztelenségben szokta előadni, bele nem vegyítvén saját nézeteket, mitől a tudósok alig tudják magukat tartóztatni. Az tehát az előadást inkább ajánlja, mint gyanúsítja, ha egyébkint ép eszü és érzékű emberektől jó. Íróink fölfogási képességét hangosan hirdeti maga a tan, mint azt előadják. Hol volt a világon ennél fönségesebb, őszhangzóbb, észszerűbb, és minden csodálatra méltóbb tan? Lehet-e ez csalódások vagy koholmányok eredménye, kivált együgyű embereknél? Azonban tudatlanságról sem vádoltathatnak mindnyájan; legalább Pált, Lukácsot, és a szent atyák nagy részét, kiknek iratait birjuk, művelt eszü, élettapasztalásban gyakorlott férfiakul még az ellenfél is kénytelen meg-

ismerni. — A tények természetét annyiból nem látták be, mennyire a természeti erők teljes ismeretével nem bírtak, de azért látták mi történt, s ennek hiteles előadása nem kíván benső tárgyismeretet. Bármit ítéltek ők a tényező erőről, az a tény valóságát nem változtatja meg. Nem is arra építjük Jézus, és az apostolok isteni követségének hitét, mert tanítványaik némelly tetteiket csodáknak tartották, hanem mert olyanok ama tények, melyeket nekünk is csodáknak kell tartanunk, hacsak minden tapasztalást mesének nem mondunk. Így örökös tapasztalás az, miszerint csupa szóval a legsúlyosb, és legkülönbözőbb betegek rögtön meg nem gyógyíthatnak, öt kenyérből több ezren ki nem elégíthetnek, a rothadó holt testek föl nem támadnak stb. Azért a történetíró tapasztalását meg kell különböztetni az arról ítéletétől; ha ebben hibázna is, mit azonban a mi íróinkról tagadunk, még azért a tény előadása hiteles lehet. Végre láttuk fölebb, (6. sz.) miszerint az egyház tanúsága által e következő két tény teljesen meg van bizonyítva: 1-ször, hogy a tanító egyháznak a szent Lélek vezénylete örök időre ígértetett; 2-or, hogy a Jézus és apostolok tanítmánya, melyben ez ígélet is foglaltatik, csodák által meghitelesített. E két tény igaz lévén, minden kétely megszűnik az iránt, valljon a hagyomány hitelesen közöltetett-e az utódokkal; mert ugy erről a szent Lélek örökődése minket csalhatlanul biztosít. Avagy azon két tény hiteles közléséhez kívántatik-e valami különös tudomány és nagy ész? Az első a legtudatlanabb ember is könnyen megérthető, és az ígélet teljesítése

külső látható esemény által kezdetelt meg, melyről minden ép érzékű ember hitelesen tanuskodhatott. A másiktól: tudnillik a csodákról, csak most szóltunk. Ezek is látható történetek voltak, olly számosak és különfélék, miszerint az isteni kezeskedés kötes nem lehetett. — Az evangelisták állítólagos ellenkezései csak igen érdektelen és egyeztethető különbözések az előadásban, s azok inkább azt jelentik, miszerint az összebeszélésnek helye nem volt, s a hány író, annyi önálló tanu. Ugy csak azok írhatnak, kik nem félnek a hazugságonkapástól, hanem előadásaik igazságáról biztosok. Részletes megfejtését az egyes eseteknek a szent írás értelmezőinél találhatni.

II. „Már az apostolok idejében támadtak eretnekek, és az első három században tetemes szakadályok történtek némelly tanpontok iránt, például a szent könyvek száma — az eretnekek keresztelése — a Fiu istensége iránt. Szent Iren, Epiphanius és Ágoston egész lajstromokat közölnek az eretnekségekről. Ezek mind azt látszanak mutatni, miszerint a hagyomány tudata bizonytalan volt.“

Fel. Könnyen megfogható, hogy a hagyomány tudata nem volt mindenhol egyenlő; arról azonban ki sem kételkedett, miszerint egyedül az apostoli származásu hagyomány tekintendő hitszabálynak. Már, valljon apostoli-e valamelly tan, arról csakugyan lehetett teljes bizonyosságot szerezni azon egyházaknál, hol az apostolok tanítottak, és ollyan utódokat hagytak, kik sz. Iren szerint „igen tökéletesek, és mindenben feddhetlenek“ lévén, a Pál által megkivánt

kellékeket nem nélkülözhatték, s ezek közt volt az igaz tan főntartása (1. Tim 6, 14. 20. 2, Tim. 1, 13. 14. 3, 14.), eretnek tanok elkerülése (2. Tim. 2, 16. 23. 3, 5.), és a mások oktatásárai képesség (2. Tim. 2, 2. Tit. 1, 9.). Az eretneki ujitások épen csak eltérések voltak a hagyománytól, némelly emberek uj okoskodásai, vagy a szent irás félreértései. És mivel czáfoltattak meg? Hagyománynyal, (6. sz.) melly tehát főnvolt és bizonyosan tudatott.

Evvel azonban nem azt akarom állítani, hogy a hagyomány sehol semmiféle egyházban feledékenységnak, vagy elcsavarásnak ki nem volt téve. Hol elpusztultak az egyházak, velők együtt elpusztult a hagyomány is; sőt tévedhettek a főnmaradt egyes egyházak is, ha eltértek attól, ki a hagyománynak megbízott őre, és értelmezője volt; mert ne ugy képzeljük a dolgot, mintha mindenkinek joga lett volna magát a hagyomány csálhatlan őrének, s hogy ugy mondjam, megbízott tárnokának föltolni. Hogy ezt Krisztus nem ugy hagyta, kitetszik onnan, mert rendelt középpontot és főnököt, kinek tisztében áll a többi a hitben megerősíteni (Luk. 22, 32.) és egyiséget eszközölni; következőleg ahhoz tartozik a hagyomány hiteles megőrzése, és annak elhatározása, mi légyen egy az apostoli tannal, és mi nem.

III. „Kevés az a tanu, kik által az eredeti hagyomány bizonyíttatik; mert az első századból igen kevés, jelentéktelen munka idéztethetik: a többi századbeliek már messze esnek attól, miről bizonyítaniok kellene, s így tudomásuk kétséges.“

Fel. Már megmutattuk (8. sz.) mikint az apostoli hagyomány a későbbi anyaszentegyházban sem meg nem szűnhetett, sem el nem változhatott; s azért az első századnál későbbi szent atyák bizonyosága, mennyiben az egyház tanitmányát adják elő, tudomás tekintetében gyanus nem lehet. Azonfölül két biztosítékunk van az ellen, mintha az eredeti hagyomány utóbb bizonytalanná vált volna. Az első az, miszerint az anyaszentegyház minden időben csak az apostoli hagyományt ismerte hitszabálynak, melly elv mellett annak másítása nem sikerülhetett. Im, némelly bizonyítványok a szent atyákból, azokon kívül, melyeket már 6. sz. alatt közlöttünk: „Nem idegen dolgokról beszélek, sem nem igyekszem azokat másokkal ok nélkül elhíttetni, hanem apostolok tanítványa lévén, pogányok tanárává leszek. A miket hagyományul átvettem, azokat közlöm az igazságra méltó tanítványokkal. . . . Az apostolok hagyománya őriztetik.“ (epist. ad Diogn.). — „Elhagyván sokaknak hiuságát és hamis tanait, térjünk vissza a kezdettől fogva nekünk hagyományozott tanításhoz“ (Polycarp. ep. ad Philipp.). — „Tudd meg, miszerint nekünk mi sem előbb való, mint Krisztus igazait megtartani, s az atyák határait át nem lépni, s mindig a romai hitre emlékezni, melly apostoli szóval is dicsértetett.“ (Hieronym ep. 63. al. 68. ad Theophil.). — „Ugyan azt a hagyományt tartották az egyházban, mellyet ők is atyáiktól vettek, és atyáik ismét őseiktől tanultak“ (Epiphan. haer. 75.). — Második biztosíték: a katholicának legbámulatosb összefüggése, melly minden idegen toldás, csonkítás, vagy elcsavarás által fölbom-

lik. Míg tehát a kath. tannak ezen öszhangzása áll: addig annak azonossága az eredeti hagyománynyal kétségtelen, s így a második, harmadik, negyedik századi szent atyák, kik teljes öszhangzásban vannak az első századiakkal, méltán idézethetnek mint tanui az apostoli hagyománynak. — Hogy az első századból nem maradt több keresztényi irat, azon főnakadni nem lehet. Kevesebb volt akkor az ok és alkalom az írásra, mint később. Még éltek az apostolok; a zsenge egyház csak fejlődött; az élő szóvali tanítás, és mindennek majd nem első rendezése teljesen elfoglalá az előjárókat; és nem tudjuk még is, hányad részét bírjuk az akkori iratoknak, mert az idő sokat elemészthetett. Továbbá, miután az egyház legbiztosb hitelességgel tanusítja a szent könyvek authenticitását, azok pedig épen az apostoli hagyományt bőven, habár nem kimerítőleg, tárgyalják: csakugyan léteznek első századi tanuink a hagyományról, olly számmal és minőséggel, hogy minden józan kívánságot kielégíthetnek.

IV. „Ép ezen könyvekről az egyház tanutétele ingatag, miután hiteles írók szerint (Origen. Euseb. Hieronym.) némelly könyveket sokan nem fogadtak el eredeti apostoli iratokul; mi azt mutatja, miszerint az egyháznak nem volt elég tudomása a dolog állapotról.“

Fel. Ugy van; azon soknak nem volt elég tudomása a könyvek eredetéről és tekintélyéről; de miután a nevezett és más hiteles írók szerint a nagyobb rész nem kételkedett: méltán állítjuk ezeknek

bizonyos tudatát amazok tudatlansága ellen. Avagy helyes okoskodás-e ez: némelyek a történetet nem tudják, tehát a kik tudják, nem hitelesek? Minden egyház közvetlen tanuja nem lehetett a könyv eredetének, a közvetett tanuk közül pedig nem mindegyik birt azon tekintéllyel, melly a könyv tartalmából eredett kételyekre nézve elegendő tulsulyt képezett volna: a dolog tehát addig függőben maradt, míg olly tekintélyes egyháznak errőli tanúsága tudva nem lett, mellynek hitelessége mindenkit megnyugtathatott; s ilyenek voltak az apostoli egyházak, főleg pedig az egységet eszközlő romai egyház.

V. „Az egyház, hozzáértve az apostolokat és szent írókat, saját ügyében tanuskodik: ollyan tanúság pedig az őszinteség részéről gyanus.“

Fel. Gyanus többnyire az ollyan tanuskodás, mert az emberek önzők szoktak lenni. De valljon nincs és nem volt még ebben kivétel? Oh akkor szégyelni kellene, hogy emberek vagyunk, ha nem találkoznának embertársaink, kik önzés nélkül igazmondók volnának. Annyi emberről, mint a kikre hivatkozunk, nem is képzelhetni, miszerint ugyanazon hazugságban mind megegyezzenek, és el ne árultassanak, kivált saját keblökben támadott elleneik által. Azután, tanuságukból e földön semmi hasznót nem várhattak az egy lelkismereti boldog öntudaton kívül, melly azonban a hazugságot soha nem követi. Sőt meg volt az apostoloknak és érthetőleg utódaiknak is világosan mondva, mikint üldözés és megvettetés lesz sorsuk, mit már akkor bőven tapasztaltak, midőn

könyveiket írták. Mind e mellett tanutételökben állhatatosan megmaradtak, sőt vérök, éltök föláldozásával is megerősítették, mi csakugyan annyi ember részéről teljes-lehellen, ha nincsenek meggyőződve az ügy igazságáról. Nem olyan emberekkel van dolgunk, kik csilláért vagy kényelemért lelakismeretöket elárulták volna, hanem, kik az egész világ javait megve-tették, és nagyobb jót nem ismertek, mint Isten akara-táért élni és halni. Istennel kezdtek és végeztek mindent. Jézus volt példányuk, ki magát igazságnak mondta. Mind, a ki hasonlóan át van hatva ezen mennyei szel-lemtől, érezni fogja, milly erkölcsi lehetlenség oly-lyan embereknek legfontosabb ügyben ámitókká válni.

VI. „Már az első században sok álmunka jelent meg, melyekben Jézusról és az apostolokról külön-féle hamis történetek foglaltattak. Ez azt mutatja, mi-szerint a keresztények igen hajlandók voltak kohol-mányokat költeni Jézusról és az apostolokról, tehát őszinteségök gyanus.“

Fel. Ugyan honnan tudod, ki így okoskodol, hogy léteztek illy álmunkák, kinek hiszed ezt? Csak azoknak, kiket mi is hiteleseknak mondunk. Ha már ugyanazok a mi szent könyveinkről és tartalmukról ellenkezőt bizonyítanak: valljon megszűntek-e hite-lesek lenni? Továbbá amaz álmunkák nagy része az eretnekek koholmánya vala. A többit pedig némi is-meretlen emberek költötték, vagy hamisították, kik-nek tanuságára mi épen nem hivatkozunk; mikép gyengíthetné hát azok merénye a többinek hitelessé-gét? Ép az által, hogy azok munkáit az egyház

magáévá nem tette, mutatta meg őszinte igazságszeretetét.

VII. „Mintán az említett álmunkák néhányja az egyházban sokáig eredetinek tartatott, és csak az újabb tudós vizsgálatok derítették ki hamisságukat: valljon nem úgy járunk-e idővel a szent könyvekkel, és a szent atyák azon irataival, melyekből most, mint eredetiekből, a hagyományt meritjük?

Fel. Tényekből soha sem lesznek nemtények. Sz. könyveink eredetét olyan befejezett tények mutatják, melyekről legszámosabb írók, még ellenségek is, tanuskodnak. Példaul: idéztetnek egykoru kath. és nem kath. íróktól; később valamivel, egészen előzőnlík a ker. litteraturát, vannak rólok lajstromaink, melyeket részint egyesek, részint tartományok készítettek; viták tartattak fölöttük, az üldözésekben fölkutattattak, fordítások, kéziratok vannak belőlök már az első századokból stb. A szent atyák munkái közül egyket-tőnek az eredetét ugyan az újabb vizsgálatok gyanussá tették, de azok mellett nem is állott annyi hitelességi tény, hanem vagy a czim, vagy az írásmodor hasonlatossága s efféle valószínűségek miatt tartattak eredetieknek. De továbbá a keresztény tan és történet hagyománya olly sok munkában van följegyezve, miszerint, ha egy két eredetinek vélt ős irat bővebb nyomozások után megszűnnék is ollyanul tartatni: azért a hagyomány hitelessége mit sem vesztené. A gyanut pedig valamennyi egyházi iratra, melly eddigelé eredetinek tartaték, kiterjeszteni, annyit tenne, mint minden régi könyvnek eredetiségét tagadni; mert

a profán irodalom kritikája kevésbé biztos, mint az egyházié. Cicero, Virgil munkáit senki nem hozza kétségbe, holott, a mit ezek irtak, nem volt egy ropant társalom hitforrása és életszabálya; nem állott a legrendezettebb ellenőrség irataik tartalma, és az egység föntartása mellett. Mit az apostolok és szent atyák irtak, azt ezernyi száj folyvást hirdette: tehát nem lehet a tan és történet gyanus. Azután, ha olly általános bizalmatlanságnak van helye a kritikai tan elvei, vagy ezek alkalmazása ellen: mi végre adatott az ész? Csalódásokra bizonyára nem, sem örökös kétkedésre, miután ezek csak zaklatásunkra, nem pedig boldogságunkra válnának. — Önmagát semmisíti meg a határtalan kétkedés.

VIII. „Az apostolok és első keresztények rajoskodók valának, kiknél a heves képzelődés és mesterek iránti elfogultság az igazságot elhomályosította: s így sem tudomás- sem őszinteségre nézve hitelt nem érdemelnek.“

Fel. Ezt világosan megczáfolja az, miszerint hitlenségök miatt az apostolok gyakorta megdorgáltak, s kivált a föltámadás történetét még szemtanuknak sem hitték. Azután, Krisztusban nem volt semmi a legszentebb erényen kívül, mi képzeletöket feltűzesíthette volna, sőt intései és világos jövőndölései nagyon is lehangolhatták ábrándaikat. „Gyűlöletesek leszték, ugymond, mindnyájok előtt az én nevemért. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak; — eljő az óra, mellyben minden, ki megöl titeket, Isten iránti kötelmet vél teljesíteni.“ (Matth. 10, 22. Joann.

*

15, 20. 16, 2.) — A rajoskodásnak is van valami indoka: mi volt hát az apostolok és első keresztények rajongásának indoka és célja? Akár a halhatlan név vadászatát, akár más önző célzt állítson valaki: az mind ellenkezik legszentebb tanaikkal, és mesterök parancsival, holott ez iránt voltak volna vakbuzgón hűk. „Tanuljatok tőlem, így inté őket, mert szelid vagyok és alázatos szívű.” (Matth. 11, 29.) — „A mi dicsőségünk, mond sz. Pál, lelkismeretünk tanúsága, miszerint isteni őszinteségben jártunk e világon” (2. Cor. 1, 12.). Vagy ez mind csak képmutatás és színlés volt? Mikép lehettek ezeken és ezeken olly vakok, hogy azt észre nem vették? Legiszonyubb képtelenséget hisz az, ki ezt sikerülhetőnek hiszi.

14.

A hittárgy- körüli nehézségek.

A tárgy-körüli nehézségek, mint már ezelőtt mondtuk, nem igazi hitkételyek; a ki efféle homályok miatt hitében ingadozna, önmagával ellenkezne, mert állítólag a tekintélyt elismerné ugyan, nem lévén a közlő tudalma, vagy őszintesége ellen kifogása: de a mennyire a tárgyhomály miatt hinni késnék, ez által még is csak a tudatot vagy őszinteséget vonná kétségbe, miután a tárgy csak akkor lehet valótlan, ha vagy egyik, vagy másik ezek közül hiányos, ellenben, ha ez a kettő bizonyos: akkor nem lehet a köz-

lött hittárgyban ellenmondás, hanem minden nehézség csak magunk korlátolt fölfogásának tulajdonítandó. — Lehet tehát hinni, lehet jó katolicusnak lenni, habár a hitcikkeket valaki tárgyból merített védvekké támogatni, az előgördülő nehézségeket pedig megfejtetni nem képes. Krisztus urunk maga is hitet minden embertől kívánt, noha jól tudta, miszerint minden ember nem lehet tudós theologus, ki az üdván minden részleteit és benső összefüggését ismerhetné. Ha csak annak lehetne hite, ki minden nehézséget meg tud fejteni, úgy valóban igen kevés hívő találtatnék, pedig már sz. Pál magasztalja leveleinek olvasóit, különösen a romaiakat, hogy hitök igen példás és erős. Sőt a tapasztalás sajnosan bizonyítja, mikép azok, kik többet vélnek tudni a hit dolgáról, nem mindig erősb hitűek; s a hitnek minden gyümölcsei és üdvös eredményei sokkal jobban boldogítják az egyszerű népet, mint a fölvilágosultak legnagyobb részét, kikről elmondhatni szent Pállal: „hiu beszédekre tértek, törvénytudorok akarván lenni, nem értvén sem azokat, mikről beszélnek, sem a miket állítanak“ (1. Tim. 1, 6. 7.). Ebből azonban nem az foly, mintha a hit tudatlanság jele volna. A hit szerénység jele. melly a közrendűekben inkább föltaláltatik, mint a magukat műveltekül tartókban. Ha valaki mondaná: nem lehet azt igaznak tartanom, minek okait és mibenlétét meg nem vizsgáltam, vagy a mit nem értek: erre az a felelet, miszerint meg kell különböztetni a közlő tekintélye vizsgálatát, a közleményétől. Az elsőt vizsgálni igen is előbb kell, mint hinni, mert ebben áll a hit indoka: de miután a tekin-

tély alapos okoknál fogva mint kétségtelen elfogadtatott: a közleményt további vizsgálat nélkül is lehet és kell hinni, mert a hitnek éppen az a fogalma, hogy másnak tekintélye, nem pedig tárgybeli okok miatt tartunk valamit igaznak.

15.

A köznép hite.

Ezek folytán kérdezni lehetne, mit tartsunk a köznép hitéről, melly a hit indokait nem látszik vizsgálni? — A nép hite nincs indokok nélkül, az is tekintélynek hisz, és a tekintélyt hasonló kellékekből ítéli meg, mint a műveltek, tudnillik tudat- és őszinteségből, ezen egyszerű gondolattal: a közlő tudhatja, és nincs okom ámitónak tartani. Ez pedig a hit okszerűségéhez mindaddig elég, míg egyik, vagy másik kellék ellen győző okok nem támadnak. Igaz, hogy akár tudomás, akár őszinteség ellen a köznép annyiféle kifogásokat nem keres, nem talál, mint a tudósok, s azért könnyebben rászedethetik: de ha bizalmát tiszta szándékkal engedi át a nem ismert ámitónak: csak olyan botlást tesz, millyen bármely véges elmével is megtörténhetik, a nélkül, hogy e lehetőség miatt minden hitnek meg kellene szünni, mint már fölebb érintettük (3. 4. sz.). Soha sem kell azonban figyelemből tévesztenünk, mikép a hitszerzésben nem csupán az elme működik, hanem a szív is. Vannak érzemények, mellyeknek hangos szavuk ez: ez

a való, így van jól. Tehát a szívnek öszhangzólag, vagy visszásan érintett hurjai is sulyt vetnek a hit mérlegébe. Ez az öszhangzás a hitnek egyik indoka nem csak a népben, hanem a műveltekben is. Minél tisztább a lelkismeret öntudata, és minél nagyobb öszhangzásban van a tiszta szívvel a hittárgy: annál könnyebben és tartósabban hisz az ember. Mi okozza némelyekben azt az öszhangzást és szívhajlamot a hitre, midőn mások ugyan azon érvényes indokok mellett hinni nem hajlandók: azt semmi lélektan meg nem fejtí; mi a szentírás nyomán az első Isten művének nyilvánítjuk; mert senki nem jöhet Krisztushoz, hanemha az atya vonja őtet. (Ján. 6, 44.).

16.

A gyermekek hite.

Uj ellenvetéssel találkozunk. „A gyermek nem lévén képes a hit indokait vizsgálni, hitet nem vallhat, s még is keresztség által az egyház tagjává avattatik föl. Ez fonákság, mondják: mert a hit és egyház választásának csak akkor kell történni, mikor az ifju az indokok vizsgálására képes.“ —

Keresztség által a gyermek ugyan még személyében hitet nem vall, de a keresztségnek eredeti bünt törlesztő és megszentelő ereje azért a gyermekben is teljesül, ki valamint abba szabad akaratának megegyezése nélkül esett, úgy attól a nélkül föl is szabadulhat. S midőn az egyház őt e jótéteményben

részesíti, (mert a keresztség a kath. egyház kincse,) és szülők, vagy gondviselőktől az oda ajánlottat átveszi: jogot nyer, őt kath. hitre nevelni, mi az eretnekek gyermekeire nézve is áll, mert ezek is csak a kath. egyház keresztségét veszik föl, ha ennek lényeges alakját a keresztlők megtartják; azok gyermekei is a kath. egyház növendékei jog- és szellemileg mindaddig, míg tőle szabad akaratból el nem szakadnak. A gyermekek nem olyan tagjai ugyan még az egyháznak, kik hitőknek okát tudni adni, de még is növendéktagjai, kiket az egyház teljes joggal hitre nevel, s ebbeli gátoltatása szintolly természetellenes volna, mint a szülők gátoltatása a testi nevelésben. Családban sem egyedül a nagykoruság, hanem a születés is ad jogokat. Kereszténynek születése a keresztség, ettől kezdve ő növendéke az egyháznak, melly őt a hit öntudatos elfogadására képezi elme és szív tekintetében, miből azt nyeri, hogy korán részesülhet a hitnevelés minden áldásaiban, miután tagadhatlan, hogy az igaz hit legnemesebb elme- és szívképzés. — Elismerjük azt, miszerint az ifju, ha elméje kifejlik, szabadon vizsgálhatja a vallást, mellyben neveltetett, de hozzáteszszük elengedhetlenül: hogy csak tiszta igazságszomj, és üdvkeresés vezesse őt az elhatározásban, mellyek nagy és sokat igénylő föltételek. Igénylik a természeti, szívünkbe oltott, kötelességek betöltését, az üdv fő érdekéhez mért bő értesülést, és komoly megfontolást, végre a mennyieiek többbecsülését minden földi czéloknál. Isten legyen egyetlen irány ezen elhatározásnál, kit nem lehet mint igaz bírót nem hinnünk; mert ő hit szívünkbe van írva,

ugy hogy az atheismus jó szív mellett, lehetetlen. A kath. egyház ugy van meggyőződve, miszerint a most eloadott kellékek mellett a választás mindig csak részére történhetik, elannyira, hogy ellenkező esetben bizonyosnak tartja a kellékek meg nem tartását, vagy az elámitást. Ennél fogva saját növendékeinek épen nem tiltja a vizsgálódást, tudván, mikép a mondott elvek nyomán hitváltoztatás helyett csak hiterősbülés fog következni; ha más következik, azt mint bizonyos botlást vagy rossz akaratot lehetlen nem kárhoztatnia. „Senki ne vélje, ugymond sz. Cyprián (de unit. eccl.) hogy a jók az egyházból eltávozhatnak. A buzát nem ragadja el a szél, sem a fát, melly erős gyökeret vert, a fergeteg el nem dönti.“ De lássuk bővebben a vizsgálódás szabadságát.

17.

Visgálódás a hittárgyak körül.

Jóllehet a tárgynehezségek megfejtésétől hittünk nem függ: mindazáltal nincs egy egy fontosabb földadat, mint hitczikkeink homályát, részleteit fejtegetni, és oda törekedni, hogy a mit hiszünk, tehetségünkhez képest tárgyból meritett okokkal is védhesük. Hiszen a hit, mint előbb megjegyzők, legnemeseb elmeképzés; a ker. hitbeli igazságok észtehetségünknek épen azt az összhangzást szerzik meg, melly által a végeelen észhez közelíthetünk. Ha tehát Isten

akarta, hogy hit által közelítsünk hozzá: a hitigazságok fejtegetését, fölfogásunk korlátai közt, el nem tilthatta. A józan vizsgálódás által hittünk nem csak nem vesz, de sőt erősbül; mert annak eredménye más nem lehet, mint újabb ok a vigasztaló meggyőződéshez: „tudom, kinek hittem“, (2. Tim. 1, 12.) mit az egyház tekintélyére hittem, arra helyes benső okokat is találtam. Így például: történetileg igaz, miszerint Stollberg gróf munkája: „Geschichte der Religion Jesu Christi“ vagy Möhlernek „Symbolik“ czimű könyve, sok katholicust a hitbe megerősített, sőt néhány protestantst a kath. egyházba visszavezetett; ámbár mindkét munkában maradtak fön némi tökéletlenségek. Csak az észtl haladó kevés hitczikknél nem hivatkozhatunk más vizsgálati eredményre, mint, hogy azok minden ellenmondástól mentek, és az isteni kinyilatkoztatás kettős tárában valóban megtaláltnak, de már ez is vizsgálódásunk legméltóbb tárgya. Továbbá: a józan hitfejtegetés, az Isten végtelen bölcseségének bővebb ismeretére vezet, midőn a hit isteni alkotmányát átlátjuk, millyent ember sem részletekben, sem ama sajátos, összhangzásban előhozni nem képes. Egyéb-iránt a hitfejtegetés annyiból szükséges is, a mennyire számtalan ember van, ki elmeélet a hitczikkek lerontásában köszövéli, s így az embernek legdrágább kincstárába beront. Illyének ellen vizsgálódás által helyes védveket szerezni, főleg azoknak kötelelességök, kik a hit hirdetői, mint ezt sz. Pál a püspökről írja, hogy „fogadja be a tanítás szerinti hív beszédet, miszerint képes legyen másokat józan tanitmányban oktatni, és az ellenmondókat megczáfolni“ (Tit. 1, 9.).

Nem a világnak, hanem öröklőtnék születünk. Ki ne gondolkodnék tehát jövőendő rendeltetéséről, Isten vezényletéről, s a miket nyilatkoztatott, azoknak benső rendszeréről? „Téged ismerni tökéletes igazság, s tudni igazság- és hatalmadat a halhatlanság gyökere“ (Bölcs. 15, 3.)

Visgálódni tehát nem csak szabad, hanem érdemes, és néha kötelmes is, nem azért hogy higgyünk, hanem hogy hitünket tárgyra vonatkozó okokkal is védeni tudjuk. Legtöbb nehézség, melly a vizsgálódást, fejtegetést kívánja, vagy a szent iratokból szokott vétetni, vagy különféle tudományok tanaiból; azért szükséges e forrásokról némiket mondanunk. Legelőször a szent írás helyes értelmezéséről, mellytől függ az ilyen nehézségek eloszlatása.

18.

A szent írásban található nehézségek. Ennek értelmezése.

Előre bocsátjuk, miszerint a szent írásnak nem azért tulajdonítunk isteni tekintélyt, mert csak igazságot értelmezhetünk ki belőle, hanem mert isteninek az egyház apostoli hagyománya tanítja, melly csalhatlan; tehát a szent írás isteni tekintélyét hinni kell, még mielőtt azt értelmeznők. Igen, e tántorithatlan hittel, miszerint benne tévedés nem létezhetik, kell a szent írást kézbe venni és értelmezni; azért merül-

jön föl bár száz meg száz nehézség annak értésében, vagy egyeztetetésében: valamennyi sem fogja a tényt nem-ténynyé tenni, t. i. azt a tényt, miszerint a csálhatlan apostolok a szent könyvek isteni tekintélyét tanították, s e tant az egyház tőlök általvette. A milly szentül, és dönthetlenül áll ez a tény: olly dönthetlenül kell állni annak, hogy a nehézségek mind megfejtethetők. Nem a szent írás hibája tehát, ha megfejtetni valaki nem tudja, hanem az értelmezőé. Ez nem érti a szöveget, mert nincs elegendő készüllettel vagy általános figyelemmel minden körülményre. Jól mondja sz. Justin vértanu: (dial. c. Tryph.) „Soha nem merem sem gondolni, sem mondani, hogy az iratok egymás közt ellenkeznek, hanem ha valamely irat fölhozatik, melly ollyannak látszik, és gyanut támaszt, mintha másikkal ellenkeznék, miután meg vagyok győződve, hogy egyik irat sem ellenkezik a másikkal, inkább megvallom, hogy nem értem a mondottakat.“ Hasonlag nyilatkozik sz. Ágoston (l. 11. c. Faust. c. 5.) „Nem szabad mondani: e könyv szerzője nem tartott igazat, hanem vagy a kézirat hiányos, vagy a fordító hibázott, vagy te nem érted.“ — A szent könyvi homályok és nehézségek nem a hitet nehezítik, hanem a megértést; nincs oka tehát a hívőnek miattok hitére nézve féltékenynek lenni. Mondjunk példát. Midőn a kispapok a szent írás értelmezéséhez fognak, jóllehet teljes meggyőződésből hiszik az Isten ígéje tiszta igazságát: még is olykor holmi bizalmatlanság kísérti meg őket, mivel itt ott göröngyökre akadnak. Teszem: Krisztus urunk nemzetségeinek két különböző sorát, vagy születése-

és szenvedésének némi idő-adatait tökéletesen egyeztetni; szent Pálnak homályos kitételeit, Rom. 9 és 11-ik fejezet. stb. megfejteni; az apostolok ó szövetségi idézeteit az eredeti értelemmel öszhangzásba hozni nem tudják, s több efféle. Illy nemű tárgyhomályok a mi ismeretünk rövidségei. Volnának csak minden körülményről kimerítő adataink: a szent irati előadás öszhangzó igazságát is homálytalanul látnók. Hasonlók ama homályok a történeti, vagy élettapasztalati homályokhoz, mellyek néha úgy meggyűlnek, hogy magunkat tájékozni épen nem tudjuk; azonban egy uj adat vagy nyilatkozat az egész látkört kideríti. Példaul, mennyi okuk vala József testvéreinek, midőn élelmet vásároltak az egyiptusi helytartótól, azt gondolni: hogy ez előttök ismeretlen? Egy rövid nyilatkozat minden ellenokot megczáfolt. Tehát a szent irás homályai hitünket nem sértik.

Azonban, mivel dicséretes és hasznos, annak megértésére törekedni, a mit igaznak hiszünk: ha körülményeink engedik, igyekezzünk a szent iratok megfejthetésére képességet szerezni. Főleg az értelmezés elvére nézve szerezzünk tiszta fogalmat, mert abból kell az értelmezés szabályainak folyni. Ezen elv a szent könyvekre nézve is nem más, mint egyéb könyvekben; mert a szent írók csak úgy akartak megértetni, mint más írók, t. i. a közönséges beszédmód által.

Mivel azonban a kihalt, vagy régi köz-beszédmód (usus loquendi) gyakran szerzők és példák hiánya miatt bizonytalan; és mivel a beszéd értelme néha sok bel és kül körülménytől függ, mellyeknek tel-

jes tudalmára a későbbi olvasók magából a szerzőből nem juthatnak: azért a köz-beszédmód az értelem fölfejtésére elégtelen; hanem a szent íróknál úgy, mint másoknál alkalmas tanuk is kívántatnak, kik vagy a beszéd földerítő körülményeit, vagy egyenesen magát az értelmet tudják és őszintén közlik. Hisz minden beszéd vagy irat bizonyos körülmények közt létezik, s ezek nélkül, a mennyire reájok vonatkozik, érthetlenné lesz; olyan például: nagyobb s kisebb részeinek összefüggése; a szólónak indoka és célja, egész gondolkodása, személyes története és viszonyai; a hallgatók vagy első olvasók körülményei, szokásai, szellemi műveltsége stb. Mikor tehát a beszéd minden körülményei magából az iratból ki nem vehetők: szóljanak más alkalmas tanuk, kik a szükséges adatok közlése által közvetve az igaz és teljes értelmet föltárják. Így például: midőn Ábrahám maga nejét Sárát hugának lenni állította, nem lehetett-e Sára ezen elnevezésnek hü értelmezője, miután a körülményt ismeré, miszerint Ábrahám jól mondá őt nővérének? (Gen. 20, 12.) — Joab, Dávidnak jeles hadvezére, az ammoniták ellen kész akarva csatát vesz, s a király megnyugtatóására hírnök által följelenti, hogy Uriás is elesett a harczmezőn. Ezen izenetnek igaz értelmét, tudnillik: mi vigasztaló legyen a hős Uriás halálában, még akkor talán Joab maga sem tudta úgy, mint Dávid; ki saját vétkes körülményeit jól ismeré. (2. Reg. 11.) — Miket urunk a samariai asszonyoknak mondott élete körülményeiről, azoknak értelmét mai napig sem tudjuk egész bizonyossággal meghatározni, de ha az asszonyt

megkérdézhetőnk, az róla hiteles tanuságot tehetne. (Ján. 4.) Hasonló példát a mindennapi élet is akármennyit nyújt.

Többet mondunk. A szóló vagy író adott alkalommal a mondottak felett bővebben is szokott nyilatkozni barátai, tanítványai, kérdezői előtt, és a javasolt életszabályokat, ha magával nem ellenkezik, önnön példájával is gyakorolja. A kik tehát bővebb nyilatkozatait hallják, és tetteit látják: ezekből valódi értelmét közvetlenül is kideríthetik, vagy legalább tagadó modorban azt tanúsíthatják, miszerint némelly értelem a szerzőnek rosszul tulajdoníttatik, mert jól ismert szelleme- s életével ellenkezik. Példaul sz. János egyenesen bizonyítja, miszerint Jézus a maga teste föltámadásáról szól, mikor a zsidóknak mondá: „rontátok el ezt a templomot, s én harmadnapra fölépítem.“ (ev. 2, 19.) Azután, hogy a szent Lélek elvételéről értendők eme szavai: „a ki szomjuzik, jöjjön hozzám és igyék; a ki hisz bennem, mikép az írás mondja, az élő víz folyói fognak belőle kiáradni“ (7, 37—39.) Ki kételkednék Jánosnak, a legkedvesb tanítványnak, ezen értelmezéséről? De vegyünk példát a nem ihletett írókból. A trienti zsinatnak elnöke, (Card. a. s. cruce) és több jelenvolt tudós tagjai, (Belarmin, Vega, Salmeron) tanúsítják: miszerint a latin fordítás jóváhagyása által a zsinat nem akarta rosszalni az eredeti zsidó és görög szent szöveg használatát, vagy tagadni a latin fordítás némi nem lényeges hibáit. Már az értelem, mellyért a trienti határozatot illetőleg ilyen tanúk kezeskednek, bizonyára minden kétségen fölül áll. — Xenophonnak történetírói tekintélye kö-

zösen el van ismerve. Miért nem érdemelné tehát hitelt akkor is, midőn mint Socrates tanítványa, saját tapasztalatából bizonyítja, mikép értette volt mestere a vádlók által elcsavart szavakat és tanítmányokat? (Memorab. I. 2, 49—59 stb.) — Szent Iren írja tanítójáról, Polycarpról, miszerint ez mindig azt tanította, mit az apostoloktól tanult, különösen Jánostól, és egyebektől kik látták az Urat (I. 3. c. 3.). Ő pedig (Iren) nagy szorgalommal hallgatta azokat, s nem ugyan papirra, hanem szívébe írta a hallottakat s most is Isten kegyelmével folyvást elméjében forgatja (ep. ad Florin.) Már most ítéljen akárki, valljon nem érdemel-e hitelt Iren, midőn Polycarp tanítására; Polycarp, midőn az apostolok hagyományára hivatkozik, különösen midőn Iren Valentin tanait az apostoli értelemmel ellenkezni tanusítja, kezesül Polycarpot állítván ekképen: „Isten színe előtt bizonyíthatom, hogy ama szent és apostoli aggastyán, (Polycarp,) ha valamikor holmi hasonlót hall, fölkiáltandó, s bedugott fülekkel szokása szerint mondandó vala: boldog Isten, milyen időkre juttattál, hogy ezt türjem! sőt azon helyből is eltávozandott, mellyen ülve vagy állva azt hallotta volna.“ (ugyanott) Annyira biztos ismerői voltak az apostolok utódai annak, mi egyez az apostoli értelemmel, s mi nem! Jelenen biztosnak kellett lenni ezen ismeretnek a gyakorlati tárgyaknál, miket tudnillik az apostolok nem csak szóval és írással adtak elő, hanem példájokkal is értelmeztek. Mikép lehetett volna például a tanítványok előtt kétséges az apostolok valódi értelme, mi illeti a Fiu istenségét, Krisztusnak az oltári szentségbeni valóságos jelenlétét, a szentségek lényeges kiszolgálását,

a szentek tiszteletét stb. miután az eziránti apostoli gyakorlat- és példának szemtanúi voltak? Nem halmozzuk tovább a példákat. Az elfoglultan olvasó már eléggé meggyőződhetett arról, miszerint akármely szerzőnek igaz értelméről hiteles tanúságot közvetve vagy közvetlenül mindannyian tehetnek, valahányan róla akár bővebb szóbeli értesítésből, akár a körülmények és gyakorlat ismeretéből tudomást szereztek, *) s ha e tanukat az értelmező elmellőzné, egyenesen célja ellen cselekednék. És ebben a többi könyvek értelmezése mit sem különbözik a szent könyvektől, úgy hogy ezekre nézve általános értelmezési elvünk csak az, a mi minden más írónál kell hogy álljon, tudnillik: Az a szerzőnek valódi értelme, melly a körülményesen meghatározott beszédmóddal, és hiteles ta-

---

*) Nem mondjuk, hogy a szerzőnek társai, vagy tanítványai minden esetben az értelmet szükségkép tudják; mert talán a szerző ezek előtt sem nyilatkozott bővebben: hanem mikor a tett nyilatkozatról valószínű vagy bizonyos adatok vannak, akkor az illetőktől azt tudakolni, teljesen ész- és célszerű eljárás. Im egy példa az életből: 1837-ben a pesti hittani kar, Horváth József néhai kalocsai kanonok alapító okiratában némelly intézkedést homályosnak találván, akkori igazgatója Dertsik J. által a kalocsai káptalanhoz fordult, mellynek tagjait és a boldogultnak más közel állott élettársait az igaz értelem földérintésére méltán képes és hiteles tanuknak ítélte, hahogy az nekik szándékát szóval is kijelentette. Forte, ugymond az igazgató, V. M. Capitulo facile erit ex illis, qui pio fundatori familiares ac necessarij erant, intelligere, quomodo rem istam comprehendit, aut quid re ipsa intenderit.

nuk állításaival megegyez. Beszédmód alatt értjük azt a szokást, melly bizonyos nyelv szavainak a bel és kül körülményekhez képest meghatározott értelmetszerez. Ez a szokás minden nyelvnek kulcsa, és csak azt az író lehet érteni, ki hozzá alkalmazza magát, vagy legalább általa fejti meg nyelvének eltérő sajátságait. Mivel pedig a szent írók is értetni akartak, kellett nekik kortársaik nyelvszokását követniök. Ámde ha a beszédmódból az értelem bizonyosan ki nem tudható, kik akkor valljon a bibliai értelem alkalmas tanui? Lássuk külön.

19.

Kik a szent írás értelmének tanui?

Az író értelmét, önmaga nyilatkozatain kívül, tanusithatják mindazok, kik bármi módon, közvetve vagy közvetlenül, annak bizonyos tudatát birják. Illyenek az ó szövetségre nézve Krisztus és az apostolok, kik isteni csallhatlansággal fejték föl több rendű szövegeit. Az új szövetségre nézve pedig ismét az apostolok és ezek tanítványai, szóval: az alapítókkal egykoru ker. egyház, és ennek hagyományából az utódok. Mert, ha azok, kik együtt növelkedtek, egy célra dolgoznak, magukat egymásnak egész őszinteséggel kinyilatkoztatják, kölcsönös értesítősöket lelkismereti kötelességnek tartják, ha mondom, illyen kortársak tagadhatlanul tanusithatnak nyilatkozataik valódi értelméről: úgy az apostolokkal növe-

kedett egyház, miután tanításukat élettörvénynek elismerte, igazi értelmökről legfőbb hitelességű tanúságot tehet. Főleg a tanító egyházi rendben, mellynek tagjait az apostolok, oktatói hivatalra, különös gonddal készítették; (Iren. l. 3. c. 3.) s mellyet „dus leltár gyanánt legteljesebben fölszereltek mind azokkal, mik az igazsághoz tartoznak,“ (c. 4.) az apostoli értelem igaz fölfogását kétségbe vonni legkisebb ok sincs; erkölcsi jellemét pedig olly férfiaknak, kiknek a világon mi sem volt drágább az üdvezítő igazságnál, csak szándékos konokság gyanusíthatja; az első egyház férfiai, kiknek tanuságát igényeljük, a legnemesb átalakulásnak tündöklő példányai. És ezen emberek nem magánosan állnak, hanem összeforrtak egy nagy tömeggel, a hívők seregével, kiknek ép úgy szívökre köttetett mint amazoknak: semmiben el nem térni az apostoli hagyománytól, a szoros összetartástól. „Kerüljétek a szakadást, ugymond sz. Ignác vértanu, (ep. ad Philad.) és a hamis tanokat; hol a pásztor van, oda kövessétek, mint a juhok. . . . Püspök nélkül mit se tegyetek . . az egységet kedveljétek, a viszályokat kerüljétek, Jezus Krisztusnak követői legyetek, mikép ő az atyáé.“ És másutt ugyanaz így inti a hívőket (ep. ad Trall.): „Kérlek titeket, nem én, hanem a Krisztus Jézus szerelme, csak keresztény eledellel éljétek, idegen növénytől (aliena herba) pedig tartózkodjatok, melly az eretnokség . . . ez pedig történni fog, ha nem lesztek fölfuvalkodottak, s nem szakadtok el az Isten-Jézus Krisztustól, és a püspöktől, és az apostolok rendeleitől.“ Ha tehát valaki keveselné az idézhető írók

*

számát, gondolja hozzá a bonthatlan egységet, melyben az egész kath. nyáj állott, kinek ugyan az volt maguktól a kutfőktől általvett hite és értelme. A sokszor idézett Iren, miután sz. Polycarpról elmondá, hogy egyedül az apostoloktól tanultakat adá elő az egyháznak, hozzá teszi: „Bizonyyságot tesznek azokról minden, Ásiában létező, egyházak, s Polycarpnak eddigi utódai;” az az: egész Ásia ugyan azt az apostoli hitet tartja (1. 3. c. 3.). Ime a kath. egység egy hagyomány által! A mely társulat az idegen hittant azonnal kilöki, és annak megkapására olly jól szerkezett felügyelőség s ellenőrséggel bir, mint volt minden időben a kath. anyaszentegyháznak: ott kevés író is, egyesülve a középponttal, jól képviseli az egész társulat hittanitémáit, és az apostoli értelemről köz tanutételt. Ezen értelemnek az egyházbani tiszta fölfogása- és föntartásáról kezeskedik a folytonos tanítás, gyakorlás, és az előjárók örökös ébersége; csalhatlanul pedig biztosítanak arról Krisztus ígéretei, melyek szerint az egész üdvözt örökös épségben fönmaradand az egyházban. „Én kérendem az atyát, ugymond, s más vigasztalót ad nektek, hogy örökre veletek maradjon. Midőn eljövend az igazság lelke, megtanít titeket minden igazságra.“ (Ján. 14, 16. 16, 13.) — Ismételjük tehát, hogy a bibliai értelemről maga a kath. egyház tesz nem csak emberileg biztos és hiteles, hanem egyszersmind csalhatlan tanúságot. E tanutételt egyházi értelmezésnek nevezzük.

20.

Az egyházi értelmezés kutfeje és határai.

Az egyházi értelmezés kutfeje az apostoli hagyomány, melly az apostolok utódai által hiven megőriztetett. Szent Iren azt világosan állítja, mondván: „a püspökök során (per successiones episcoporum) szállott le hozzánk az iratoknak elferdítés nélkül megőrzött, teljes, és sem hozzáadást sem elvételt nem szenvedő tárgyalása, és hamisítatlan olvasása, és írás-szerű igaz értelmezése“ (adv. haer. I. 4.). Már hagyományul, a beszédmód értelmén kívül, az egész apostoli tanítás szállott az utódokra, melly élő szóval adatván elő, természeténél fogva bővebb, világosabb volt az írásnál, s ugy ennek értelmezője lett; mivel az apostolok mit sem tanítottak irataikban, a mit élő szóval a hívőknek többször elő nem adtak volna. Ezen előadásban alkalmok volt a homályos, vagy nehéz értelmű tárgyakat részletesben megfejtteni, a kétségeket eloszlatni, a hibás fölfogást megigazítani, újabb és újabb kérdésekre kimerítőleg felelni. Ellenben az írott betű, egyszer oda vetve, néma marad, és az emberi beszédnek tökéletlensége, vagy az olvasónak gyarlósága miatt könnyen félreértethetik, mi az apostoli iratokkal már az első olvasók között megtörtént, mint ezt sz. Péter világosan bizonyítja; (II. lev. 3, 15. 16.). Tudván azt az apostolok, a hívőket minden félreértés elkerülése végett szóbeli tanításukra

utasították, meghagyván, hogy mindenben úgy érezzenek, a mint élő szóval oktattattak, és attól bármi tekintély miatt el ne térjenek; (2. Thess. 2, 14. 3, 6. 2. Tim. 2, 2. Gal. 1, 8. 9.) tehát a szent írás igaz értelmét is az élő tanításból, a hithagyományból vegyék. És méltán. Hiszen saját gondolatainak legjobb értelmezője kiki önmaga; hacsak tehát az apostolok önmagukkal és egymással nem ellenkeztek: (mitől őket a vezénylő szent Lélek megovta,) irataikban mást nem taníthattak, mint élő beszédben. Azért az élő hagyomány lett a szent írás értelmezésének kutatója, mellynek az apostoli egyház lévén megbízott és csalhatlan űre, csak azt illeti a szent könyv hiteles értelmezése.

Az egyházi értelmezés határait illetőleg: ezek annyira terjednek, mennyire az apostoli hagyomány. Tagadó modorban csalhatlan tekintélyvel elvetheti az egész szent írás bármely szövegének olytán értelmét, melly az apostoli hagyománnyal ellenkezik; mert efféle ellenmondás magára az Istenre háramlanék, ki szent Lelke által ihlette mind az írókat mind a tanító apostolokat. Ellenben állító modorban (positive) az egyházi értelmezés sem több sem kevesebbre nem terjedhet, mint a mi szorosan az üdvrendhez tartozik, hová értjük a hitágazatokat, a keresztény erkölcsöket, és ama tényeket, mellyeken hitünk alapul, péld. Krisztus csodatettei, halála, föltámadása, szent Lélek elküldetése stb. Nem többre, mert a mi az üdvszerzéshez nem tartozik, abban az egyháznak csalhatlan hagyománya nincs, péld. millyen kézműves volt szent Pál. De nem kevesebbre is, mert az

apostoli hagyomány az egész hitet magában foglalá, következőleg minden hitszöveg értelmét föltárja, mennyire t. i. az üdvrendszerhez szükséges. Különben, ha minden hittárgyu szövegnek igaz értelmét az egyház nem határozhatná meg legalább azon lényegben, melly a hit körébe vág: úgy hite nem volna teljes; mert a szent irás ihletett kufefe lévén a hitnek, annak nem értése kételyt hagyna maga után: válljon nem rejlik-e a nem értett szövegben olyan czikk, mellyet tudni az üdvösségre szükséges. Azután, ha ugyan azonszövegről viták támadnának, nem volna senki, ki a hitet illető tárgyban ítéletet hozhatna, mi a hitegységet megzavarná. De egyébiránt is, ellenmondás van abban, hogy a hittárgyu szöveget az egyház ne értse; mert mi legyen ilyen, azt csak az egyház határozza meg dönthetlentül; mielőtt tehát a szövegről azt mondhassa az egyház, hogy az hittárgyu, már értenie kell azt, lényegében.

Mondottuk, miszerint az apostoli hithagyomány egyszersmind általában értelmező volt a szent iratokra nézve, a mennyire ugyan azt a hitet, csak bővebben, világosabban tartalmazá, mellyet a szent könyv. Az ő egyháznak tehát az általvett beszéd mód és hithagyomány csálhatlan kulcsul szolgált az értelmezésben, még azon szövegekben is, mellyeket tüzetesen és időzőleg maguk az apostolok nem értelmeztek. Már pedig bizonyos, hogy Krisztus urunk és az apostolok, hitszónoklataikban a szent szövegeket egyenesen is értelmezték. Példa erre, Krisztust illetőleg: Mát. 11, 10. 14. 19, 4—8. 22, 29—32. 42—45. Luk. 4, 21. 24, 32. 45. Máskor saját előadását a tanítványok kérésére bővebben fölvilágosítá, péld. Mát. 13, 18—23.

36—43. 15, 15—20. 16, 8—12. Ján. 3, 5—8. Az apostolok az ó szövetséget még sokkal gyakrabban értelmezték; mutatják ezt a szent írásban előforduló beszédek töredékei, péld. Ap. Csel. 2, 3, 4, 13, 15-ik fejez. stb. Továbbá, midőn szónoklataikban mesterök tanítmányait előadák, lehetlen volt azt minden értelmezés nélkül csupa utánszavalással megtenni; mert ez elégtelen, és hozzájuk épen nem illő tanításmód lett volna; hiszen, ha ők tizenketten néha a mestert nem értették: mennyivel többször történt ez az apostolok ezerekre menő hallgatóival, kiket tehát bővebb értelmezés által kellett megtanítani, és kivált leendő utódaikat a tanításban, hogy e hivatalra teljesen képesek legyenek (2. Tim. 2, 2.). Ugy történt, hogy midőn ezek az apostoli iratokban Krisztus mondait olvasták, igaz értelmöket már az élő tanításhól tudták, és ismét utódaikra szállították. Illy módon az apostolok az új szövetségi szövegeket is értelmezték; miután pedig ezen iratok már többek által félreértetvén hibák terjesztésére használtattak: az apostolok tanítói hivatala szorosan megkivánta tőlök, hogy igaz értelmezés által a tévelyeket megcáfolják. Tehette-e példaul sz. Péter, hogy tudván Pál leveleinek félreértését, azoknak igaz értelmét meg nem fejtette legyen? Vagy maga szent Pál valljon hallgathatott-e, tudván némelly iratainak helytelen elcsavarását? Nincs tehát kétség, miszerint az apostolok mind az ó, mind az új szövetségi szent iratok tetemes részét egyenesen értelmezték.

Ez az egyenes értelmezés az egész apostoli hagyománynak csak egy része, melly különösen értel-

mező hagyománynak neveztetik, és úgy szállott az utódokra, mint a többi apostoli hagyomány. Midőn az egyház ezt a szent írás értelmezésében ünnepélyesen előadja: nem tesz egyebet, mint csak az'apostoli értelmezésről tanuskodik. Mivel tehát az egyház vagy az öröklött beszédmódot és hithagyományt, vagy egyenesen az apostoli tüzetes értelmezést követi: világos, miszerint értelmezése nem önkényes, hanem valódi apostoli tanítmány.

21.

Az apostoli hagyomány főntartói.

Mind az általános hithagyománynak, mind különösen az értelmezőnek főntartói főleg a szent atyák, kik mind a kettőt irataikba foglalták. Ők, habár számra nézve a többi püspökökhez képest kevesen volnának: még is a régi kath. egyház érzetét fejezik ki mind azon hitczikkekben, melyekben a romai egyházat hozzáértve, megegyeznek, tehát a hitszövegek értelmezésében is, mint az egyházi hittanítás egyik ágában. Mert ha együtt véve hit és erkölcs dolgában hibáztak volna, akkor a hagyomány vagy megszakadt, vagy legalább reánk nézve bizonytalan volna, mi ellenkeznék Krisztus ígéretivel. Azután honnan volna az megmutatható, hogy a szent atyák együtt véve hibáztak? Ezt csak a későbbi egyház ítéletéből tudhatnók; ugy de ez összhangzó értelmezésöket magáévá tette, (Trid. Sess. 4.) és ha ez is téved, akkor az igaz egyház megszűnt lenni, és a hitettség csak ábránd. — Midőn tehát a

szentírás hit- és erkölcs - tárgyú értelmében a szent atyák megegyeznek, annak csálhatlannak kell lenni, mert máskép a régi egyház hibázott volna, a mi képtelenség. Az a megegyezés tudnillik vagy azt mutatja, hogy közvetlen apostoli értelmezést hoznak föl mint tanuk, vagy hogy az általános hithagyományból a beszéd mód értelme bizonyos. Mindkettőnek megőrzésében a szent atyák biztos tekintélyűek, mint a tanító egyház hiteles szóvivői.

Szokták némelyek mondani, miszerint nincs olly értelem, mellyben a szent atyák megegyeznének; vagy ha van: nem lehet azt kimutatni, mert valamennyi atyák munkáit átforgatni, emberéletet és tehetséget túlhaladó munka. Ámde a megegyezést inkább az alapeszmék összhangzásából, mint az alkalmazás- indoklás- nyelvtani és egyéb apróságokból kell megítélni. Egy szövegnek több lehet az oldala, és tanulsága; azért ha az egyik atya ezt, másik amaszt használja, még azért az értelem lényegében nincs különbség. Teszem Lázárnak valóságos haláláról és természetfölötti föltámasztásáról egy atya sem kételkedik; ámbár tehát némelly körülményekre, vagy szavakra különböző észrevételeket tennének, mindazáltal akár Paulus, akár Strauss értelmét határozottan és egyezőleg elvetik. És ezt a köz megegyezést, mint eldöntő czáfolatot állíthatjuk a nevezett férfiaknak, vagy a naturalistáknak egész rendszere ellen, a szent iratok özsves tartalmára nézve. Sem mesét, sem természetes eseményt nem értelmezett egy atya is akár a vakok, poklosok, inaszakadtak stb. gyógyításában, akár az ördögök kiűzésében, akár az ezerek táplálásában,

holtak föltámasztásában stb. Hasonló megegyezéssel értelmezik az atyák Isaiás 7, 14. 40, 3. 52, 13—53. Michás 5, 2. és sok más ó szövegségi jövendöléseket Krisztusról. Továbbá Máté 16, 18. Péter elsőségéről; 26, 26. Krisztusnak tulajdon értelemben vett testéről; János 6, 54—57 ugyan annak testéről és vérééről; Ján. 5, 22—29 holtak föltámasztásáról és tulvilági ítéltről stb. melyekben az újabb akathol. értelmezők olly igen eltérnek. Ezek csak példa gyanánt vannak fölhozva.

Nem is fölötte nehéz az atyák értelmét kikeresni. A kik közülök a szent könyveket tüzetesen fejtegetik, azoknál a textus értelme csak úgy találtatik meg, mint a bibliában. Másoknál a figyelmes olvasó könnyen elgondolhatja, hol kell vagy lehet a keresett textusnak előfordulni a szent atya czéljához, és tárgyához képest. Fölötte könnyítik pedig az eljárást jelen időben ollyan kiadások, hol a munka végén tárgysorozatok, és az előforduló szent szövegek mutatói találhatók. Ha mind e mellett fáradságot, és időt kell rá fordítani, ne sajnáljuk; hiszen azt a tárgy természete kívánja, a czél fölsége pedig bőven megjutalmazza. Szent Jeromos méltán neheztel azokra, kik ős tanárok olvasása, és Isten kegyelme nélkül járulnak az értelmezés súlyos munkájához.

Mindazokból, miket eddig a szent könyv értelmezéséről fölhoztunk, következő eredmény foly: A szent szövegbeli nehézségek hitünket meg nem ingathatják, habár magunk azokat eloszlatni nem tudnók is; mert a tekintély, mellynek hiszünk, tudnillik az anyaszentegyház, a szent irat értelmétől független okala-

pon nyugszik ; azonfölül a szövegek nehézségei, meny-nyire a hitet érintik, az egyház csalhatlan értelmezése által elháríttatnak. Van a szent könyvnek isteni tekintélyű értelmezője, kinek határozatin az őszinte üdv-kereső teljesen megnyugszik ; saját értelmezésében pedig mindaddig hibázni nem fog, míg annak hagyományát hiven követi. A mi a hithez nem tartozik, annak homályai, nehézségei üdvét nem veszélyeztetik. Értelmezési szabadsága bárhol is mindaddig sértetlen, míg saját célját, tudnillik a szerző valódi gondolata föltalálását, nem tartja bilincsnek. Bizonyára, miután az egyház hagyománya e szándékát csak sikeresíti : annak vezényletét akadálnak józanul nem tekintheti.

22.

Kétely, van-e az egyháznak némelly tárgyról bizonyos hite, vagy értelme?

Az egyháznak, mint csalhatlan tekintélynek számára hiszünk mindent, mit az hinni előnkbe ad. Ámde néha egyesek előtt épen az homályos, valljon az egyház tart-e egyik, s másik kérdésről határozott hitet vagy nem? És ha némelly tudósokra hallgatunk, sok hitpontról kellene tartamunk ezen határozatlanságot, s a tudósoknak szabad vitatkozási tért engednünk.

Már, ha homályos, valljon az egyház magatének vallja-e ezt, vagy amazt: a komoly és jámbor férfiú nem lesz azon, hogy az önkénynek temjénezzon, hanem elfogultlan elmével, és istenfélő hitkézsésséggel e következőkre fog ügyelni:

1. Krisztus üdvrendszere olly szorosan összefügg, miszerint egyetlen hitpontot sem lehet kiszakasztani belőle, a többinek romlása nélkül; s azért, ha a kérdéses pont valóban Krisztus tana: kapcsolatban kell neki lenni másokkal. Mihelyt tehát a kétes pont következetesen szövetkezik a kétségtelenekkel: már az által eredetét s természetét kimutatja. Példaul: egyvalaki előtt kétesnek látszik, valljon az egyház tulajdonit-e a romai pápának, hitkérdésekben, eldöntő és másíthatlan ítéletet: de ha meggondolja, miszerint a legfőbb kormányi hatalom kétség nélkül a pápát illeti; kormányozni pedig az egyházat, hitkérdések eldöntése nélkül nem lehet: következik, hogy a pápának ama jog valóban tulajdonittatik. — Ha a szentírás és zsinati határozatok világosan nem mondanák, még is minden nehézségek daczára, mellyek ujabb korban a természet- és népisméből fölhozattak, tagadhatlan volna: miszerint az egész emberi nemzet csak egy törzsből származott, és az ellenkező állitmányok nem kathszelleműek; mert az eredeti bűn testi származás által csak úgy terjedhetett el az egész emberiségre, ha mindnyájan egy Ádamtól származunk.

2. Ha az egyháznak gyakorlatában van valami, mi a kérdéses ponton épül, nincs kétség a nevezett pontnak egyházi természetéről. Így: kétségtelennek kell tartanunk az egyház azon hitét, miszerint az ur Isten, szenteinek képei vagy erekllyei által, midőn czélszerű, rendkívüli csodás kegyelmeket osztogat; és hogy az ugynevezett kereszt- vagy bucsujárások, ha az egyház szellemében történnek, Isten előtt kedvesek. E hit nélkül az egyház erkölcsi gyakorlatban (in re

morum) tévedne, a mi csálhatlanságával ellenkezik. — Hasonlag, a régi egyház hite a tulvilági tisztuló hely létéről, kiviláglik azon gyakorlatából, miszerint a megholtakért imádkozott. — Az őrző angyalok egyházi tisztelete mutatja, hogy az egyház azok létét határozottan hiszi, melly hit különben is a szent írással öszhangzik. — A protestansok közti házasság érvényességéről nem lehet kétség, miután az egyház, megtérésök után, soha újra össze nem adja.

3. A mit az egyház és tanárai megegyezőleg tartottak, s a kath. egyházban századokon át tanított: habár valami egyházi zsinat írott határozatában nem foglaltatik, méltán kath. hitnek és szellemnek vétetik; mert különben az egyház tanítása hibás volt volna. Példaul: a szent atyák a canticum canticorum (főének) könyvének nagy megegyezéssel titkos (mysticus) értelmet tulajdonítanak; az új szövetségi ördögösekről valóságos megszállást tartanak; a szent írók isteni ihletése alatt a hibátóli megóvason fölül, olyan isteni igazgatást értenek, miszerint a könyv tartalmának Isten legyen a szerzője, mi a trienti zsinatnak is kitétele. Mind ezek tehát tisztán egyházi hitnek veendőek.

23.

Az egyház hitével nem jól egyező vélemények.

Jöllehet az előbbi számban előadott szabályokból a fölmerülő vélemények kath. vagy nem kath.

szellemét többnyire ki lehet ismerni: még is a tévtanok védelmét némellyek abban keresik, miszerint az egyház azokat nyilvános rosszalás nélkül hagyja; mi-
ből jóváhagyás, vagy azon tanok ártatlansága látszik következni. Példaul: némelly kath. hittanárok csak két messiási jelképet (symbolum) engednek meg az ó szövetségben, mások az ördögöket természetes betegeknek tartják; vannak, kik az első és második rendű szent könyvek között (inter proto- et deutero-canonicos II.) tekintély-különbséget vitatnak; ismét mások az egyház értelmezési jogát vonják kétségbe stb. Több efféle állitmányok, noha részint a szent írással, részint a trienti határozatokkal ellenkeznek, közönyös- és ártatlanoknak tetszenek, mert az állítók tévtanaikért, mint eretnekek, nem fenyittetnek.

E tárgyban következő észrevételek adhatnak tán némi tájékozást. Mig valaki az egyház hitét hibásnak makacsul nem állítja, hanem kész mindent elfogadni, mit az egyház hinni előnkbe ad: addig eretnekség fenyítése alá nem esik. Akkor a tévedés csak a körül forog, hogy a tévedő nem gondolja ezt vagy amazt az egyház határozott tanításának lenni, de azért az engedelmességet az egyháznak még nem tagadta meg. Van külön véleménye, de van általános egyházi hite is, és ha amaz ezzel ellenkezik, az egyház oktalanságul rója föl inkább, mint ellenszegüléstül, s azért nem fenyíti, noha jóvá sem hagyja. Hivőnek tartja, mert elvben az egyház hitét vallja, de következtelenségét magáévá nem teszi, csak türi. Azért még is a kath. egység főnáll; mert minden catholicus ugyan azon hitforrásokat vall, és ezeknek ugyan azon

hiteles értelmezőjét, elvben tehát mind megegyeznek. Ellenben az eretnekek különböző kulföket, vagy értelmező birákat állítanak. Nem kíván az egyház minden tagjaitól teljes tudományt: csak hitkészséget és engedelmességet; mert különben egyenkint kellene minden tagjait teljes tudósokká tenni. Így türe az egyház eleinte a zsidó törvényről véleményét, a mennyire a keresztény hitnek kisebbségére nem vált; azután némely szent könyvek el nem fogadását; így türi mai napig a görögök házassági fölbontását stb.

Továbbá vannak kérdések, melyekről az egyház bizton engedhet szabad vitalkozást, s valóban engedett is; mert a kijelentés rendszerén kívül esnek; például: Ásiának melyik tartományában volt légyen a paradicsom: Josue és Job könyveit e férfiak maguk irták-e, vagy későbbben mások? Már sz. Ágoston írja, mikép „vannak tárgyak, melyekben a kath. hitszabálynak legtudósabb és legjobb védői a hit sérelme nélkül egymástól eltérnek, s egyik a másiknál ugyan azon dologról valami jobbat és igazabbat mond“ (l. 1. c. Julianum, c. 6. nr. 22.) Illyenekben a tudósok szabadságát korlátozni nem szükséges. A szabad vélemények az egyház-ellenesektől többnyire az által különböztethetők, miszerint ez utóbbiak sértik a gyengébb közérzést, melly az egyházban folyvást uralkodik. Ezt a gyengéd, de történetileg igaz, közérzést méltán vesszük biztos ismérvnek a kath. és nem kath. szellemű állitmányok közt. A mi valóban egyházi hit, annak az egyházban meg kellett eredetétől fogva lenni, és mibe az egyház bele nőtt, a mit rokon szellemű tényeiben tanusít, az nem szűnik meg azért egy-

házi lenni, habár irott határozatok, és hozzákapcsolt átkok által nem ünnepélyesített is.

Sok vakmerő véleménynek csak az az oka, mert az istenit mindenkép emberíteni akarják a tudósok, kik hideg szívvél a vélemények igazságát korlátolt belátásukhoz mérik kizárólag, és az istenfélőségnek, melly a ker. hit elválhatlan társa, tiszta kristályán nem nézik; holott Isten fia tanítá, miszerint a fát gyümölcséről ismerhetni meg legbiztosban. Mit a tudósok szűkkeblűségnek; vagy tulbuzgóságnak keresztelnek, nem mindig az. Isten nagyobb mint mi fölfogni birjuk, az ő művei nem félművek. Benne élünk, mozgunk, és vagyunk. Kábaság tehát, midőn az ember féltékeny az iránt, ne tán Istennek sokat tulajdonítson, habár történeti adatok, és szenvedélytelen ítéléte reá mutatnak is.

Némelly kath. értelmezők világos csodáknál is csak ovakodva emlékeznek Istenről. Nyiltan ugyan nem akarnak a kath. érzelbe ütközni, de a természet és ész dicsőítésében tulságig buzgók, mintha azt akarnák elhítni: miszerint Isten adománya nagyobb az adónál: vagy a mű parancsol aművésznek. Így: a vörös tengereni átkelés csodájával készebbek megbarátkozni, ha azt a tengerapály hozzáértésével mintegy lengőbbé tehetik; holott nem csak Moyses nem említi az apályt, hanem több rendü körülmény ki is zárja, és a csoda-történet vele még jobban bonyolódik. Sz. János evang. 5, 2—7. egy fürdő említettik, mellyben angyali befolyás által akárminő beteg mindig meggyógyult, ki a viz mozgalmára a fürdőbe legelőször leszállott. És kegyelem házának (בֵּית חֶסֶד) hivaték a hely. — Itt az angyali befolyástól menekülni minden áron ipar-

kodnak némelly értelmezők; holott angyali szolgálat által a szenvedő emberiségnek segélyt, kegyelmet osztogatni, Isten- és angyalokhoz legméltóbb tény, az angyalok különben is ügyviselő lelkek lévén azok szolgálatára rendelve, kik az üdv örökségét elnyerik. (Hebr. 1, 14.) Olyan fürdő pedig nem volt még a világon, melly természetes erővel csak az első leszállót, akárminő nyavalyából, rögtön meggyógyította volna. Ismeretes a közbeszédű mondat: „segíts magadon, úgy az Isten is segít.“ Világos guny az isteni kegyelem felőli kath. hitre, — mintha iparunk által Isten segélyét nélkülözhetnők, és nem inkább Isten adománya volna az is, hogy iparkodhassunk. Hasonló szellemű az a beszéd is, miszerint az imádsággal foglalkozó szerzetesek henyelőknek, a gyakori ima dologtalanságnak bélyegeztetik. Van igen is munka, mellyet imával fölcserélni nem szabad: de nincs annak az isteni gondviselésről, és ima erejéről kath. hite, ki az egyházi szellemű imát akár egyesek jóllétére, akár a haza boldogságára hasztalannak állítja. Ha az ur nem építi a házat, hiában dolgoztak, kik azt építik. (Ps. 126.) Efféle tévelyekre több rendű indok vezet. Egyik nagyobb tudományosságot lel bennök, semmint az egyházi elvekben. Ez hasonlít olyan történetíróhoz, ki minél kevesebb követi a kutatókat, annál hitelesebbnek tartja történetírását. Másik némi szolgáltságot lát abban, ha valaki, (mint szokták mondani,) mindig az egyház eszével gondolkodik, s azért fesztelenséget keres. Ez catholicus akar lenni, egyház nélkül, mellyről irva vagyon: a ki titeket hallgat, engem hallgat. A harmadik a protestansokat véli hamarább megnyerhetők-

nek, ha félig katolicus, félig protestans szellemben tanítunk. Csalódás! meggyógyul-e a beteg, ha az orvosságnak fele, méreg? Egyházunknak akarunk hívőket szerezni, s mi magunk azt eláruljuk! — Jellemző az, hogy a kik szorosan istenfélők, habár legterjedtebb tudományossággal bírnak, soha nem hajlanak az egyház-ellenes szabadelműségekre; vagy észistenítésre. És ők, istenességök szigorúsága mellett nyugottaknak érzik magukat a legelhatározóbb életpercekben is; ellenben a nem egyházi gondolkozásuk vagy eltávoznak idővel előbbi elveiktől, vagy nem érzik a boldog szivcsendet; s a kiknek jót akarnak, például a gyermekeknek, nem akarnak hasonlókat előadni. Kedves az önámítás, egész a kiábrándulásig.

24.

Korszerűség és szabadelműség a kath. hitben.

Két csábhang, melly sok elmét tévuttra vezet. Haladás — mindenben haladás! ez a törekvő embernek ösztönszerű jelszava, kivált a fiatalé. És méltán; hisz az evangelium is sürgeti: hogy legyünk tökéletesek, mikép a mi mennyei atyánk tökéletes. Igen, ez folytonos haladást kíván. Ne mondjátok tehát, hogy a katolicismus a haladásnak nem barátja; sőt Krisztussal együtt mi is fönнен hangoztatjuk: haladjatok Isten tökélyei utánzásában, és soha meg ne állapodjatok, ugy bizonyára a bölcseségben is haladni fogtok, mert Isten tökélyei közt a bölcsesség is végtelenül ragyog.

*

A korszerűség és szabadelműség fölvilágosult elme tulajdonaul vétetik: úgy de minél inkább közelitünk Isten tökéleyeihez, annál jobban fölvilágosulunk. Vagy talán az ilyen fölvilágosodás nem korszerű és szabadelmű? Oh akkor igényteknek igen rossz szaga volna! A kath. hitnek épen az a legszebb sajátsága, hogy valóban catholica, az az: minden korra, minden emberre alkalmas, úgy mint isteni szerzőjétől megalapított. Tanai, mert igazak, olly korszerűk a 19-ik században, mint kezdetén. Hiszen a mit Istenről az 1-ső században hinni kellett, ugyan azt kell róla hinni a 19-ikben is, miután ő változhatlan. A melly vallás olly könnyen változik, mint a divat, annak igaz alapja nincs, és becse csak olly mulékony, mint a divaté. — Továbbá, a bölcselők tana szerint az ész annál szabadabb, minél kevesebb homály és tévely zsidbasztja működését. Már, miután czáfolhatlanul behizonyítottuk, miszerint a kath. egyház hite isteni tekintély által van atévedés ellen biztosítva: valljon a kath. hitben nem szabad-e az elme? nem minket illet-e a szabadelműség valódi élvezete több joggal, mint bármelly, isteni alapot és igazgatást nélkülöző, felekezetet, melly mind tanaiban, mind gyakorlatiban soha nem ment az alaptalan önkény gyanujától? A mit meggyőződésből teszünk, azt szabadon tesszük; s csak ennyit, és nem többet követelhet a szabadelműség, t. i. hogy meggyőződés ellen mit se higyük, és tegyük. Ezen értelemben bizton állitjuk, minden catholicus szabadelmű. Ámde a korszerű- és szabadelműséget máskép értik azok, kik avval kérkednek. Nem a meggyőződést keresik ők, hanem azt, hogy hiuságuknak, független önvisgálódás színe alatt, (mint *αὐτοδίδακτοι*) tem-

jénezhessenek, és azután szabadon tehessék, a mi értékiségöknek kedvez. Keveset engedelmeskedni, tekintélyre nem hajtani, kéj- és uralomra vergődni: ez a bálványozott korszerű- és szabadelműségnek iránytűje. A tapasztalás bizonyítja, miszerint a követelt szabadelműség burkában mindig önzés rejlik. Szerénységet, erényes nélkülözést, és vallásos felebaráti szeretetet ilyen embereknel ne keress; kedves én-jök körül forog legtöbb gondjok. Ki merné tagadni, miszerint hibáinkat ismerni, tetteinkre s vállalatinkra égi áldást kérni, ellenségeinkkel jót tenni, nyilvános isteni tisztelőben jó példát adni, most is olly korszerű, mint valaha, sőt tekintve a szükségét, még korszerűbb? Miért nem sürgetik tehát és példájokkal erősítik ezeket a magasztalt korszerűség baráti? Ha szabadelmű vagy, barátom, tanusítsd példáddal, miszerint a harag, gyűlölség, és állati kéj szenvedélyeitől, melyek az elmét elhomályosítják, szabad vagy; az előljárók intéseit és polgártársaid véleményét szabad elfogultlan elmével törőd és méltánylod: a fonák elveknek, habár a népszerűség vagy közvélemény támogatná, nem vagy vak imádója — servum pecus; vallási gyakorlatidat meggyőződésed szerint buzgón teljesíted, s nem tartóztat az a hiu előítélet, ne tán vallásosságod miatt kevésbbé tartassál szabadelműnek; általában tanusítsd, hogy a szabadelműséget nem keresed szolgálai tetszvágyból, hanem Isten és ember előtti igaz lelkismerettel gyakorlod. Én egy igen szabadelmű hőst mutatok föl nektek, s ha avval egyez elvetek és életetek, ugy a szabadelműségben tanítványtok leszek. A világ kevés embert látott nagyobbat sz. Pálnál. Olvassátok a meg-

testesült meggyőződés rajzát az Apostolok cselekedeteiben és saját leveleiben. Ki szólott szabadabban akár a nemzeteknek, akár a fejedelmeknek? De a mit tanított, azt gyakorlotta, s ha kellett, szenvedett is érte. Egy világ nem volt elég tágas, szívének betöltésére; ő egészen az emberiségnek élt, nem dicsvágyból, hanem Jézusért. Ő az önzés nélküli szabadelműségnek halhatatlan példánya. —

25.

H i t e g y s é g.

Midőn a hibás vélemények az igaz hit ártalmára vannak: szükség a pásztoroknak, hivataluknál fogva a nyájt megovni a mételytől, a hittévedéseket felföldözni, és a hitegységet visszaállítani. „Vigyázzatok magatokra, és az egész nyájra, ugymond sz. Pál az előljárókhöz, (Ap. csel. 20.) mellyen a szent Lélek rendelt titeket kormányozni az Isten egyházát“ — Krisztus urunk csak egy hitet tanított, s tanítványainak megparancsolá, mikép a hívőkkel mindent megtartassanak, a miket meghagya nekik. Miért is tanított és szenvedett volna üdvezítőnk, ha tanát elmellőzhetnők? Ha ő igazság tanítója volt, — más nem is lehetett — az igazságnak változatlanul állani kell örökre, s a mi tőle eltér, üdves nem lehet. Azért szent Pál átkot mond minden tanítóra, ki az apostoli tanítástól eltér. (Gal. 1.) Üdves tehát csak az a hit lehet, melly az apostolival egy és ugyanaz. Ezen egy hitben kell mindennek megegyezni, és az ezt valló egyházba kebe-

leztetni, ki Krisztus hive akar lenni. „Ugy hagyatott nekünk, mond sz. Cyprián, (74. lev.) hogy egy az Isten, egy Krisztus, egy remény, egy hit, egy egyház, egy keresztség. — Csak egy Krisztust, és annak egy egyházát ismerjük. (73. lev.) — Ki az egyház egységét nem tartja, véli-e, hogy a hitet tartja?“ (De unit. eccl.)

Már a hitegység eszközzésére Krisztusnak kellett bizonyos módot nyújtani, és ez abban áll, hogy az egész egyháznak egy főnököt rendelt, kinek tiszte a hitegységet főntartani. Következőleg a püspökök csak úgy ovhatják meg nyájaikat a tévelyek mételétől, ha ama legfőbb főnökkel egyetértenek. Ugy lesz nem csak egy megyének, hanem az egész világnak hívői közt is hitegység, és úgy tünteti előnkbe a kath. anyaszentegyház azt a lélekemelő jelenetet, mellynek emberi valóításáról a legtűzesb képzelődés sem mer álmodni, hogy t. i. sok milliók hite évezredekken át e széles világ minden éghajlata alatt változatlanul egy marad. Ez a változatlanság csak igazság jele, és a mindenható Isten műve! „Igaz és erős az egyház hite, miután az egész világon egy és ugyan azon utja tanittatik az üdvességnek“ (sz. Iren. 5. k. 20. fej.)

Miután tagadni nem lehet, miszerint a romai pápának, mint első, és egyetemes főnöknek köteleessége a hitegységet főntartani: következik, hogy neki joga van az eltérő hitvélemények közt ítéletet hozni, melly az egész egyházra nézve kötelező legyen. Különbömit tehet a hitegység eszközzésére? Egyetemes zsinatot hívjon-e össze minden tévtan megítélésére? Ez gyakorlatilag lehetlen, tehát nem egyedüli eszköz a

hitegység föntartására. És ha a zsinati ítélet a hitegység eszközlésére mellőzhetlenül szükséges: akkor a hitegység föntartása zsinati jog nem pápai, akkor Krisztus szavai: legeltesd juhaimat, erősítsd meg feleidet, nem Pétert illették volna személyesen, hanem a zsinatot, s ugyan ezt illetné az egész egyház kormányzása is.

Tudnillik a hitegység föntartása egyenes kifolyása a kormány-hatalomnak; mert benne fekszik a főnökség létoka, végiránya, és az egyház erőssége, úgy hogy a ki az egységet föntartja, az az egyházat a szó legvalóbb értelmében kormányozza, és a ki azt kizárólagos hatalommal fön nem tartja, azt az egész anyaszentegyház kormányzójának nevezni nem lehet. Már pedig kormányzás-e az, ha a főnök épen abban, a miért főnöknek rendeltetett, csak zsinatgyűjtési, vagy kérdői szerepet visel? Mind a két esetben az ítéletet más hozná, az ügyeket más igazítaná el, mint a kire a kormány bizva vagyon, ez tulajdonkép mit sem döntene el, hanem csak szavazatszedőnek szolgálatára szállana le; s akkor a mestert a tanítványok tanítanák, a pásztort a juhok legeltetnék, holott sz. Chrysolog szerint ama főnök mindig föltárja a keresőknek a hit igazságát, (ep. ad Eutich.) és florenczi zsinat szerint a pápa az egész kereszténység tanítója, és fejedelme; és miután a romai főnökkel, mint az egység középpontjával, hit tárgyában minden egyháznak egyetértésben (in communione) kell lenni, kérdem: a fő csatlakozzék-e a tagokhoz, vagy a tagok a főhöz? a tető tartsa-e fön az alapot, vagy az alap a tetőt?

Továbbá ha a hitkételyek csak zsinatokon volnának eldönthetők a püspöki rend többsége által: honnan van, hogy a zsinat-tartást azon célra sem Krisztus urunk, sem az apostolok soha nem parancsolták? A szentírás, és hagyomány e parancsolatról egyaránt hallgat. Példát ugyan adtak reá az apostolok; de az még nem bizonyítja a hitkételyek miatti zsinat-tartás föltétlen kötelmét, és a zsinatok létalapos szükségét; valamint más némely példáikból sem foly az utóegyházra hasonló kötelesség, teszem, mi a javak közösségét és a vértöli tartózkodást illeti. Azután, a püspöki többség alatt csak olyan többséget lehetne érteni, melly az egész anyaszentegyházat képviselné, miután a püspökök e tekintetben világsszerre egyenlők. Ámde ki határozhatja meg, hogy mikor és mikép vagyon az egész tanító egyház képviselve, hanemha látható feje által? E tekintélyt Péter, és utódai akkor nyerték, midőn Urunk minden juk legeltetését reájok bizta. Más képviselőt, mellyre e nevezet méltán illenék, a kath. egyház nem ismer. Sem szám, sem nemzet vagy tartomány nem adja meg e tekintélyt, hanem csak Krisztus akarata, ki azonban nem többségnek, hanem Péternek adta az egyetemes kormányt, és Péterre alapította az egész egyházat elválhatlanul; úgy hogy a melly többség Péter utóda ellen határozna hit dolgában: annak nem volna Krisztus által vetett alapja, s a zápor, szelek és árviz rohama őt elsodorná. Visgáljuk csak az eddig tartott egyetemes zsinatokat, valljon nemzet-tartomány-vagy számszerinti képviselőkre voltak-e állitva? Nyolcz elsőn a keleti, későbbiekben a nyugoti főpapok száma vala tetemesen tulnyomó. Legelsőn 318 egyháznagy jelent

meg; tizenkettediken 1284, utolsón pedig 24 és 255 között változott a szám. Már hogy mind a mellett egyetemes zsinatokul ismertetnek: annak alapoka más valamiben rejlik, mint a számszerinti képviseletben. Talán a meg nem jelent püspökök többségének elfogadásában? Ugy van; sőt hithatározatokra nézve mondjuk: a kath. püspökök köz elfogadásában; csak hogy az elfogadás nem az egyének vagy részek független szavazata által, hanem a romai főnök, mint egyesítő közép-pont tekintélyére történt, kinek jóváhagyása nélkül nincs, nem is lehet, érvényes hithatározat; valamint nélküle semmiféle többség nem képviseli az egész egyházat. Különben, ha a zsinaton meg nem jelent püspökök függetlenül szavazhatnának a zsinati hithatározatok felett: mi következne? Minden püspök a zsinat bírójává lenne, s úgy a pápán, s ennek elnöklete alatt tartott egyetemes zsinaton fölül állna; a szent Léleknek a zsinathoz semmi köze nem volna, mert csak akkor kellene örködnie, mikor a honmaradtak az elfogadás felett szavaznának. És hányadán állna úgy a zsinattartás követelt szükségessége? Hiszen az nem döntene el semmit, legfőlebb egy véleményt formulázna, mit akármelly theologus tehet. Még az egység közép-pontja is fölöslegessé válnék, miután minden honmaradt püspök független eldöntő tekintéllyel birna, vagy ha ezek többsége alapítaná meg a határozatot: akkor okvetlenül az egész világon elszórt valamennyi püspök többségét kellene számba venni, a mi gyakorlatban lehetetlen, és soha nem történt. Nincs tehát egyéb hátra, mint a romai főnököt Krisztus rendelete folytán elismerni az egész tanító egyház képviselőjének, s

tisztelni azon hatalmát, miszerint hitkételyek fölött nem csak a zsinat élén, hanem kivüle is eldöntő, másíthatlan ítéletet hozhat, melly az egész kath. egyházra kötetelmes.

Midőn a romai szék üres, az egyház nem szűnik meg lenni, és az igaz hitet tartani, mert örökös fönmaradás, (indefectibilitas,) melly az egész krisztusi hitet föltételezi, van neki ígérve; de valamint látható feje akkor nincs, ugy nincs ítélő birája, ki a hitkételyeket másíthatlanul (irreformabiliter) eldöntvén, az egész egyházat ítéletének elfogadására kötelezhetné, az az egyesíthetné, azok addig függnek, mig az uj pápa kormányozni kezd. Bármelly zsinatok tartassanak az alatt, hithatározataik csak akkor válnak egyetemben kötetlmesekké, midőn az egység középontja azokat jóváhagyja, s nekik egyező hódolatot rendel. Habár tartós a székküresség, azért még is Krisztus religioja és egyháza meg nem szakad, miután ezen isteni mű állandósága egy gyarló ember életéhez nem lehet kizárólag kötve. Hisz nem ember, de emberek testülete sem tartja fön Isten alapítványát, hanem az alapító, ki a világ végeig, tehát a székküresség esetén is, az egyházzal maradandónak ígérkezett. Mindazáltal maga az isteni alapító rendelt látható főnököt, ki által akarja egyházát igazgatni, és ép azért, mivel Krisztus így akarta, lényegesen szükséges a látható főnök, magától értetődvén, miszerint ezen rendelete által sem a főnöknek földi halhatlanságot nem adott, sem ő maga székküresség idején az egyháztól elválni nem akart; sőt az örökös együttmaradás ígérete fölteszi Krisztusnak olytán igazgatását,

melly által a székörességből eredő hitveszélyek elkerültessenek, s a főnöki szék betöltetvén, általa törtenhessék mind az, mit, az egység föntartását illetőleg, a hívők üdve föltételez. — Szakadály esetében a hitegység föntartása a törvényesen választott pápát illeti. Ki legyen az, a választás főnálló törvényeiből és történetéből nem nehéz eldönteni, csak az önérdék és más nemtelen szenvedélyek el ne homályosítsák az igazság látását. Továbbá a törvényesen választott pápát semmi földi hatalom meg nem foszthatja székétől, hanemha lemond, vagy elválasztatásakor olyan törvényszerű föltételt vagy ígéretet vállal el, mellynek be nem töltése egyez a tetteges lemondással. Így lehetett 12-ik Gergely helyébe a pisai zsinaton 5-ik Sándort, és ennek törvényes utóda 23-ik János helyébe a constanci zsinaton 5-ik Mártont érvényesen választani.

A zsinatok némellykori nem tarthatását megvallják azok is, kik csak az egyetemes zsinatoknak tulajdonitanak hittárgyakban eldöntő határozatot. Ekkor, véleményök szerint, az elszórt egyház, (ecclesia dispersa) hoz ítéletet. Mi pedig azt állítjuk, miszerint az ítélethozás azt illeti, kinek kötelessége az egységet föntartani; ahhoz csatlakozik a többinek ítélete is, vagy ha más püspökök ítélete megelőző, például a tartományi zsinatokon, az csak úgy lesz érvényes, ha a romai pápa megegyezése hozzájárul. Nem tagadjuk, miszerint a régi egyházban némelly eretnekségek a pápa ítélete nélkül püspöki levelek vagy gyűlések által is elfojtattak: ámde a pápa helybenhagyása mindig föltételeztetett, mert különben az ítélet soha

nem nyert volna érvényességet. A pápa eldöntő ítélete nélkül, az egész világ püspökeinek nyilatkozatát kellene megkérni, és úgy a számszerű többséget elhatározni, a mi lehetlen. De ha lehetséges volna is, milly nyomorultan állana akkor a hitegység föntartásai! Addig, míg a körlevelek az egész világot bejárnák, az egyház keresné az apostoli hagyományt, nem tudván a változható többség miatt, hol legyenek annak megbízott őrei és értelmezői! Nem mondják-e világosan őseink, hol legyen az egész hagyomány letéve, és hová kelljen csatlakozni az igazság-keresőknek? Halljuk csak. „Ha kimutatjuk, ugymond sz. Iren (3. k. 3. f.) a legnagyobb, legrégiebb, és mindenkinek ismeretes, Péter és Pál két dicső apostol által alapított és rendezett egyháznak az apostoloktól származó hagyományát, és az embereknek hirdetett, s püspökök során reánk szállott hitét: megszegyenitjük mindazokat, kik . . . különben, mint illik, gyülekeznek; mert azon egyházhoz tekintélyesb főnöksége miatt kell járulni minden egyháznak, az az valamennyi, bárhol létező, hívőknek, mellyben mindig megtartott az apostoloktól származó hagyomány.“És utóbb: (3. k. 4. f.) „Habár csekély kérdéssel lenne a vita, nemde a legrégiebb egyházakhoz kellene fordulni, mellyekben az apostolok társalkodtak*), és tőlök a jelen kérdésről megtudni azt, a mi bizonyos és világos.“ Ez úgy is történt már az 1-ső

---

*) Illyen, tekintve a szakadatlan successiót, legrégiebb idő óta már egyedül a romai egyház.

században; mert ugyan ezen írónak előadása szerint: (3. k. 3. f.) Kelemen pápa alatt nem csekély vita támadván a corinthei hívők közt, a romai egyház „hatalmas levelet irt nekik összebékítvén őket, s fölépítvén hitőket s hirdetvén a hagyományt, mellyet csak nem régen az apostoloktól vett“ — „Szerencsés egyház, így kiált föl Tertullian, (de praescript.), mellynek az apostolok az egész tantörökkel együtt hagyták.“ I-ső Incze pápa hasonlólag a romai egyház hagyományát közös hitszabálynak nyilatkoztatja, midőn így ír Decentiushoz: „Ki nem tudná, vagy észre nem venné, hogy azt, a mi Pétertől az apostolok fejedelmétől a romai egyháznak hagyatott, s mostanáig őrizetik, mindnyájan kötelesek megtartani“? Ide illik, a mit sz. Ambrus mondott (in ps. 40): „hol Péter van, ott az egyház is“ — és sz. Cyprián: „a ki Péter székét, mellyre az egyház alapított, elhagyja, vajjon magát az egyházban lenni hiszi-e? (de unit. eccl.). Ott van tehát az igazság, ott a csilhatlan egyház, a hol Péter széké van; úgy de mikép volna Péter széké az igazság ismertető jele, ha Krisztus igaz tanától elpártolhatna? — Ismételjük tehát; a pápa, midőn egység eszközölése végett a hit dolgában ítéletet hoz, az apostoli hagyománytól el nem tér, különben nem egységet eszközölne, hanem szakadást, s hatalma nem az egyház épülésére szolgálna, hanem romlására (2. Cor. 10, 8.). És valóban az egyházi történet egy bizonyos példát sem mutathat föl, mellyben a pápa egyházfőnöki eljárásában hittévelyt szentesített volna; mert Liberius, Vigilius, Honorius, vagy 22-ik János példái hű kutfők tanúsága szerint nem

ollyan cselekvények *); sőt midőn Vigilius és Honorius tettei még friss emlékezetben volnának, a 6-ik egyetemes zsinat elismerte Agatho pápának a következő állitmányait (act. 8. 13., 17.): „ezen apostoli egyház soha az igazság útjától, a tévelynek bármely részében el nem tért . . . melly Isten kegyelméből az apostoli hagyomány ösvényéről soha el nem tévedt, sem eretneki ujtásoknak romlottan meg nem hódolt, mert Péternek mondott: Simon Simon stb. Itt az ur Péter hitét soha meg nem fogyatkozandónak ígérte, s hogy feleit erősitené meg, inté, a mit az apostoli pápák, az én csekélységem elődei bizton tettek is, mikép azt mindig mindnyájan megismerték.“ — Az itt említett megismerést illetőleg, csakugyan a legrégiebb időtől egész mai napig szakadatlan példák tanusitják azt, miszerint a kath. egyház a pápa hihataározatait tetteleg köteleseknek ismerte, és soha nem reformálta. Sz. Ágoston

---

*) Lásd erről: Triumph des h. Stuhls und der Kirche etc. von Mauro Capellari (későbbben XVI. Gergely pápa) Abhandl. Cap. 16. Perrone jeles dogmaticus megjegyzi: Attamen Honorius et magnus imo unicus gallicanorum achilles. Bossuetus lapsum Honorii maxime urget. Nunc vero adeo eliquata res est Honorii causa, ut praeter haereticos, uti Carnerius et Baluzius testantur, nullus jam fere sit, qui Honorio haereseos crimen impingat. Vel ipse Natalis Alex. gallicanus acerrimus Diss. 2. in saec. 7. prop. 3. statuit: Honorium ab haeresi tam vere excusari, quam pie. Quid de ceteris rom. pontificibus dicemus, quorum accusatio longe levioribus argumentis innititur?

a pelagiusi tévtanokról írja: „Már két zsinat (zsinati határozat) küldetett e tárgyról az apostoli székhöz: onnan a leiratok is megérkeztek; az ügy el van döntve.” (Serm. 131. n. 10.) Ime az apostoli székhöz leiratai a vitákat befejezik, a hitkételyeket eldöntik. Szent Bernard (ep. 190 ad Innoc. 2. Praef.) „A te apostoli ítéletedre kell bízni minden veszélyt, és az Isten országában fölmerülő botrányokat, kivált mellyek a hitet illetik; mert méltónak ítélem, ott leginkább kiigazíttatni a hittévelyeket, hol a hit hiányt nem szenvedhet. Ez tudnillik ezen szék előnye, mert kinek másnak mondatott valaha: Énimádkoztam éretted Péter, hogy hited meg ne fogyatkozzék; következőleg, a mi utánna mondatik, az Péter utódától kívántatik: te is valaha megtérvén erősítsd meg feleidet.” — Maga a romai szék ezt mindig ünnepélyesen hirdette; legujabban IX-ik Pius apostoli körlevelében Nov. 9. 1846. *)

---

*) Szavai következők: Deus ipse vivam constituit auctoritatem, quae verum, legitimumque caelestis suae revelationis sensum doceret, constabiliret, omnesque controversias in rebus fidei et morum infallibili iudicio dirimeret, ne fideles circumferantur omni vento doctrinae in nequitia hominum ad circumventionem erroris. Quae quidem viva et infallibilis auctoritas in ea tantum viget ecclesia, quae a Christo Domino supra Petrum, totius ecclesiae caput, principem, et pastorem, cuius fidem nunquam defecturam promisit, aedificata, suos legitimos semper habet pontifices, sine intermissione ab ipso Petro ducentes originem, in ejus cathedra collocatos, et eiusdem etiam doctrinae, dignitatis, honoris, ac potestatis haeredes ac vindices. Et quoniam ubi Pe-

Az egység föntartása világos pápai jog lévén, és hitkötelyek esetében ítéletet kívánván, némellyek megengedik, miszerint a pápa hittárgyakban is hozhat határozatot, de ezt ideiglenesnek mondják, melly tudmilk csak addig kötelez, míg az egész egyház nyilatkozik. Ámde hitegységet ideiglenes határozatok által eszközölni nem lehet; mert azok másíthatóknak tartván, a hiba gyanuja miatt elvesztenék erejüket, s hitet, megnyugtató biztos hitet, nem találnának, tehát cséljokat tévesztenék. Az egész egyház nyilatkozatáról pedig már megmutattuk, mikép az sem nem lehet-

---

trus, ibi ecclesia, (S. Ambros. in ps. 40.) ac Petrus per romanum pontificem loquitur, (concil. chalced. act. 2.) et semper in suis successoribus vivit et iudicium exercet, (synod. ephes. act. 3.) ac praestat quaerentibus fidei veritatem: (S. Petrus Chrysol. epist. ad Eutich.) idcirco divina eloquia eo plane sensu sunt accipienda, quem tenuit ac tenet haec romana beatissimi Petri cathedra, quae omnium ecclesiarum mater et magistra, fidem a Christo Domino traditam, integram, inviolatamque semper servavit, eamque fideles edocuit, omnibus ostendens salutis semitam, et incorruptae veritatis doctrinam. Haec siquidem principalis ecclesia, unde unitas sacerdotalis exorta, (S. Cyprian. epist. 55. ad Cornel.) haec pietatis metropolis, in qua est integra christianae religionis, ac perfecta soliditas, (litt. synod. Joannis Constant. ad Hormisd. pontif. et Sozom. hist. l. 3. c. 8.) in qua semper apostolicae cathedrae viguit principatus, (S. August. ep 162.) ad quam propter potentio rem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est, qui sunt undique fideles, (S. Iren. l. 3. contr. haer. c. 3.) cum qua, quicumque non colligit, spargit“ (S. Hier. ep. ad Damas. pontif.)

séges, sem nem szükséges. Senki azonban úgy ne értsen bennünket, mintha minden tanácskozást fölöslegesnek tartanánk; sőt az emberi erők használását, u. m. vizsgálódást, tanácskozást, bizonyára az Isten sem akarta fölöslegessé tenni vezényletének ígérete által; csak azt ne követelje valaki, miszerint épen ilyen vagy olyan értekezési modor vezethet hibátlan határozatra. Az eszköz és modor kétségen túl a pápa választásától, és körülményektől függ, miután isteni törvény által más, mint a lelkismeretesség természetes föltétele, melly minden czélszerű eszközt magában foglal, nincs kiszabva. —

Ezek után már nem nehéz következő ellenvetésre felelnünk, t. i. mire valók hát az egyetemes zsinatok, mellyekre maguk az apostolok adtak példát, ha a római szék azokon kívül is mindent elhatározhat? —

Épen az apostoli zsinat példája mutatja, mire valók a közönséges zsinatok. Bizonyára nem azért tartatott az, mintha csak ott lehetett volna kisütni az akkor vitatott hitigazságot, hanem mivel köz-nyilvánosságra hozandók valának az isteni gondviselés rendkívüli működései, mellyek a keresztény hitet, körülmetélés nélkül is, világszerte igazolták, s a hiveknek új erőt szerzendettek; kihallgatandók a különféle tartományok erkölcsi szükségői, s a fegyelmi és szertartási törvények ezekhez alkalmazandók; végre a kath. egység és szeretet külsőleg is ábrázolandó, melly Krisztus tanítványainak megkülönböztető jelleme (Ján. 13, 35.). A hitczikk, miszerint a körülmetélés az üdvességre nem szükséges, régen el volt változhatlanul döntve, s így újabb vizsgálat alá nem jöhetett: hanem arról igen

lehetett tanácskozni, valljon nem volna-e még is, a körülményekhez képest, szertartásilag a körülmetélés szintegy ideiglenesen meghagyandó, mint a vértől, bálványáldozatok étkeitől, és a fojtottóli tartózkodás. Azután mily épületes és hiterősítő volt az egész gyülekezetre nézve hallani Pált és Barnabást, midőn apostoli fáradalmaik gyümölcseit, és Isten közremunkálásának csodatényeit elbeszélték! Ép ezekből igazoltaték legjobban az apostoli tan, miszerint a nem zsidók körülmetéltetés nélkül is Isten fiaivá lehetnek. — Van igen is sok és nyomós ok zsinatok tartására, habár hitczikkekre nézve nem a számtól függesztjük föl a végmegállapítást. Különb zsinatok által a hit csak ünnepegyesebb alakban hirdettetik; mert már zsinat előtt is él a hit, főnvan ennek kutfeje a hagyomány, mellynek megőrzése- és értelmezésével az van megbizva, ki az egység föntartásával; mert csak az egy hagyomány teszi a hit egységet. Azért a romai egyház hagyománya mindig eldöntő hitszabály volt, s akármelly népes zsinatok is, péld. a carthagobeliék Cyprian alatt, az ariminai és seleuciai Constantius császár alatt, mellyek sz. Jeromos szerint majd nem az egész világot képviselték: („Följajdult, ugymond, az egész világ, s magát ariusinak lenni bámulta,“ dial. adv. Lucif.) a romai egyház hagyománya ellen érvénytelenek voltak. Egyébiránt a zsinatoknak az a megbecsülhetlen hasznuk van, miszerint a keresztény testvértületnek kapcsait szorosabban összefűzik, közös példaadás és fölvilágosítás által a keresztény érzelmeiket erősítik, az egyház szükségeit bővebben megismertetik s kielégítésökre összevetett szeretettel köny-

*

nyebb módokat nyújtanak. Továbbá a kath. egységnek külső testét képviselik, mellyből az egyének hitben és szeretetben erőt merítenek a közös cél ernyedetlen kivívására; mert a hatás, mellyet a Krisztusban egyesült egyházi atyák testülete, és istentisztelete a keblekre gyakorol, eltörülhetlen.

26.

Még valami e tárgyról.

A kor szelleme annyi zajt ~~ut~~ az alkotmányos kormány eszméjével, hogy szinte minden társulatot a képviselő és szótöbbség kaptájára akar huzni, és nélküle a kath. egyházat sem tudja képzelni. Azonban fölszöges ott az elméleti okoskodás, hol tények határoznak; tény pedig az, miszerint az egyház alapítója egyet bízott meg az egész társalom kormányával, és hogy kormányozni az egyházat hithatározatok nélkül nem lehet. Ugyan mire való volna az egység föntartása, ha a hitre ki nem terjedne? Azt mondaná tán valaki: a már hozott zsinati határozatok végrehajtására, nem pedig újaknak zsinaton kívüli kibocsátására. De hát a kath. hit mindenkor csak abból állott, mi már előbb a zsinatokon elhatározottat? És minden egyéb valami új hit-e? O nem; a pápa olly kevésbé határozhat hit dolgában valami újat, mint a zsinat maga. Ennek ugy, mint annak hitre nézve egyedüli föladata: azt föntartani, mit az alapítók tanítottak, és rendelték; ő csak az apostoli hagyományt hirdeti és értelmezi, miben az írott kulfók, és az élő szó tanítása annyira

szabályozzák eljárását, hogy, miként Döllinger aug. 22-én 1848-ban a frankfurti gyűlésen előadta: „mindenki, ki az egyházi törvény és hittudományban járta, 50 előforduló esetről legalább 49-szer teljes bizonyossággal megmondhatja, mikép fog a pápa ítél-
ni.“ Ha a romai főnök tiszte, föntartani az egységet: bizonyára ez alatt a szükséges hitegység értetik, nem a szertartások és fegyelem egysége, melyekben a hit sérelme nélkül van és volt mindig különbözős. Bármily becses legyen továbbá az alkotmányos kormányforma: azt még is engedjétek meg, miszerint a szent Lélek másképp is működhetik, és talán épen ott működik legbővebben, hol az emberek jobban bíznak benne, mint a többségnek szerénytelenül követelt bölcsességében.

Magyar őseink a polgári alkotmányhoz hiven ragaszkodván, még is az egyházi kormány isteni szerkezetével jól meg tudtak barátkozni; mert a francia papság 1682-iki elhiresült négy állitmányára Szelepcsényi György esztergami érsek alatt így nyilatkoztak: „Melly állitmányok a keresztény fűleknek türehtlenek (absurdae) és merőben utálatra méltók lévén, miután Magyarország tartományaiban is a sátán szolgáitól elterjedtek volna . . . . mi Isten nevét segédül hívja, és a mint csak az idő és hely körülményei engedték, szoros vizgálatot, s komoly meggondolást előre bocsátva, tisztelendő püspök feleinkkel, apátok, prépostok, káptalanok, számos hittanárok-, s az egyházi törvényekben jártas férfiakkal együtt a nevezett négy állitmányt kárhoztatjuk, kitiltjuk, s az ország valamennyi hívőinek meghagyjuk, hogy azokat so

olvasni, se tartani, még kevesbbé tanítani merészeljék, míg fölöttük az apostoli széknek csálhatlan ítélete (oraculum) bekövetkezik, mellyet isteni változhatlan rendeletből (privilegio) egyedül illet, a hitviták fölött ítéletet hozni; s azért jelen levelünket, nyilatkozat- és határozatunkat legalázatosban jóváhagyása alá bocsátjuk.“ (Péterfi T. 2. p. 438.)

Az állitmányok negyediké így hangzott: „Hitkérdések eldöntésében a pápának legtöbb része van, s az ő határozatai valamennyi és mindenegyik egyházra kiterjednek; azonban nem másíthatlanok, hanemha az egyház megegyezése járul hozzá.“ A ki tulságosan bölcs akar lenni, a legközségesebb ész ellen botlik. Ime a franczia nagy tudományu papság, eltérve elődei nyomdokaitól, midőn a világi kormány eszközeül engedi magát önző czélból 14-ik Lajos által használtatni, azt a felfödözést teszi: miszerint a romai szék hithatározata csak az egyház jóváhagyásával hibátlan. Ki az az egyház pápa nélkül, midőn dogmaticus határozatról van szó? Hisz a hol Péter van, ott az egyház is. Azután, mi az a pápai legtöbb vagy fő rész (praecipuae partes) ha határozatának érvényessége még 9999 döntő szavazattól függ? És végre csak a pápa határozata csálhatlan-e, midőn azt az egyház magáévá teszi, (az állitmány értelmében szólva,) s nem akármelly kispap véleménye is? — De hagyjuk nyugodni az állitmányokat, mellyeknek kisütését maguk a szerzők nem sokára megbánták, védelmököt pedig a tudós Bossuet később, annyi mint szégyenlette *).

---

*) Nem akarta nyilvánosságra bocsátani, és az előérteke-

A pápák közt, kiknek a hitegység föntartásának magas tiszte jutott, találkoztak, és jövőben megint találkozhatnak nagyon gyarló egyének, telteikkel azt bizonyítók, hogy ők is csak emberek. Ez arra figyelmeztet minket, miszerint az egyház fönmaradása, melly az apostoli hit tiszta megőrzésétől elkülönözhetlen, nem emberi bölcsesség és erény érdeme, hanem Isten műve. A ki Dávidot és Pétert, botlásaik mellett is, szent céljaira használni tudta, az könnyen megteheti, hogy némelley pápák rossz erkölce a főnöki hivatal célját, tudnillik a hitegységet, meg ne hiusítsa, s ez csak úgy nem kerül a gondviselésnek nagyobb erőködésébe, mint a merő gyarló emberek-ből összealkotott zsinatnak tévelytől megóvása. Istene egyedül mindenben a dicsőség. Egyébiránt nincs a világon kormányzók, mellyen annyi nagy és szent férfiú jeleskedett volna, mint a romai. Még az elfogultanabb protestans írók is elismerik, sőt magasztalják erényeiket, és bölcs kormánylatukat, mellynek az igaz hit jótekonyságán kívül a népek békéje, törvényes és tudományi fejlődése, szóval polgárisodása minden időben sokat köszönhetett. — Voltak a romai székek is súlyos hányattatásai, de mindig sértetlenül megállott, mint ama hajó, mellyen Urunkat a tanítványok illy szavakkal kelték föl álmából: *Ments meg minket, mert elveszünk. Ő pedig parancsola a szeleknek és tengernek, s nagy csendesség*

---

zésben, a négy állitmányról mintegy tuladólag e szavakkal emlékezik: „*abeat, quocumque voluerit, declaratio ista.*“ (Klee, Kath. Dogm. 1. B. S. 209.)

lön. (Matth. 8, 24—26.). Szózata jelenkorunkban is varázs hatalmat gyakorol a világon; és a fájdalomhang, melly a vatican egyik zárt teremében néhány tanu előtt csendes komolysággal fakadoz: visszahangzik a földgömb minden sarkairól, s előbb utóbb meglágyítja a leghatalmasb fejedelmek sziveit, s enyhíti a szenvedők sebeit. Maguk a pápai szék ellenségei méltányolják a főpásztori szóznak roppant hatását. Így az angol lap „Morning Herald“ 1843-ban ekkép nyilatkozott: „A pápa ama beszéde, mellyet a kath. egyháznak Orosz és Lengyelországbani üldöztetése ügyében a szent collegium előtt tartott, nem csak a lengyelekre, hanem egész Európára nézve is egyik a kor legérdekesebb, és legnevezetesebb oklevelei közül. A kath. anyaszentegyház feje látván, hogy Oroszország a lelkismeret szabadságának jogait letapodja, nem tartván a roppant hatalomtól, egész Europa színe előtt az elnyomatottak ügyében szót emel; és mi a kath. egyház fejének ezen szózatát hálaérzelemmel köszöntjük. Ez a lefolyt századok emléket ébreszti föl lelkünkben, midőn a népek és nemzetségek között támadott viszonyok elintőzése végett Europa minden udvarai ide fordulának, és e századokban, mellyeket mi sötét századoknak nevezünk, az egyház volt az elnyomatott igazság védpaizsa, s fölemelője, midőn a hatalmasokat visszatartá, a gyöngéket védelmezé, és az erőszakoskodók ellen az igazságot és jogok szentségét megoltalmazá.“ (Egyházi Tudósít. 5. sz.)

27.

Néhány szó a hittevélyekről.

A keresztény hitnek kezdete óta számnélküli felekezet szakadt el az anyaszentegyházról, mindegyik a korszellem irányát követve. Legnagyobb része csak rövid ideig tartó buborék volt az idő és egyetemes egyház tengerén. De ők mint keresztények mindannyian megismerték a ker. hit igazságát, és szakadásuk oka csak az volt, hogy önnön magukat vélték a keresztény hit valódi birtokában lenni. Mit gondol erre az el nem fogult ész? Ezen emberek nem vesztglő, tespedő, vakon hívő tagjai voltak a nagy ker. társaságnak, hanem vizsgálódó, haladni kívánó bölcselők; s ők a keresztény hitet észszerűnek, boldogítónak találták. Sajátságuk pontjait ugyan észszerűbbeknek, vagy történetihűbbeknek védték, mint a kath. egyház illető hitét, de épen ezekben egyik eretnekség megczáfoltatik száz másról, melly vagy az ősi hitet ama pontokra nézve helyesli, vagy legalább egyéb eretnekek tévelyeit visszautasítja. S most hozzon minden elfogultlan bíró íteletet ezen tanuk valomásai után. Vádlott a kath. egyház, vádlók az eretnekek, tanutételek pontjai a hitpontok. A vádpontokban nem egyezett meg tanuságuk, (Márk 14, 56, 59.) sőt a többséget tekintve, a kath. tan helyeseltetik. Mellyik részen van tehát az igazság? — Ezt nem úgy akarom értelmezni, mintha az eretnekek megegye-

zésére sokat alapítanak, de azoknak nem lehet erre is nem hajtani, kik emberi tekintélyre, köz-érzelemre szeretik támasztani a hit észszerűségét. Második észrevétel az, hogy az éretnekségek mind vagy ujak, vagy már elenyésztek. A kath. egyház korával egy sem ér föl. Már most nem az mutat-e inkább isteni eredet- és kezességre, ha a vallás 18 századig változatlan és észszerű következetességben főáll, mint ha folyvást változik, vagy hamar elenyészik?

28.

A különféle tudományokból vett nehézségek.

Van anyagi, van szellemi önzés. Saját elménk találmányaihoz annyira szeretünk ragaszkodni: hogy e párthajlamból nem figyelünk a más részre, és találmányaink minden oldalu megvizsgálását, tökéletlenségeik észrevételét, szóval a még éretlen gyümölcs iránti józan bizalmatlanságot háttérbe szorítjuk. A világi tudósok buvárkodásait, bizonyos előszeretettel karoljuk föl, miért? mert azokban a felsőbb tekintélytől függetlenség hizelg önzésünknek, s a hit igazságai irányában a dolog olyan szint visel, mintha magunkét (mert emberi) védnök a fölülről vett eszmék ellen. S itt, valljuk meg, büszke önérzetünk érdekeltetik. Innen van, hogy a világi tudományok színes eredményei, mellyek a vallási eszmékkel ütköznek, gyakran hit-ingatagságot szülnek a vizsgálódók-

ban, noha a hitnek egyik indoka sem gyengítettik általok; mert az egyház hitelességének alapjai nem vizsgálatnak.

A valódi tudomány, mely t. i. kifejtett és világos igazságot tartalmaz, nem ellenkezhetik Isten igéjével. Valahányszor tehát a vizsgálódás ellenes irányt vesz, miután az isteni oktatás ténye és értelme hasonlíthatatlanul bizonyosabb adatokon alapul: a józan vizsgálódó mindig inkább a tudósok eljárása és ennek eredménye, mint Isten ígéje iránt lesz bizalmatlan. A tudományok eredményei egyesek vagy kevesek észrevételein alapulnak, sem a tapasztalás nem olly általános, sem az ellenőrség olly szoros, sem a következmények olly nagyszerűk, mint ama tekintély védvei, mellyen hitünk épül. Tehát a csalódhatás végtelenül könnyebb és hihetőbb a vélt tudomány részén, mint a hit alapján. Vegyük még hozzá azt, miszerint a hit igazságai változatlanok, ellenben a tudomány folyvást gyarapszik, fejlődik. Nem kell-e e miatt is a hitnek elsőséget tulajdonítanunk? Majd minden ága a tudománynak sok változáson ment már keresztül, és nem tudjuk, hol lesz a megállapodás. Bizonyára helytelen elbizottságul rónók föl most a régieknek, ha a tudományok akkori tökéletlen elvei és eredményeivel az égnek mintegy háborút indítottak volna. A szerénység int, most is ovatosoknak lennünk azon igazságok elleni harczban, mellyeket szembeütnő roppant tények, és már sok századok erősítenek. A bölcs Socrates azt az egyet vélte tudni, hogy tudatlan. És nagy férfiak, kiknek életök a tudományozó szenvedélyes művelésében forgott le,

minden időben megvallották, hogy annál jobban észreveszik azt, milly tömérdeket nem tudnak még, mennél többet tanulnak. Illik-e hát gyenge ismereteinket csálhatlanokul tartani? És olly nehéz-e ezek megfontolása után tudatunkban, melly a kinyilatkoztatással ütközik, tévedhetést gyanítanunk?

Isten az embernek testi és szellemi tehetségeket adott tudományok szerzésére; a mit ama tehetségek czélszerű használatával szerzünk, az kétségkívül nemmes és Isten kezességével erősített igazság-kincs, melly minket csak boldogíthat. Miokért tudományt keresni és szerezni kötelesség egyszersmind és jutalom. Ugy de Isten önmagával nem ellenkezhetik; a mit egy helyen mondott, hogy azt máshol megczáfolja: ez képtelenség. Ez állana pedig, ha a tudomány ellenkezhetnék a ker. kath. hittel. A milly lehetlen ez: olly bizonyos, hogy a tudomány-kereső ez esetben tehetségeit czélszerűtlentül használta. Mi nem akarunk a tudományok becséből legkisebbet levonni, vagy azok szerzésétől valakit lebeszélni: csak azt vitatjuk, miszerint az nem tudomány, melly a kijelentett isteni igazságokkal ellenkezik. Sőt ohajtjuk, hogy a tudományok műveltessenek, és fejlődjenek, mert bizonyosan a kijelentés erősségére fognak szolgálni, valamint eddig minden tudományos haladás csak a religio javára fordult. Némelly tudományok kezdetben a szent írást czáfolni látszattak, és ellenes alakot vettek magukra, de ez csak addig tartott, mig ki nem műveltettek. Jelesen a szent történetnek némelly fő nevezetességű szakaszai, minthogy rendkívüliségök miatt több hasonnemű példákkal támogatva nincsenek, a hitelle-

neknél mindig sok ellenzőkre találtak, kik a nép- és természetrajzból, vagy az elvont bölcséleti elméletből ellenük okoskodtak; azonban utóbb kiviláglott, miszerint ama tudósok a fölbívt tudomány-részleteket nem értették, s bizonyosnak vették azt, minek valótlansága utóbb teljesen bebizonyult. Példaul szolgál a föld alakulása Moyses 1-ső könyvének kezdetén. Mennyi okból igyekeztek annak hitelességét megdönteni, s ime a geológia nagyobb kiművelése mindazokat hiuknak bizonyította. Hasonló az általános vízözön, a nyelvek bábeli összezavarása, némelly népek története, általában a moyseszi időszámítás. Minél több felfüdüzések történnek a földismeretben, régiségekben, nyelvek összehasonlításában: annál több védvei támadnak a szent könyv hitelességének. Így a kik azelőtt vitatták, hogy az emberek nem származhatnak mind egy közös törzsökből úgy, mint a szent írás őket az egy Ádám-tól származtatja: döntő okokat látszattak találni állításuk támogatására mind az emberi alkat, szín, és arczvonások sokféleségében, mind a nyelveknek egymással egészen ütköző különbözőseiben. Példaul a szerecsenek, arczvonásban, koponyaalkatban, és fekete színben egészen különös fajt képeznek. A színt ugyan a nap hevének akarták tulajdonítani; mert a tapasztalás bizonyítja, miszerint a mór (maurus) nők, ha a melegtől ovják magukat, megtartják fehér színöket: de más részről a tapasztalás azt is mutatta, hogy a szerecsen kised, bármikép rejtsek el őt a nap elől, tizednapra még is feketévé változik; azután Keletindiában egy éghajlat alatt sokféle színű emberek laknak; ellenben Ameri-

kában a benszülött indusok éjszaktól délig minde-
nütt egyszínűek, következőleg az éghajlat nem egye-
dűli tényezője a színek. E nehézség eloszlatására
tökéleteseb ethnographiának, nyelvészetnek, törté-
net- és természeti nyomozásoknak kellett segédül
jönni, melyekből végre kiviláglott, hogy a fajok idő-
vel mind emberek- mind állatok közt teljesen el-
változhatnak, mire világos példa van az abessyniak-
ban, kik most feketék, holott történet- és nyelvésze-
tileg bizonyos, hogy semitákból eredtek, tehát egy-
kor fehérek voltak. Hasonlag meglehet a nevezett ta-
nok mostani fejlettségéből felelni a többi nehézsége-
re is, melyek miatt Voltair elég vakmerőn azt ítélte,
hogy csak egy vak kételkedhetik azon, miszerint a
fehérek, feketék, albinok, hottentották, lappok, chi-
naiak és amerikanusok egészen külön eredetű
fajok, következőleg Ádámtól mind nem származhat-
nak. Demoulin kilencz egymástól független szárma-
zásu emberfajt, az az kilencz Ádámot állított; Bory
azt 15-re szaporította. S ezen tudósok világi tudo-
mányuk nimbuszával nagy diadalt látszattak a szent
írás egyszerű történetírása fölött ünnepegni; azonban a
hálót önmaguknak vetették ki; mert tulajdon tudomá-
nyuk czáfolta meg őket, mihelyest bővebben kifej-
lett. — Az értelmezéstan újabb időben szedetvén
rendszerbe, azonnal találkoztak tudósok, kik a
szent írás alapos értelmezését csak maguknak tulajdo-
niták, vagy az újabb kortól várták; a régi értelme-
zőktől pedig minden érdemet eltagadtak; mintha azok,
kik a szerzőkkel majd egykoruak voltak, s munkáik
szakadatlan forgatása mellett az élő hagyomány vilá-

gánál azok szellemét és értelmét életökkel is kifejezték, kevesebb érthették volna az írást, mint a jelenkor tudósai, De a fónák elbizottság nem soká járta divatját; mert a kik több szorgalmat fordítottak a szent atyák olvasására, csak hamar tapasztalták, miszerint az értelmezésnek minden józan szabályai föltalálhatók, és többnyire helyesen alkalmazvák bennök. Azért ugyan azon sz. Ágostont, kit az öregebb Rosenmüller megvetőleg, „az értelmezőnek nevére is alig méltó“-nak állit, a protestans Clausen, tüzetes vizsgálódás után, mint éles és ügyes értelmező-t dicsér. Hasonló elégtételt nyert szent Jeromos. E jeles férfit a vele egykorú világ majd nem oraculum gyanánt tisztelte, a mit legszélesebb olvasottsága, geographiai tapasztalata, a zsidó, görög és chaldaei nyelvek ismerete, és bámulatos bibliai munkássága érdemlett. Még is Luther ki akarja az egyház tanárai közül zárni, mint eretneket, mert sokat beszél a bűtről és szüzességről. Az előbb említett Rosenmüller György pedig így rágalmazza: „Leginkább sajnálandó, hogy olly nagy férfiú, a szent írásban közlött keresztény tanítmány megrontására, és mindennemű babona védelmére s terjesztésére tudományosságával olly rutul visszaélt.“ Azután ismét; „Az eddig mondottakból, ugymond, kitűnik, miszerint szent Jeromos minden zsidó, görög, latin, geographiai stb. ismeretei mellett, egy legbabonásb szerzetes volt, ki-ben minden igazi hittani tudományosság hiányzott.“ Mit gondol a szives olvasó, ki czáfolta meg ezen igazságtalan ítéletet? Rosenmüller Györgynek édes fia Fridrik, ki azt mondja, hogy szent Jeromos com-

mentárait legnagyobb tiszteletben kell tartani ama tudományosság miatt, mellyel értelmezéseit támogatja. És csakugyan ő nagy tiszteletben is tartotta, mert folyvást használta, és munkáiban gyakran kiírta, kivált a 12 kisebb proféta értelmezésében. — Midőn az új szövetség görög kézíratait a tudósok össze kezdték hasonlítani; s ezen egybevetésből csak néhány kézirat is tetemes számú eltéréseket, különbségeket mutatott ki: milly szorongatás szállta meg a hitbuzgókat, kik ezen vizsgálódásból a szöveg épségére, és biztosságára legkárosb eredményeket véltek hármandóknak! kivált miután az angol Mill, ki még távolról sem volt valamennyi kézirat birtokában, még is már 30 ezer különbözést szedett össze. Már Collin megfűtö a vézshipot a szent irás fölött, s hiplenségét dicsőségnek tartotta; azonban mi lett a vége? Az, hogy ama különbözések, minél jobban szaporodtak, annál inkább erősítették a szent szöveg sértetlenségét, mert csak több tanu támadott, kik más más helyeken különbözvén, növekedő számukkal és tekintélyökkel mindig könnyebbitették az előbbi különbözések eldöntését, és soha lényeges tárgyban úgy meg nem hasonlottak, hogy az eredeti kitétel kétes maradt volna. A kritika tehát kezdetben ugyan félelmesnek látszott: de utóbb a textus legerősb bástyájává lett. — (Az alapos és kifejtett tudomány a religionnak csak dicsőségére válhatik *).

*) Lásd: Zusammenhang der Ergebnisse wissenschaftlicher Forschung mit der geoffenbarten Religion, v. Dr. Nicolaus Wiseman 1840. És: Einleitung in die heil. Schriften v. Dr. J. M. Augustin Scholz §§. 29—32. 211—219.

29.

Hittani vitatkozásokról.

A hány fő: annyi értelem, mondja a közbeszéd. Majd alig van eszme és tárgy, melyről némiképen az egyéni nézetek nem különböznének: Innen elmesurlódások keletkeznek, mik által az eszméket kölcsönösen cserélgetni és tisztázni, társas életünknek szinte szükségai közé tartozik, s ha okkal móddal történik: ép oly jóteknony, mint a rokon szívek őszinte nyilatkozata.

Különös: az egyházi dolgokról világszerte sokat beszélnek az emberek; a nép- és országgyűlések székeín, társas körökben, hírlapokban föl-fölmerülnek a religio és egyház tárgyai, természetesen a legváltozóbb színezetben. Gondolkodtam róla többször: vajjon miért vonják üstökénél fogva a vallás és papság ügyét olyan tárgyak közé, melyekhez távolról sincs semmi köze; s ugy látszik, hogy ez az isteni gondviselés céljainak kifolyása. Hangozni kell annak szüntelen, mi az egy szükséges-re emlékeztet. Legyen a gunyolóknak saját gonoszságuk is tanuságul arra, miszerint a tulvilágiakra figyelmeztetve voltak. Szívekbe nem látunk. Talán az, ki épen most a vallás szent ügyét káromló szónoklattal sárba tiporta, már a kinzó lelkismeret égető üszkét szívébe fogta. És a papság sarkantyuzása! Mondjuk inkább megóvása a világ sze-

retetétől, ha tapasztalja: mit követel tőle a jobb, *) mire kiszti, s mikép fizet a világi rosszabb osztály. Ugy van; megnyughatunk Isten gondviselésén, csak értsük intéseit. Értsük úgy, mint szent Pál: (Philipp. 1, 15. 18.) „Némellyek, ugymond, irigység- és versenyesből, mások jó szándékból is hirdetik Krisztust, . . . s mit mondjak? Csak minden módon, akár ürtügyből, akár őszintén hirdetessék Krisztus: én azon örülök, és örülni fogok.“ Vannak jelenkorunkban is, kik a világ szinpadára jó szándékból viszik a vallást, vagy az alkalommal jól élmek. Egyházunk dicsőítése gyakran hangzott már olyan helyeken, hová szentegyházi beszédek, vagy hittant könyvek nem férhettek. Ha Londonban O Connel, Párisban Montalembert, Badenben Buss, Frankfurtban Döllinger, rendítő beszédekkel rázzák föl a világbölcsek hitérzetét: ne késsünk egy szivből fakadt ament mondani, s hálát rebegni a gondviselésnek, melly a törvényhozás kevély csarnokaiban a nagyokat szerény halászok törvényeire emlékezteti.

De vonuljunk kisebb körökbe. Itt is a vallási s egyházi eszmecserék sűrűn forognak fön, és kivált az ifjúságnál gyakor vitatkozásokat szülnek. Jelesen az egyházi növendékek, napi tanulmányaik vagy teendőik

---

*) Gróf K. S. a magyar országgyűlésen, 1843-ban, e figyelemre méltó szavakat mondá: „Legszigorubb megvetője tudnék egy olly katholica-egyházi fő lelkipásztornak lenni: ki hite tanait physical vagy moralis hatalom ellen védeni, és, ha kell, mindenét feláldozni csak egy pillanatig vonakodnék; és úgy hiszem, hogy a nyolcz millio magyar catholicus közül legalább hét millio pártolná nézetemet.“

érdemében, azokra sokszoros alkalmat lelnek. Hasonlag a papok vagy maguk közt, vagy a világiakkal nem ritkán vallást érdeklő szót váltanak, és a theologiai kérdéseket bonczolgatják.

Csak örülnünk kellene azon, hogy, a minél szentebb nincs, a vallás és ennek szolgálói annyszor beszéd tárgyai: ha az értekezők a szerénység, és tanulékony-ság határai közt maradnának. Ámde e szép kellékek többnyire nélkülöztetnek a szokásos hittani vitákban. Kimondjuk kereken: alig van tárgy, mellynek illő megvitatására oly kevesen volnának képesítve, mint a vallás. Miért? mert az önzés itt legerősebben akadályozza a pártatlan vizsgálódást. Tudnillik tévelyünk megismerése, egy fölsőbb tekintély elfogadása, és szenvedélyeinknek a bevallandott igazságból folyó megtörése: ezek ama nehézségek, mellyekkel az önszeretet hatalmasan viv. Vannak ugyan a theologiában is kérdések, mellyek vitatását a szellemi önzés nem látszik annyira átjární: de mivel ezekbe is sokszor az orthodoxiának kérdése vegyül: szenvedélyesség nélkül ezek is ritkán vitattatnak. Mondhatlan ereje van a vallási érdekeknek, s a mint valaki egyéni fölfogása szerint az orthodoxiáts annak következményeit többé kevesbbé félti, vagy utálja: a szerint indulatosabb vagy higgadtabb a vitatkozásban. Azért tanusítja a történetkönyv, miszerint a vallási háboru legiszonyubb szokott lenni. Még e kinövések is tanusítják, mikép a vallás legnagyobb kincs, és veszélyes ellensége az a polgári boldogságnak, ki avval könnyelműleg játszik.

A vita lehet kétféle: mulatságos és komoly. Könnyelmű theologiai vitákat, tréfából oda vetett s

*

s visszaadott elménczségeket, minden komoly szándok nélküli nyelv- és mellgyakorlásokat a vallás körében határozottan rosszalunk, és menteni soha sem tudunk. Tréfának e feleselések gyermekiek, s méltatlanok; kölcsönös értesítésnek célvesztők. Főleg egyházi ajkakak ilyenekre mindig csukva ohajtunk, és ha világiak gyakorolják, rövid nem helyeslő nyilatkozattal, vagy komoly hallgatással mellőzendők.

A komoly hittani vita úgy válik hasznossá, ha a felek őszinte tanulékonyssággal, és egymás-iránti türelemmel járnak el benne. A tanulékonyság nem csak abban áll, hogy egymást meghallgassák, és eddigi tévelyöket megismerni készek legyenek: hanem magánvéleményöket a fölsőbb tekintélynek is alárendeljük. Catholicus hívő tudja, miszerint hit dolgában egyedül élő isteni tekintélynek van eldöntő szava, melly nélkül minden vallás csak ingatag véleményre törpül le; s azért megkülönbözteti az egyház csalhatalan tanítmányát egyes vitatkozók okoskodásaitól. Ha ezek nem érvényesek: még azért nem következik a kath. tan alaptalansága. Továbbá, tanulni soha sem szégyen: önhibáját megismerni mindig bölcsesség, és épen a theologiai viták igénylik legjobban e szerénységet. Sok van, és kell hogy legyen a vallásban, mi a gyarló emberi észet túlhaladja. Hisz emberi szerzemény soha ki nem elégitené szükségünket; ha pedig Isten a vallás szerzője: kell valaminek lenni benne, mi az emberi értelemnél fölségesb. Azután a vallás, mint örök isteni igazság, nem változik a divatos kornézetek módjára; ki tehát ezektől nem bir szabadulni, hanem át akarja vinni a vallásba: az elcseréli az egészen különbözöket.

És itt fekszik a theologiai vitatkozások fő nehézsége. Kevés ember tud theologiai álláspontra fölemelkedni, hanem hajlandóbb a vallás és egyház tárgyait vagy divatos political nézetekre, vagy a különféle világi tanulmányokból kikapkodott, de mélyen föl nem fogott állitmányokra feszíteni. Annál inkább szükséges, hittani fejtegetéseknél, a tanulékonyság, mert ritka tudomány szövetkezik annyi segédtanokkal, mint a theologia. Már ha akármelly más ismeretben az avatatlan vargát a szakértő festész joggal utasítja körébe viszsza: mennyivel ovatosabban kell eljárni olyan dolgok birálgatásában, mellyek széles ismereteken, és higgadt ítéleten tul még lelkiekért hön verő szívet is kívánnak, hogy megértessenek. Nagy férfiak, kik ropant tudományi készüllettel egész életüket hittani buvárkodásoknak szentelék, mint Origenes, Jeromos, Bossuet, Hug, Binterim stb. néha még is megbotlottak; és mi, gyenge árnyékaik, hibázhatlanságot követelünk-e magunknak, vagy korunknak, mellynek bármi más lehet dicsősége, csak mély és kitartó vizsgálódás nem? — A bölc, ki tapasztalásából tudja, millyen verejtékkal műveltetnek a tudománybányák, mosolyogni fog egy széllal bélelt kriticus fölött, ki évezredes hagyományokat, megannyi vizsgálati eredményeket, könnyű leheletével el akarna fúni. Ovid szerint: *Quodque minus novit, nemo docere potest.* Még velősebben sz. Jeromos: (epist. ad Paulin.) „*Quod medicorum est, promittunt medici, tractant fabrilia fabri. Sola scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vindicant. Scribimus indocti, doctique poemata passim. Hanc garula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbo-*

sus, hanc universi praesumunt, lacerant, docent, antequam discant.“

Türelnet olly értelemben kívánunk a vitalkozókban, hogy egymás szándékát eleve ne gyanusítsák, eretnek-, vagy hitlenség vádjával alaptalanul ne keserítsék, gunyos becstelen szavakkal ne terheljék, és ha a vita sikerét rögtön el nem érik, bizzák az időre. Számtalanszor történik, mikép az ellenrész későbbben azt elfogadja, mit előbb tagadott, s azért elhallgatni néha többet használ, mint alkalmatlanul a vitát folytatni. A melly buzgalom másnak botlását szeretetlenül üzi, vagy nemtelen czélokra kizsákmányolja: az nem Istentől jó.

Azonban a hallgatás is lehet vétkes. Nem egyedül előljáróknak, hanem másoknak is van kötelességek: felebaráti szeretetből embertársaikat a hibás, vagy ártalmas véleményektől megovni. Ezzel szellemi javukat eszközölve, irántuk szeretetet gyakorlunk. Több mint gyávaság az: egy két észrevétellel, midőn czélszerűen lehet, a vallás vagy egyház tekintélyét nem védeni; annyival inkább, mert többnyire csak azért hallgatunk, mivel nem tetszeni félünk. Egyházának és embertársainak őszinte és egyenes lelkű védőjét lehetlen az okos embernek nem becsülni, s iránta több bizalommal viseltetni, mint a ki szükségtelen hallgatás által képmutatást, vagy árulást követ el. A jó és okos ember könnyen észreveszi, mikor lehet sőt kell szólni. Vannak tudnillik olyan körülmények is, (noha ritkábbak, mint a gyávák szokták gondolni,) mellyekben a föltolakodás többet árt a jó ügynek, mint használ.

Két nevezetes példát hozunk föl a szent hajdanból,

tanusítandót, mikép lehet üdvösen vitatkozni. A nyájas olvasó képzelje magát egy szép reggel Ephesus városának fasorokkal diszeskedő sétaterén. Amott a mélyen andalgó, s bölcsészi köpenybe burkolt keresztény Justinnal hét zsidó találkozik, kik közül Tryphon őt fölszólítja bölcsészi oktatás-adásra. Justin csodálkozik: mikép vágyódhatnak Moyses és proféták hívei bölcsészet után; és elbeszéli saját történetét, miszerint ő is azelőtt a bölcsészek tanítványa volt, míg nem, egy ismeretlen öreg által, a keresztény hit tanaiába avattatnék, s azt el is fogadná. Erre nevetés támadt a zsidók között, kik a vélt bölcsészen sejtelmők ellen egy nem keresett keresztényre találtak, Tryphon pedig sajnálkozott sorsa felett. Justin azonban komolyan erősíté, miszerint nekik a keresztény hit igazságát dönthetlenül bebizonyítandja, mire Tryphonnak könnyelmű társai uj hahotára fakadtak. Keresztény bölcsünk már távozni akart, Urunk utmutatása szerint nem akarván pajzán gunyolókra gyöngyeit vesztegetni: de köpenyénél fogva letartóztaták őt, ki el is vállalá a vitatkozást azon föltétel alatt, hogy a két gunyoló távozzék el. Ez megtörténvén, ő Tryphonnal egyik, a megmaradt négy zsidó társ pedig az átellenben helyezett padra ülven, elkezdték az értekezést, s két nap mentén reggeltől estig olyan tanulékonyssággal folytatak, hogy végén a zsidók szives hálát mondanának Justinnak, s a tengeren visszatérérendőnek szerencsés hajózást kívánnának; ő pedig azt viszonozná, miszerint jobbat nem kívánhat nekik, mint hogy a keresztény hitre térjenek. (Dial. cum Tryph. edit. Maur.)

Másik példát sz. Dénes, nagy tudományu alexandriai püspökben találjuk, († 264.) ki Coracion presbyterrel tartott vitáját maga írja le (ap. Euseb. hist. I. 7.). Aegyptusban tudnillik azon időben nagyon elterjedt a halvélemény, miszerint Krisztus ezer éves földi boldogságot ígért volna hiveinek föltámadás után élvezendőt. E vélemény Nepos nevü püspök által különös irott munkával erősítették, s annak halála után Coracion nevü áldozárban leghőbb védőre talált. A többit Dénes ekkép beszéli el: „Midön arsinoi helytartóságban volnék, hol, mint tudod, már régen lábra kapott e vélemény, úgy hogy szakadályok, és egész egyházak hithagyásai történnének: összehivatván a presbytereket és tanítókat, kik falukon oktatták a hiveket, minden feleink jelenlétében, kik részt venni akartak, fölszólítám őket, hogy az a tanitmány nyilván a gyülekezetben vitattatnék meg. S midön e könyvet (Nepos munkáját) paizs és megvívhatlan falgyanánt állítanak előm, három nap folytán reggeltől estig velök ülván, mindent, mi a könyvben írva volt, megfejtteni igyekeztem. S ekkor a hitfelek állhatatosságát, az igazság-ismeret utáni leghőbb vágyódásukat, tanulékonyság- és értelmességöket fölötte bámultam; olly nagy mérséklettel és renddel váltogattuk a kérdéseket, kételyek okait, és eloszlatásait. Gondosan ügyeltünk arra, hogy a miket addig helyeseltünk, ne védenők makacsul, miután helytelenekül ismertük. Mások ellenvetéseinek sem térünk ki, hanem a mennyire lehetett, arra irányoztuk, miért a vita kezdett, s azt iparkodtunk megállapítani; ha pedig okokkal meggyőztetnénk, nem szégyen-

lettük véleményünket megváltoztatni, és máshoz állani; sőt inkább jó lelkismerettel, minden színlés nélkül, Isten előtti nyílt szívvvel elfogadtuk mindazokat, mellyek biztos védvekkkel és szent irás tekintélyével megerősítették. Végre csakugyan Coracion, ki é tannak védője és főnöke volt, minden jelenvolt hitfelek hallomására megigéré és bizonyítá nekünk, miszerint ezután e véleményt sem javalni, sem vitatni, sem emlegetni, sem a népnek hirdetni nem fogja, ugyanint a ki ellenokokkal bőven meggyőzötteték. A hitfeleknek pedig, kik jelen valának, e vitatkozás és mindnyájok kibékülése s egyetértése nem csekély gyönyörűséget szerzett.“ — (V. ö. *Ruinart Acta martyrum* ed. Veron. pag. 160.)

Tüztől pattant ifjak! így vitatkozzunk.

30.

Akarati hitakadályok.

Hitébredésnél kell ugyan az értelemnek világítani az indokok fölfogásában: de a hit tényét az akarat viszi véghez. Ha sötét utamat megvilágítja a lámpa: még azért nem következik, hogy megyek. A hit, enmagam átengedése, és tekintély-iránti szellemi hódolat: ehhez pedig szívhajlam szükséges. Azért a legvilágosabb okok sem képesek azt hitre birni, kit amaz átengedésre szíve vonzalmai nem édesgetnek. Kifogásoknak, kételyeknek ilyen esetben szintugy nincs vége, valamint a gondolatnak és szónak nincs; és

tízszor többet bír az olyan kétkedő ellenvetni, mint a legalaposabb hittudós megczéfolni. Innen van, miszerint a hitkételemeknek legbővebb forrása az akarat hiányában rejlik, mellyek azonban nem valódi kételemek, hanem csak keresett kitérések. A kételkedő kész hinni, ha az állítónak tekintélyét valódi jól kimutatja; ellenben az akaratos kitérő nem hisz, mert nem kell neki tekintély. És ennek ismét, miért nem kell neki tekintély, több oka lehet, mellyek közül a főbeket itt vizsgálni annál czélszerűbb lesz, minél inkább kíváncsi, hogy ezen okok ürességét kiki átlátván a hitnek boldogító jótékonyását zavartalanul érezze.

Végső indoka a tekintély megvetésének az önzés. A megvető elé teszi magát a tekintélynek. Elemezze akárki a hittagadó eljárását, s gondolatai sorát: erre az eredményre fog jutni. De nincs mindig az önzésnek illy vastag színe. És bizonyára, ha valaki szemére lobbantaná az önzőnek, hogy magát isteni tekintély elé teszi: legtöbbnyire kerek tagadást, vagy boszus visszautasítást tapasztalna. S ezt ne csodáljuk. A ki éppen azért nem hisz a tekintélynek, hogy önhibáját ne legyen kénytelen elismerni: mikép várhatnók tőle, hogy e legdurvább hibáját ismerje el, t. i. az isteni tekintély megvetését? —

Három fő ága van az önzésnek, melly egyiránt akadályozza a hitet, tudnillik a kevélység, haszonvágy, és kéjvágy. Lássuk bővebben.

31.

A kevélység legnagyobb akadálya a hitnek.

A kevély ember nem akarja azt megismerni, miszerint fölfogása, s ítélete hibás. Másnak nem enged, netán kevesebbet látszassék érteni vagy tudni, mint az. A régi, közönséges hitet nevelési eldöntésnek, és féltékeny szűkkeblűségnek tartván, korszerű haladást és fölvilágultságot vél követni, ha attól eltér. Továbbá különbözni a néptől hiu természetének egyik szüksége, s azért eleinte a hit gyakorlati kifolyásait veti meg, utóbb észrevétlenül a gyakorlati hittagadás együtt megy az elméletivel, habár ez utóbbit szóval nem nyilvánítja is. A hit, mint mondtuk, odaengedést tételez föl : azonban a kevély ember sokkal büszkébb, hogysen a tekintélyt elismerné ; hitét, még azon pontokban is, melyeket tart, vagy tartani látszik, akkép képezi és tulajdonítja el, hogy önállása a felsőbb tekintély iránt mentve legyen ; szóval hitét, ha egészen el nem veti, olyan alapra rakja, miszerint csak magának látszassék hinni. A mit saját esze jóváhagy, azt elfogadja ; mert abban nem kell magát senkinek alárendelni. Kevély embernek van képzelt philosophiája és pedig néha igen torz : de ker. hite nincs. — Ha kisebb fokra fejlődött ki a büszkeség : történhetik, miszerint némelly ágazatok vagy czikkek elhiteleért nagyon is buzog, kivált ha mások ellenkező vélemé-

nye ingerli; azokat ő vagy lényegeseknek tartja, vagy meggyőződését felőlők igen alaposnak; de első esetben a lényegességet ő határozza meg, másodikban csak önmaga belátására állítja hitét, s így ismét csak magának hisz. Büszkesége nem engedi megismerni következetlenségét, mivel tehát életmódja, és a kath. hit között az összhangzás nem áll: inkább mintsem gyakorlatát hibásnak ismerje, és megjavítsa: hitén ejt csorbát.

Ezen állitmányok a természet rendéből és tapasztalásból meritvék. Azonban a szent irás is a kevélységet, mint fő hitakadályt tünteti előnkbe. „Mikép hihettek ti, ugymond Krisztus, kik egymástól vesztetek a dicsőítést?” (Ján. 5, 44.). Sz. Pál több helyütt a világi bölcsesség felfuvalkodottságát kárhoztatja, s a hitet alázatossággal kapcsolván össze, szemközt állítja az emberi okoskodásokkal, és ékesszólással (1. Cor. 1 et 3 cap. 1. Tim. 1, 5—7. 6, 3—5.). És a történet bizonyítja, mikép az eretnokségek mindig kevély makacsságból eredtek, midőn egyesek tulajdon véleményöket nem akarták bármilly tekintélynek alárendelni. Mindenre inkább készek voltak, mint másoktól valamit tanulni, s nézeteiket hibásokul ismerni. Teljesedett rajtok Urunk mondata, midőn így szól az Atyához: „Dicsőitlek téged Atya! égnek és földnek ura; hogy elrejtetted ezeket a bölcséktől és okosoktól, s kijelentetted a kisdedeknek.” (Matth. 11, 25.)

32.

A kevélység palástjai.

Alig van bűn, melyet az ember nehezebben vallana meg magáról, mint a kevélységet. A világ fiai szép nevekkal ékesítik föl, és majd nemes büszkeség, majd becsület-érzés, majd jellem-szilárdság, vagy rangi illendőség palástját függesztik rá, mi mind arra mutat, miszerint a kevélység, melyet annyira kell takarni, általában utálatos, és megvetésre méltó. Ám a névcseré még le nem törli rutságát. Sokkal észszerűbb volna azt pártatlan vizsgálatra venni, és a mint van, elismerni. Valljuk meg a kevélység mindnyájunknak eredeti bűne, s az a legjobbjik, ki azt magában leghamarább észreveszi, és szünet nélkül gyomlálja. Alig irtottad ki egyik sarjadékát, már a másik fölburjánzik, sőt néha az alázatosság palástja alatt is lappang. A vallás körül kitűnő szerepet visel, noha a legbűnösebbek is tagadják, vagy észre nem veszik. Egynémellyik meghaladja a gyermekkort, s már a bölcsnek igényével a hit bírójává tolja föl magát, vakmerően eldöntendő: mit mikép legyen észszerű hinni. Későbbben átlátja ugyan ifjúságának sok éretlen balgaságait, de mivel már akkor műveltnek képzei magát, a hitben is ki akar tűnni az együgyűek, vagy gyermekek közül, ürtügynék sz. Pál mondatát használván föl: (1. Cor. 13, 11.) „Mig kiseded valék, úgy beszélék mint kiseded, úgy érték mint kiseded,

úgy gondolkodám mint kised; miután pedig férfivá
 lettem, kibontakozám azokból, mellyek kisedé va-
 lának.“ Azonban kisedek Pál szerint mind azok,
 kik a ker. hitben gyengék, mert tárgyait, és indokait
 jól nem ismerik, és életben nem gyakorolják (1. Cor.
 3, 1—3. Hebr. 5, 12—14.). Ellenben teljes férfinak
 azt nevezi, ki „ingatag gyermek gyanánt nem há-
 nyattatik a tanitmány minden szelétől, az emberek
 csalárdsága, és tévelyre vezető fogásaik által: ha-
 nem az igazsághoz szeretettel ragaszkodván minden-
 kép növekedik abban, a ki fejünk, az az Krisztusban“
 (Ephes. 4, 13—15.). Így férriasodjatok fiatal böl-
 csek! hitszilárdság, és Krisztus szeretete által, nem
 pedig ama hiu képzelődés által, mintha a hitből már
 kinőttetek volna. Férfihoz illik: az igazat bátran
 vallani, és önmagához következetesnek maradni, hogy
 tudnillik az élet ne hazudjon mást, mint vall a nyelv,
 és catholicus név. A ki főlebb áll a gyermeknél, an-
 nak az Isten nagyságát, és az ember parányiságát
 jobban kell belátni, következőleg őszintébb buzgó-
 sággal, és mélyebb alázatossággal hódolni a Terem-
 tőnek, s abban helyezni a gyermekfölötti előnyt, hogy
 tisztábban látván a teendőket, biztosan haladhat cél-
 ja felé. — Másokat egy más nemű kevélység kábit,
 tudnillik az aggodalom, nehogy a hiterény buzgó gya-
 korlata által, szegények- és tudatlanokhoz hasonlókká
 legyenek! E szédelgők még nem ismerik Krisztust,
 ki a szegények sorsában legnagyobb mértékben osz-
 tozott, és születése örömhírét égi követek által leg-
 először is a jószívű pásztorokkal közölte. Ki tudja?
 talán épen ez az osztály, melly szegényenli magát az

együgyűek hitvallásában, és istentiszteletében részt venni, hirdeti leghangosabban a testvériség- és egyenlőséget, mint elutasíthatlan korigényt. — Végre kevélység neme az a gonosz félénkség is, midőn a jobb meggyőződést czélszerűleg nyilvánítani, mások bal véleménye miatt, nem merjük. Vannak gyávák, kiket a kath. hit vallásától vagy gyakorlásától az a hű gondolat tartóztat, valljon mit mond majd a világ, nem piritja-e őket a következetlenség, vagy pientismus szégyene? a mi nem más, mint: nem előbb való-e hűség az igazságnál? Hát szégyen volna a meggyőződést követni, és érdemes volna-e azokra hallgatni, kik a színlést többre becsülik a meggyőződésnél? Nincs dicsőbb öngyőzelem, mint hibáját megismerni, s elhagyni, ha csak valaki magát minden gyarlóságtól mentnek nem hiszi, mit a szent írás hazugságnak nyilvánít. Szent Ágoston, és Fenelon, örök tiszteletre ragadnak mindnyájunkat, hogy előbbi botlásait őszintén megvallották, Szent Pál érdemei sem vesztenek semmit hasonló vallomása által. Az igaz szeretet, t. i. Istennek hű szeretete, nem ismer akadályt méltó kitörésében, és sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem bármi teremtmény miatt el nem szakad Istentől.

33.

Kéj- és haszonvágy.

Mindkettő anyagi önzést jelent, és sokszor összeolvad. A ki testi kéjben, vagy sok értékben leli

boldogságát, annak a hitelyek terhére vannak, mert azok a földi örömek mulandóságát, és az élvezésökről számadást foglalják magukban. Az édes önámítás a kéjrabot könnyen azon gondolatra vezet, miszerint az ijesztő igazságok, melyeket kézzel fogni nem lehet, tán bizonytalanok; s ekkor az érzékiség arra csábítja, hogy a bizonyos gyönyört a bizonytalan jövődönnek tegye elé. A hit alapjáról csendes lélekkel kellene neki gondolkodni, hogy tévedését észrevegye; ámde ő arra nem képes; mert az elkényesztett önzés sokkal erősebben tartja fogva, mintsem szabad önállásu gondolatokra vergődhetnék; minden kínálkozó alkalom pedig újra meg újra megigázza, s az által lelki erejét meggyengíti. Hasonló a szárnyaszegett madárhoz, mely hasztalan vágy magasra emelkedni, mert a test súlya mindig elzsibbasztja erőködését. S mi természetesebb ilyenkor, mint hogy menekülni iparkodjék ama gondolatoktól, melyek kéjélvezeteit zavarják, s végre a hitlenség karjaiba dőljön? Ez annál hamarabb történik, ha az érzékiség rabságához még kevélység is járul. Ő mondjon-e le kéjeiről és hasznairól más tekintély kedvéért, melyet nem ismer? Így a szivromlás maga után huzza a hitvesztést; különben is a sziv jóságán alapul az a bizalom, melynek hitébredésnél az elmevilágot kísérni kell. „A rosszakaró lélekbe nem hat a bölcsesség“, ugymond a szent írás. (Sap. 1, 4.) És szent Pál szerint: „Az állati ember nem fogja föl, melyek az Isten Lelkéé; mert esztelenségnek veszi azokat, és nem értheti“ (1. Cor. 2, 14.).

Ott, hol a kéj és haszonvágy nincs összekap-

csolva kevély önhittséggel, a hit könnyebben megmenthető. Vannak példák, hogy a szerencsétlen bűnösök hitök föléledéseért őszinte könnyeket hullattak, s az által nem csak betegségeik veszélyét, hanem az orvosságot is belátni elég szerencsések voltak. Illyenek szívjavulása már megkezdődött, mely után a hit semmi akadályt nem talál. Nevezetes példa erre sz. Ágoston püspök. Harmincz három éves korában egy Pontitianus nevű férfit elbeszélé neki szent Antal életét, és két császári udvarnok történetét, kik Trier városának környékén sétálván véletlenül egy hajlokba értek, hol némelly jámbor és együgyű férfiak Istennek közösen szolgáltak. Midőn egyik a jövevények közül ott szent Antal életírását meglátná: ennek olvasása után társával együtt eltökélé a világi zajt elhagyni, s a jámbor férfiak társaságában egyedül lelki üdvét keresni. — Ezen elbeszélés Ágoston szívét mélyen megsebzé. Élénken érezte önméltatlanságát. „Magam elé helyeztél, (ugymond Istenhez szólva,) hogy látnám, milly rut vagyok, mennyire eltorzított, szennyos, mocskos, és fekélyes. Láttam, és borzadtam, de nem volt hely, hova futnék előlem . . . . S belsőmnek ezen iszonyu küzdelmében, arcban és lélekben megzavarodva, megtámadom Alipiuszt, és fölkiáltok: mit törünk? mi ez a mit hallottál? A tudatlanok megindulnak, és a mennyországot magukhoz ragadják: mi pedig szívtelen tanulmányainkkal ime hol fetrengünk testben és vérben! Illyen valamit mondtam s elragadott indulatom; ő pedig meglepetve szemlélt engem; mert szokatlant beszéltem, s többet szólt kedélyemről

az arcz, szem, szín, és hang, mint kimondott szavaim.“ — Így hangolva, barátjával együtt kertbe vonult, hol keblének zajgásait könyzáporra olvasztván erkölcsi megtérésért, szivjavulásért fohászkodott, míg azt, s utánna a hit kegyelmét el nem nyeré. (Confess. I. 8.)

34.

Kéj- és haszonvágy miatt nem hinni, ész-elleni cselekvény.

Kik a földi gyönyörökbe elmerültek, azoknak hit-elleni kifogásaik erőtetett és keresett ürügyek, mellyekkel életirányuk rendezését magoktól eltávolítani szeretik; az az, nem hisznek, mert hinni nem akarnak. Már ezen cselekvés a lehető legnagyobb fonákosság. — A keresztény hit tényeken alapul. Mit akar tehát a hinni nem akaró? azt véli-e, miszerint a tények az által megszűnnek tények lenni, ha hinni nem akarja? Legalább tetteleg ezt tartja. Ha őszintén ezt mondaná: a tények nem hitelesek, nincsenek elegendőkép bebizonyítva, tehát nem hiszem: ez észszerű volna; de ő a tanuk hitelességét nem vizsgálja, hanem szenvedélyei mentésére készakarva ámitja magát, mondván: bármint van a dolog, én nem hiszem. Akár a vizsgálat-iránti közönyösséget követi, akár a hitelességet. ok nélkül tagadja: világosan ész ellen cselekszik. A közönyösség olyan tárgy iránt, melly mellett legnagyobb figyelmet igénylő tények és tanuk

hozatnak föl; mellyet emberi természetünk és rendeltetésünk lényegébe vágónak mondanak; mellyet milliók ideigleni és örökös üdv-föltételének hisznek; mondom, ilyen tárgy iránti közönyösség csak olyan emberhez férhet, ki nem tudja, hogy ember. Tagadása pedig a hiteles tényeknek szintugy világos oktalanság. És minők mindkettőnek az indokai? Nem mások, mint vagy a kevélység, miszerint követeli, hogy nemtelen szenvedélyei a hitelvek által ne kárhoztassanak, s így a szenvedélyes maga ne alacsonyítsa; vagy önámítás, miszerint hittagadás által nyugottabban vél áldozhatni rossz szíve bálványainak. Első esetben nem akarja önmagát ismerni, hanem vizsgálat nélkül magát becsületes embernek akarja gondolni; a mi annyi, mint nem ismert dologról ítéletet hozni, — coecus de colore. S ilyen ember magát még is bölcsnek tartja! Ha derék, okos ember vagy barátom, ugy a józan ész ítéletétől s okaitól ne félj; vagy ha életed kárhoztatását várod a vizsgálódó ész komoly ítéletétől, ugy valld meg, hogy azt kerülve csak ámitod magadat, s bölcseségedbeni hited dicstelen csalódás. — A ki pedig azért nem akar binni, hogy kéjélvezete ne háboríttassék: az el akarja nyomni saját esze sugallatát, melly azonban föl fog riadni többször, mint akarná. És ez észszerű volna: saját esze elől szökni? Tagadás által az igazság nem szűnik meg igazság lenni, és a tény nem változik semmivé. A nap nap marad, habár szememet bekötöm is világa elől; és az idő folyását meg nem állítom, habár tagadom is, hogy az idő halad. Eljövend tehát a haladó életnek is vége, el az ítélet utánna,

*

habár tagadod is a hitet, mellynek ezen rettentő igazságaitól félsz.

35.

A nevelés befolyása a hitre.

Az első ifjúkori benyomások tartósak és irányadók szoktak lenni, azokat pedig a külső érzékek által veszszük. A mit az ifju lát, az őt jobban meghatolja, mint akármilyen okoskodás, s ugy a példa leginkább neveli az ifju kort, az okból is, mivel az ifju már természeténél fogva hajlandó a tekintély tiszteletére, és követésére, míg erkölce meg nem romlik. A példa képezi leghatályosabban az akaratot, mellytől függ a hit elfogadása, és szilárd-sága. És kiknek a példái volnának tényezőbbek, mint azoké, kiktől az ifju függ? Ha azok példáiból a növendék szerénységet, tekintély-tiszteletet és isteni félelmet tanul: akkorszívében a hit gyökerei könnyen megfogamszanak, akkor értelmének is a hit indokai tisztán világitanak. Nem kell mondanom, miszerint a nevelők és előjárók hite ezen példák között a leg-szükségesebbik. Nehéz annak hinni, kit hitnélküli emberek nevelnek; mivel pedig nagyon visga a növendék szeme, hamar kiismeri az, mennyire van a nevelő vagy tanító áthatva a hittől. Azt eltakarni nem is lehet; mert mind a szó, mind a tettek elárulják. — Sokat árt a hitébresztésnek a tanító hidegsége is, midőn t. i. a hittárgyakat, noha meg van igazságukról

győződve, kellő tisztelet és ragaszkodás nélkül csak mint tudnivaló dolgokat adja elő, és nem tanusítja azon buzgó érdekeltséget, mellyel a tanítványokat azok elhitelére meg akarná hódítani; mert mikép melegítsen az, ki maga fázik?

Rossz példa után legveszélyesebb a hitnek, ha a növendékben érzelemszerűség keltetik, és ápoltatik. Alig van ennél halálosabb mérge a vallási hitnek. Az elbizottság, mellynek kifolyása a hittárgyak fölötti könnyelmű, s felszínes bíráskodás, mind az elmét elhomályosítja, mind a szívben a tekintély tiszteletét lassankint kioltja. Más egészen a józan vizsgálódás és észgyakorlás, mellyet a hit nem csak nem kerül, de sőt ohajt is. Legyen ez szerény tanulékonyssággal egyesítve: úgy a hitnek csak erősítésére szolgál. De azon tanárok, kik vagy példájokkal, vagy előadásaiikkal a növendék elméjét egy ábrándos önhittség szelével fölfújják, valóban nem tudják, mit cselekesznek, és hány titkos Julián- Photius- és Hussokat nevelnek; kik idővel az egyház és egyháziasság gyűlölésében e kevély Herostratusokkal vetélkedendnek.

Felfuvalkodásra szokott vezetni a nevelésnek azon hibája is, midőn a növendék többet kénytelen olvasni vagy tanulni, mint a mennyit elméje meggonddalva fölhasználhat, kivált ha a testi erők aránylagos kifejtése, és az egészség, a siettetett szellemi fejlődéstől hátra marad. Megvan mindennek a maga ideje és mértéke; ha a mérleg egyik serpenyőjébe több súly vettetik, az nem történhetik a másikkal hatás nélkül. Sok összekapkodott olvasmány, és kevés

megfontolás legrövidebb ut az elbizott felületességre, melly a hit józanságával ellenkezik. Ez annál nagyobb figyelmet érdemel a nevelésben, mert a mostani kornak igen általános és megrögzött hibája. Csak ha a lelki s testi tehetségek fejlődésében öszhangzás van, úgy lesz az ember képes amaz egységre jutni, mellynek legjobb mestere a hit, legszebb eszménye az Isten.

36.

A fiatal kor botlásai.

Az ifju, mig a szenvedélyek meg nem vesztegetik erkölcsét, a tekintélyt ösztönszerűleg tiszteli, mert az alatt nevedett, s nélküle egészen tehetetlen. Tekintély-tiszteleten épülvén a hit, erre a fiatal kor nagyon fogékony, s a tapasztalás mutatja, mikép az ép erkölcsü ifjak között az élő hitnek tündöklő példaira találhatni. Ámde e szép virágok könnyen elfonnyadnak. Az indulatok erőt vesznek a fiatal hajlékonyságon, s a hitnek gyökerét, a szivjóságot, megmérgezik, honnan észrevétenül fokonkint a hiterény elszáradása következik. Avagy talán tulságos a mit mondok? S ezen viruló kebleket néha már a hitlenség férgé őrlené? Ugy van; könyüink egész tengere sem képes szemünkben a borzasztó látványt elhomályosítani, ámbár az ifju ritkán veszi észre hitellenes irányát, s igen kevés érzi annak szerencsétlenségét; mert csak közönyös vélemény-különbségnek, vagy

gyermeki szokások változtatásának nézik veszélyes tévedéseiket. Többszöri engedetlenség nyitja meg a széles ut kapuját, mellyel mindig önfejűség jár, s ez lépcsőnkint önhiűtségre, a tekintély megvetésére vezet, eleinte külső tárgyakban, utóbb, mert az engedetlenség magához hasonló, hitczikkeben is. Siettetik a rohanást az érzékiség csábjai, és a belnyugtalanóság, mellyet hitlenség által vél elaltathatni. Önámítására fölhasználja terjedő ismereteit, élesebbnek vélt belátását, némelly történeti adatokat és bölcséleti eszméket; s az ellenkező fölfogásokat lenézi, mint nem korszerűket, nem mintha alaptalanságukról meg volna győződve; de mert nem tetszenek. Fialat szelessége a higgadt megfontolást nem tűri, hanem merő hűságból az ugynevezett szabadelműség után kapkod; mert önmagának sem hinné, hogy tanult valamit, ha a rendes uton járna. Halljon egy tárgyról két három különböző véleményt, leginkább hajlik a szokatlanabbikhoz, mert azt legfeszítelenebbnek, az ő megeresztett szellemi állapotához legalkalmasnak érzi, és eredményei fölfogása szerint, őt legkevesbbé terhelik. A közönséges orthodoxia iránt bizalmatlan, mert azt tekintély kifolyásának tartja, neki pedig a tekintély már most erkölcsi hajótörése után terhes és gyanus, kivéve, ha érzékiségének, vagy büszkeségének hizeleg; mert olyan férfiak példái, kiket szabadelműeknek tart, nagyon is tekintélyesek előtte. Sajátlag a tekintélyt csak fölcseréli, noha magát gyámsága alól fölszabadultnak véli. Természetes, miszerint az indulat által vezéreltetvén, állítmányainak vagy véleményeinek legkisebb része ered elmél-

kedésből és okok tulsulyából, elánnnyira, hogy épen illy irányu ifjak- és férfiaknál sokkal több tekintet van arra, ki beszél, mint mit beszél. S még is ők tartják magukat szabad vizsgálat embereinek, kik pedig legkevesebet vizsgálódnak. Én tapasztaltam, mint örült egynémelly fiatal ember azon, hogy véleményének kedvező értekezést olvashatott, noha ugyan ott az aláírt jegyzetek azt legdöntőbb okokkal tökéletesen megczáfolták; de ő már csak örült azon, hogy egygyel többen vannak.

Sajátságos az, miszerint keveset kivéve, kik vállaltalanságukat bevallják, vagy avval kérkednek is, a nagyobb rész hallani sem akar hit-ellenes irányról. Nincs keserűség, mellyel az effőle insinuatiókat vissza nem utasítanak. E keserűség a nyugtalan öntudat jele szokott lenni; — azonban Istené az ítélet, mi nem ítélünk senkit. A ki hitlenségében szégyenli, ha az egyház hivei közé nem számítják, önmaga ítélte el irányát. De a kath. név és szó még a hibát nem teszi jóvá. Minden eretnek magának tulajdonítá az igazságot, és vagy soha, vagy soká nem akarta belátni, miszerint ő távozott el az egyháztól, nem az egyház ő tőle. Gyümölcsseikről ismeritek meg őket, mondá Üdvezítőnk. A ki tehát színtelen hitet (1. Tim. 1. 5.) igényel magának, bizonyítsa be azt az igaz hit valódi gyümölcsseivel, melyekből önmagát is megnyugtathassa. A hit, millyent az evangelium és egyház kíván, nem holt test, melly életjeleit nem adná; vannak ütereí, van érző szíve, vannak tagjai, melyek mozgalomra adattak. Ezek nélkül követelhet valaki magának akár melly jogot, csak hitet nem. Azért

ne ámitsuk magunkat. Mind hasztalanok az ilyen üres följajdulások: milly szeretetlenség, milly gyanúsítás, hitemet kétségbe hozni! stb. Egyébiránt nem egyes hibás nézetekről szólnunk vagy tudatlanságról, melly az egyházi hitet még nem zárja ki, hanem a hit erényéről. Tudatlanságból hibázni nagyon különbözik attól, midőn valaki az egyház tekintélyét vastag vagy finom megvetéssel mellőzi. Amaz a hit tárgyát téveszti el, ez a hit erényét. Teremhet-e a tüskén szőlő, vagy bojtorjánon füge? A tekintély megvetése teremhet-e alázatosságot, melly nélkül nincs hit-erény?

37.

A katholica religio szigorúsága.

A kath. religio minden éghajlat- minden társadalom- és életnemre kiterjed, mindenki által elfogadható, és épen ezért katholica, az az közönséges: azonban van benne bizonyos szigorúság, melly az érzékiségnek nem kedvez. Meghódolást, mind értelmi, mind akarati átengedést kíván, továbbá a testnek sanyargatását, és a világi javaknak csak eszköz-gyanánti használatát, lelki célokra. Azután az embert gyarlóságaira és rossz természetére folyvást emlékezteti, és szünetlen küzdelmet parancsol azok ellen, mikre érzékisége nagyon hajlandó. Az álörömket, áljelességeket leszállítja valódi értékekre, és azért nem a világ szellemében ítél; sőt az embernek

egészen különböző irányt parancsol, hogy t. i. a láthatlanokat keresse, mit a világ esztelenségnek tart. Gyakorlatai között vannak, mellyek önmegtagadást, élvezet-elvonást kívánnak, mint a gyónás, böjt, és megtartóztatás; vannak társulatai, mellyek önkint a szigorubb életszabályt követik, s a világ és test megvetését példájokkal tanítják.

Ez a szigoruság az, melly a kath. religionak sok gyűlölséget szerez, de egyszersmind sok tiszteletet és ragaszkodást is. Ez az a próbakő, melly a szellemet a szellemtől elkülönözi. Terhes ez a szigoruság mind azoknak, kik czélt akarnak eszközök nélkül, kik két urnak akarnak szolgálni, kik a testet jobban szeretik, mint a lelket; ellenben fölötte jótékony és kíváncs azoknak, kik Istent szívből keresik. A melly religionak nincs kellő szigorusága, az az embert nem elégíti ki; szomjasan és vigasztalatlanul hagyja, öngyözelme örömeitől megfosztja, mellyek nélkül mostani rossz természete mellett nem lehet boldog. Csodálatos! az ember uralkodni, élvezni vágy, és még is boldog megelégedést csak az alázatosságban, és Isten-kedvérti nélkülözésben talál. Ti kedvezni véltek neki, ha anyagi élv-vágyait ápoljátok, ő pedig ezen élvezetekre szegyenítő, nyugtalanító öntudatot hord keblében. Oh ne foszszátok meg a religiot józan szigoruságától; becsüljétek inkább ebben a jótékony boldogságforrást mind azok számára, kik igazán üdvözülni akarnak. Csak munka után édes pihenés, csak bajvívás után dicső a borostyán. Volt-e valaha kath. ember, ki az egyház szellemében gyónván, böjtölvén, imádkozván, tetteit megbánta vol-

na? sőt volt-e, ki legalább élete végén nem ohajtá: bár azokat mindig úgy, mint parancsolva vannak, megtartotta volna? Én kételkedem, fog-e vallásunk, böjt és más úgy nevezett nem lényeges fegyelmi gyakorlatok nélkül jobban szerettetni; sőt tartok tőle, hogy kevesebb tiszteletet gerjeszt, a komolyakat ki nem elégíti, a könnyelműeknek nem használ. Senkit nem kívánok hitünk elfogadására avval édesgetni, miszerint a fegyelemben, ide értve a papi nőtelenséget, az ünnepek és vasárnapok szoros megtartását, keresztjárástok stb. tágitani fogunk. A ki ezeknek az egyház szellemébeni gyakorlását nem tudja méltányolni: az nem érett meg a katholicismusra. Józan szigorúság nélkül a vallásnak sem kellő tisztelete, sem vonzó ereje nincsen, és bizonyára sokkal több követőt fogunk szent vallásunk részére megnyerni az által, ha egyházilag kiszabott szigorúságát föntartjuk és példásan gyakoroljuk, mint ha benne könnyen engedményezünk. Nagy jutalmakhoz jutni nem lehet nagy munka nélkül, ugymond sz. Gergely. A megtartott fegyelem érdemtudatot ébreszt és táplál az emberben, s a ki azt megszerezni elmulasztja: a lényegesek iránt is észrevétlenül meghül és megtartásukra elég erővel nem bír. Például az alázatosságot, és türelmes szelid lelket az evangelium lényeges szükségjeink közé számítja (Mát. 10, 38. 11, 29. 18, 3. 4.). Már ha valaki ezen erényeket minden fegyelmi gyakorlatok nélkül magáévá tette, álljon elő, mi csodálni fogjuk; de követni jobban bírjuk Krisztust, ki a kül sanyargatásra példát adott. Oh ha azon átszellemült tökéletesek, kik a külső gyakorlatokat nélkülözhetni vélik,

erényeiket és szenvedélyeiket az evangélium tiszta szemüvegén néznék!

38.

Katholicus szertartásokról.

Az élet telve szertartásokkal, s nélkülök csak fél-emberek volnánk. Szüntessétek meg a gondolatok e nemű kijelentését, és szavaim igazságát tapasztalandjátok. Igen, gondolatinkat úgy jelentjük ki tények, taglejtések, szertartások által, mint beszéddel. És ha a közlés őszintén történik, miért volna megvetendő, akármiily mozdulattal vagy jellel történik? Egyik kalapemeléssel, másik kézszorítással, a harmadik fegyverzörrentéssel, a negyedik főhajrással jelenti irántadi tiszteletét, s ha azzal benső érzetét tudatja, szabad-e nem méltánylanod? Csak a szokás teszi, miszerint némelly gondolat- vagy érzelemjelek visszatetszenek, midőn különben a kifejezett eszme ártatlan, és becsületes. Már miután gondolatinkat, érzelmeinket külső jelek nélkül nem nyilváníthatjuk: következik, hogy ilyen jelek használata vallási érzelmeknél is egészen természetszerű. Isten ugyan amugy is értené gondolatinkat; ő nem szorult jelekre: de mi szorultunk rájuk; mert sehogyan sem nyugtathatnók meg magunkat az iránt, hogy szívünk buzgalmának pusztá gondolattal eleget tettünk. Ezen állításomat különös figyelmökbe ajánlom mindazoknak, kik a szertartásokat lenézik. Az élettapasztalás mindegyre

kiáltja, miszerint a buzgalom és ennek küljele, elválatlanok. Még nem ismertem istenfélő embert, ki a szertartásokat mellőzte, vagy megvetette volna; ellenben, kik péld. a kereszttetést, ereklyecsókolást, papi áldást szégyenlették, maguk sem titkolák, hogy az ezek-íránti benső tiszteleten túl vannak. A lenézők önmagukról ítéljenek. Midőn valakit tisztelnek vagy szeretnek, eléglik-e, ha ezt csak száraz szóval, minden szertartás nélkül, tudatják vele? Erre ugyan azt felelik, miszerint az ember külsőségek nélkül nem győződhetik meg a benső tiszteletéről, Isten pedig látja a szívet: ám de a külső isten-tisztelet nem az Istennek szükséges, hanem mimagunknak és embertársainknak. Akármint érezzem vagy gondoljam én a tiszteletet: hacsak külső gyakorlattal nem edzem, s eszerény igyekezettel új malasztot nem nyerek, lassankint kihűl, mikint a tűz, gyulanyag és szellem nélkül. Azután, embertársaink egyedül a külsőkről ítélnek, nekik pedig, keresztény fogalom szerint, joguk van kívánni, hogy jó példa és testvéri közremunkálás által a nagy emberi család végcélja előmozdittassék.

Milly kedves a gyermek az ő ártatlanságában! Irigység nem dulta még föl rózsaszínét; álnokság nem gátolja még egyenesen szemünkbe mosolyogni; az elbizottság utálatos büze még nem fordítja el arcunkat tőle. Isten fia ölbe karolá a gyermekeket, mondván, hogy olyaneké Isten országa, és ha mi át nem változunk kisedekre, nem leend részünk benne. Továbbá, egész életünk végeig tanulunk, és neveltetünk; sőt korhadás által csak újból gyermekeké vá-

lunk. Miért volna tehát szegény, bármely életkorunkban, gyermekiségünket, melly Isten és ember előtt egyaránt kedves, elismerni, és szükséges igényeinek alkalmas gyakorlatok által eleget tenni? Szóljunk világosan. Érzékiségünkre nézve mindenkor gyermekek vagyunk, és a szertartások, az érzékiség mellőzhetlen követelése. Az érzékek viszik közönségesen a gondolat fonalát; ám szolgáljanak tehát a léleknek, midőn ez teremtményéhez emelkedik. A szem hadd lássa, a fül hadd hallja azon történet jelképét, vagy igazság jelhangját, mellyel a lélek foglalkozni akar. Itt van például a karácson ünnep. Már az ünnep maga is jelkép, tudnillik az Ur születése emléket, s ebből folyó vallási érzelmek megújítását jelentő. Már miután azon történetnek részletes körülményei tudvák, mellyek mind tanulságosak: hogy e tanulságok a lélekben fölidéztessenek, fessük ki a képet részletesen; szemléljünk egy állathajlékot, a pazar fénylakok megszegyenítőjét; egy kisdedet pólyákban, körülötte a hű anyát és nevelőt, mint a jámbor család ritka példáját; hozzá a szerény pásztorokat, kik a jó, és juháiért lelkét adandó pásztort legelsők föltalálni boldogok; a szemléletet kísérje az Isten házában vigan hangzó angyali ének:

Hála és magasztalás
Mennyben Istenünknek
Béke itt az ég alatt
Jámbor embereknek.

Valljon az érzékek illetén közremunkálása mellett a hit remény szeretet lankadand-e a részvevőkben? —

Gyermekeknek valók ezek, ugymond a hideg bölcsh. Igaz; tehát mindnyájunknak, mert holtig Isten gyermekei maradunk, s akkor szüntünk meg ártatlanok és boldogok lenni, mikor Isten irányában gyermekiségünket bevallani szégyeljük. Haladó kor, terjedtebb tudomány, és hivatali állás ki nem vetkőztet érzékiségünkéből, és az Istenhez fűző szeretetszálak alázatossága által leginkább erősbulnek, melly a szertartásoknak természetű méltánylásával tápláltatik. A fölvilágosultak néha megütököznek az együgyű emberek modorán, mikint vallásos érzelmeiket külsőkép kijelentik, és azt vélik, hogy az olyanféle modor is a katholicismusnak szükséges kifolyása. Azonban, a modor itt is csak úgy az egyéniség kifolyása lehet, mint a beszédben, hol az ügyetlen szavak alatt a gondolatot és szándékot keressük, melly ha megnyugtató, az ügyetlen kifejezést elnézzük. Ki jár el Isten körül úgy, mint fölsége kívánja? Azon méltóság, mellyet talán a műveltek önmodorukban találnak, Istennek nagyságától még végtelenül messze áll, úgy hogy a Mindenható előtt csak a szándok tisztasága tesz különbséget; már pedig az együgyűek szándoka és hit-érzelme, tökéletlen modor mellett, ép olly tiszta, még tisztább lehet, mint a művelteké.

Azt azonban a kath. egyház nyíltan rosszalja, és trienti határozat folytán a lelkipásztorok által orvosoltatni szigorun parancsolja, mi a szertartásokban nem természetszerű, tudmillik a babonát és képmutatást. Midőn valami külső ténynek, vagy jelnek ollyan erő tulajdonittatik, mellyel nem bir, azt babonának nevezzük. Gunyolóink igen sokat irtak a babo-

na rovására; mert szertartásainkat nem értették, és kevélységökben maguknak megtetszettek. A szívet és gondolatot csak Isten látja; hogy színlő-e valaki, vagy babonás erőt tulajdonít-e a szertartásnak, arról itélni vakmerőség, hanemha önmaga nyilatkozik. Ime midőn Anna asszony szokatlanul rebegné imáját: mennyire csalódott Heli főpap, őt vakmerőn részegnek ítélve! Azonfölül egyes ember tévedése nem az egész egyházé, mit soha sem kellene elfelejteni. Ha pedig az egyháznak szertartástana fölött akarnak itélni, méltán követelhetjük, hogy egyenes lelkű komolyságot hozzanak, és előbb a tárgyról elegendő tudomást szerezzenek; mert különben vak ítél a színről. Elménczkedni a legtisztább igazságokról is lehet, de nem az igazság, hanem a szeszélyeskedő kárával. Krisztus ellenségei ezt a mesterséget jól értették, (Matth. 11, 18. 19. 12, 24. 22, 16. 28. 27, 39—43. Luc. 23, 11. Joann. 8, 48. 52. 53. 57. 9, 28. 29. 10, 20. 19, 2. 3. etc.) s ők azok; kiknek a mi élczekovácsaink a leczkepénzzel adósak. Gunyolódással szeretnék magukat a szív ürességeért kármentesíteni.

A kath. egyház szertartásai, úgy a mint megálapítvák, mind jelentékenyek, hiterősítők, és szívképzők. Jelentésöket számos nagynevű írók fejtegetik, többi közt Bona, Martenne, Gavant, ujabban Schmid, Marzohl und Schneller; magyarok közül Tompa, Rátz, Szaniszló József, stb. A kath. egyház az egész embert adja vissza Istennek, és minden külső belső tehetségeit öszhangzólag a tulvilágra neveli, miben annyi emberismerettel, lélektudománynyal, és gyakorlati tapintattal jár el, hogy hitének és szertartásai-

nak bölcs összefüggése, valamint képző ereje mind-
azokat bámulatra ragadná, kiket az ég azok értelmé-
nek fölfogásával megáldott.

Egykor a mély tudományu Haller, berni tanácsos,
kinek munkája: „Restauration der Staatswissenschaften“ europa
i hírűvé lett, Bécs utzáin járdalván, meg-
lát bizonyos könyvtárúsnál kitéve egy kis könyvecs-
két, a kath. szertartásokat népszerűleg értelmezőt.
Megveszi csupa kandiságból az akkor még protestans
tudós az igénytelen munkácskát, olvasgatja, s ime a
kath. egyház iránt egy szeretetszikrát fog szívébe,
melly őt regényes honába kíséri, s melengeti, míg
1820-ban, újabb indokok, s kivált tudományos vis-
gálódások folytán, a kath. hit elfogadásában lelné
lelki nyugalmát. „Menyire bámultam, úgymond csa-
ládjához írt levelében, midőn ama könyvecskében
tárgyakra akadék, mellyek rendkívül tanulságosak, s
midőn megismerém értelmét, célját, és hasznosságát
olly sok szokásnak, mellyet mi babonának tartunk.“*)

39.

A katholicismus gyűlöléséről.

Nem lehet tagadni, miszerint a vallástalan és
kevély emberek egy hitfelekezetet sem utálnak any-
nyira, mint a catholica religiot. Ismereteseek a mult-

---

*) L. Übersichtliche Darstellung der wichtigsten Bekeh-
rungen zur kath. Kirche, welche unter den Protestan-
ten, und andern Religionsangehörigen seit dem Anfang
des 19-ten Jahrhunderts stattgefunden haben. Schaff-
hausen 1844. 1. Th. S. 157.

századi voltaireféle összeesküdtek- és dekatholizálók nyilatkozatai. Bármilly fonák vallást kevesebb gunynyal és epével illetnek, mint a katholicismust; sőt a népszerűség-vadászok a katholicismus-elleni kifakadásokban, papjainak lenézésében, hitczikkeinek a koreszmékhez alkalmazásában, a mi néha egy az árulással, találják föl hiuságuk sikeres eszközét, fájdalom, gyakran a katholicusok között is. E tapasztalásból kettős tanulság foly, 1-ör, hogy sok katholicus tulajdon hitének természetét és erejét nem ismeri; 2-or, hogy az álnokságnak és hibának nincs nagyobb ellensége, mint a kath. hit. Igen, a kath. hitnek megczáfолhatlan igazsága, s innen eredő törhetlen hatalma az a botránykő, melly ellen a hazugság és önzés szelleme annyira lázong; mert annak ellenében érezni saját törpeségét a büszke önámító-nak kiállhatlan teher. Van, van ebben a gyűlöletben is valami vigasztaló és erősítő a hü katholicusokra nézve; ők méltán magukról értik Krisztusnak ama mondatát: „ha e világból valók volnátok, a világ azt, mi övé, szeretné: de mivel e világból valók nem vagytok, ... azért utál titeket a világ.“ (Joann. 15, 19.). Ne is esengjünk a hazug világ sympathiája után; barátságát csak hitszegéssel nyerhetnők meg, mellynek gyötrő öntudata végtelenül kinosabb az önzők gyűlölségénél. Frigy az igazság és hazugság között soha sem fog létezni, közép ut pedig nincsen. Azért válaszszuk azt, mit a minden önzés gyanujától ment szent Pál választott mondván: „ha még embereknek tetszeném, Krisztus szolgálja nem volnék.“ (Gal. 1, 10.)

40.

A kath. hiterényt ohajtani s kérni kell.

Isteni tanítás után az ész és szív egyiránt sóvárog; mert mikép lehetne nyugodt a szív, ha az ész nincs fölvilágosítva lényeges vágyaink sikerülhetőségéről, s rendeltetésünk végirányáról? Már miután az isteni tanítás megtörténtnek hirdettetik, lehetlen nem ohajtania mindennek, a ki magával komolyan számot vetett, hogy azon tanítás története és tartalma őt megnyugtassa, az az, hogy azt hihetőnek találja. Minél forróbb ez ohajtás, annál közelebb áll a hit, de a ki azt elérni akarja, szálljon magába, vizsgálja elégtelenségét, s élte folyamát annak végével együtt többszöri csendes meggondolás alá bocsássa. Visgálata kétségen túl eredményhez fog vezetni, csak háritson el akarata részéről is minden akadályt, főleg pedig a szenvedélyek elhomályosító ködét. Hitvágy, összekapcsolva szívjósággal, legbiztosb ut a hithez, s egyszersmind ima a hitért, mikép szent Ágoston mondja (in ps. 37.): „kivánatod a te imád, s ha a kivánat folytonos, folytonos az ima.“ Akkor lesz pedig e kivánat öntudatos és kifejezett hitkönyörgés, ha valaki elismerve emberi gyarlóságát és elégtelenségét, a mit okos embernek lehetlen el nem ismer-ni, a Mindenhatóhoz fűi bizalommal fordul, őszintén esedezvén, hogy az örök jóság elméjét derítse föl, és szívét hajlandóvá tegye azon tények visgálatára és elfogadására, mellyeken a hit alapul. Oh ilyen ké-

*

rés milly áldásos szokott lenni! „Ha te ezen hitnek kívánságát érzed, és azt megnyered, először ugyan megismered az Atyát ... miután pedig azt megismer-
ted, mit gondolsz, mennyi örömben részesülsz, avagy mennyire fogod szeretni azt, a ki téged előbb szere-
tett?“ (ep. ad Diogn.). S van-e jóakaratu ember,
a ki e kérést meg nem tehetné, bármilly tévedések-
be vagy hitlenségbe süllyedt is különben? Csak jó
akarat Isten irányában! e szavakat százszor ismét-
lem. Annak ima a kifolyása, imának az Isten ado-
mánya, a hit. *)

41.

Jelei az élő és enyésző hiterénynek.

Ki fejti meg az értelem és akarat- vagy mint
szokták mondani, az ész és szív-közötti szoros viszo-
nyokat, azoknak egymásrai hatását? Hogy úgy van,
tudjuk, érezzük; de miért és mennyire? olly kevésbé

---

*) Mély meggyőződéssel mondja Hirscher: Möchte nur
das unendliche Gut, welches der Glaube ist, überall im
vollsten Maasse vorhanden seyn! — Wir müssen nach
demselben aus allen Kräften ringen. Inzwischen ist er
nicht ein Werk des Beliebens, und Niemand vermag
denselben zu ergreifen, als aus sich selbst. Er ist ei-
ne Gabe Gottes, und ein übernatürliches Licht. So sehr
wir uns daher nach ihm ausstrecken, so demüthig zu-
gleich müssen wir um ihn bitten. Denn er ist, wo er
vorhanden ist, vor Allem, wie schon gesagt, ein Ge-
schenk des heil. Geistes. (Erörterungen über die gros-
sen religiösen Fragen der Gegenwart 2-tes H. S. 215).

birjuk meghatározni, mint a lélek és test közlekedését. Tény az, miszerint tiszta szív mellett az ész is tisztábban lát, és hogy az értelem erejét — tehát a meggyőződést is — a megromlott akarat lassankint elsorvasztja. S im a hitnek növekedő vagy enyésző ereje is e kölcsönös viszonyok miképlététől függ. Jó akarat mellett az ember hamarabb jut hitbeli meggyőződésre, és ismét, jó akarat mellett hite szilárdabb. Különben is a vallási hit, mint többször mondtuk, nem csupán értelmi működésből ered; a szívnek nemcsak osztályrész jutott benne; s azért, ha a szívképzés elhanyagoltatik, akkor a hit életerei elmetszetnek. Szóval: erényes gyakorlatok által jelenkezik a hit élete. Él a kath. kereszténynek hite, ha az Isten féltelmétől áthatott szive magát az alázatosságban, egyháziránti engedelmisségben, gyakori imában, a szentségek buzgó részvételében, és felebaráti szeretetben gyakorolja. Ellenben a mint valaki ezen gyakorlatokat unja, akkint halványul a hit fáklyája, míg fokonykint elhamvad. Hangosan, és ismételve kiáltjuk tehát: itt az élő hit mérlege; bárki ohajtja hite erejét azon kiismerni, vizsgálja meg, mennyire hordja szívéen az alázatosság, és egyházi engedelmisség gyakorlását, a buzgó imát és szentségvételt, a felebaráti szeretetet. Ezek a legkitünőbb gyümölcsök, melyekről a hit fáját megismerhetni. Az alázatosságról már szoltunk. — Sokat, nagyon sokat tulajdonitunk az egyházi engedelmisségnek, és az imának, melyhez tartozik a szentségek buzgó vétele is. Mi soha nem bírtunk megválni a nagy veszély előérzetétől, melyben azon szerencsétlen emberek hite forog, kik

az egyháziilag parancsolt vasárnap- és ünnepszentelést, böjti fegyelmet, és egyéb szent szokás- és szertartásokat érzékellen könnyelműséggel, vagy öntudatos göggel megvetik. Csekélységek-e ezen gyakorlatok? Ha volnának is, a mit tagadunk, de nem csekélység az egyháznak hive, vagy pártütője lenni, szivben iránta hűséget, vagy megvetést hordozni. Vagy talán a sziv hű, és csak a tények mindegyre hűtlenek? Illyen hűség csodálatos! „Ha uratok vagyok, mond az Ur Malachiásnál, hol van tiszteletem“? Lehet-e az egyházi tekintély megvetése mellett erősen hinni azt, a mit Üdvezítőnk mond: „A ki titeket hallgat, engem hallgat; a ki titeket megvet, engem vet meg“? Azt mondjátok: nem megvetésből mellőzitek a böjtöt, ünnepszentelést stb. De hát egyháziránti tiszteletből? vagy Isten félelméből? vagy dicsőbb önföláldozásból? . . . Bizony mondom, jobb az engedelmesség az áldozatnál, és ha timagatokat át nem engeditek Istennek: más áldozattal azt nem pótolhatjátok. — Az ima legegyszerűsb kifejezése Istenbei hitünknek. A ki nem imádkozik, az nélkülözni akarja Istent, mi mérőben ellenkezik a hittel, azon hittel, miszerint Isten kegyelméből van mindenünk, az a mi legfőbb javunk, kihez közelíteni, kiről emlékezni a gyarló embernek legédesb vigasztalása. Nevezetes sz. Ágoston mondata: „Ha a hit megfogyatkozik, az ima megszűnik; mert ki kéri azt, a mit nem hisz? tehát hogy imádkozzunk, higgyünk, és hogy a hit, mellyel imádkozunk, meg ne fogyatkozzék, imádkozzunk. A hit alapítja az imát, a fölbo csátott ima nyeri meg a hitnek erőssé-

gét.“ (de verbis evang.). — A felebaráti szeretetet annyival inkább a hit jeles gyümölcsei közé számítjuk, mert a szent írás maga is a nélkül a hitet holt-nak nevezi (Jac. 2, 14—17.). Az élő erős hit nem is képzelhető szeretet nélkül; miután a hitnek erénynek is kell lenni, az az szív átengedésével összekapcsolatni; a szívnek pedig minden erénye, bármennyi nevezetekre ágozzék el, csak szeretet. Avagy lehet-e hinni, miszerint mindnyájan Krisztusban testvérek vagyunk, és a mit felebarátunknak teszünk, azt Krisztusnak teszszük; továbbá, hogy embertársaink szeretete nélkül Istent sem szerethetjük: lehet-e, kérdem, ezeket binni, és társainkat nem szeretni? A ki amazt hiszi, és ezt nem cselekszi, az azon igazságokra legfőlebb csak emlékezik, de tetteleg nem hiszi, hite hasonlít bármelly eszméhez, mellyet halottunk, de magunkévá nem tettünk. Milly szorosan együtt jár az élő hittel a felebaráti szeretet, mutatja az első keresztyények példája (Ephes. 1, 15. Coloss. 1, 4. I. Thess. 3, 6.). Sőt Üdvezítőnk azt, mint tanítványainak ismertető jelét tűzte ki mondván: „azon ismernek meg titeket mindnyájan, hogy tanítványaim vagytok, ha egymás iránt szeretettel viselkedtek.“ (Joann. 13, 35.)

Egy nagy része azoknak, kik a hívők közé akarnak számíttatni, olly keveset ügyel a hiterényre, mintha magától értetődnék, hogy ők kellőleg hisznek; mert még más valláshoz nem szegődtek. Nem ismerik önmagukat. Tudják talán, mit kellene hinni: de azt szívvel szeretettel igaznak tartani — nem tartják. A mit keresztyényileg hiszek, az szellemi legdrágább kincsem; mellyet magaménak vallani

örvendek, és biztosítani meg nem szünöm. Teszik-e ezt? Örvendnek-e a kath. hit nyilvánításában, gyakorlataiban, és teljesebb megismerésében? Adnak-e Istennek hálát az igaz hit kegyelmeért, esedeznek-e szilárdításaért? Urunk egy jó szívű atyának, ki fiát meggyógyíttatni kérte, így szóla: „ha hihetsz, a hívőnek minden lehetséges.“ És ez nagy szerénységgel felelé: „hiszek, Uram, segélj hitlenségemen!“ (Márk. 9, 22. 23.). A hívő könyörgött hite fölélesztéseért . . . Miért ne követnők?

42.

A kath. hit-iránti hűség.

Egy észrevételt teszünk a tapasztalat és történetek nyomán, miszerint mindnyájan, kik a ker. kath. hit szellemét jól fölfogták és egyszersmind életüket hozzá szabták, ugyan azon hitben boldogoknak érezték magukat, és tőle semmi áron meg nem váltak. Nem volna-e az annak egyik világos jele, miszerint ez az egy szükséges, a mi egyedül elégítheti ki üdv-vágyunkat? Valóban ki a számtalan vértanuk önfömládozását, és az ezt kísérő lelki nyugalmokat komoly figyelemre méltatja: kénytelen megvallani a ker. kath. hit boldogító erejét. Nézzétek szent Ignác vértanút, milly dicsőült örömmel megy a vadak elé! „Vajha, ugymond, a nekem készített vadakat élvezem . . . mellyeknek hizelegni is fogok, hogy hamar megemészszenek, nem úgy mint némeltyeket nem bántottak; . . . bocsássatok meg, mi legyen nekem

hasznos, én tudom. Most kezdek tanítványnya lenni“ stb. (ad Rom.). Szent Cyprián püspök, midőn a bírói halálos ítéletet hallaná, Istennek halát mondott. Szent Justin a bíró által kérdeztetvén, valljon vélné-e, hogy az égbe jut, s valami jutalmat nyer, azt felelé: „nem vélem, hanem tudom, s azt olly bizonyosnak tartom, hogy mit sem kételkedem.“ (Ruinart Acta Martyr.) Így nyilatkozik az erős hit. Illy emberek tudták, mit tesz kath. hitben élni és halni. Nem is késtek az igaz hitet Isten különös kegyelmeül megismerni, s halás szívvvel magasztalni. Chariton mondá: „Keresztény vagyok Isten kegyelméből“ (Acta S. Justini M.). Sanctus akármiről kérdeztetett, egyedül azt felelte, hogy ő keresztény, s abban minden benne van. (Ep. eccl. Vienn. et Lugd.). Csak e boldogító meggyőződésből származhatott az a legyőzhetlen téritési vágy és teljes föláldozás, melly a kath. hitköveteket jellemzi. A kiből hiányzik a törekvés és kívánság, másokat hitének részesévé tenni: az nincs egészen áthatva hite szeretetétől. Szent Pál keble magasan föllobogott e téritésvágy lángjától, miről nem csak tettei, hanem vallomásai is tanúsítanak, péld. Rom. 1, 14—16. Az apostolok cselekedeteiben fedelmi személyek előtt bátran nyilatkozik, miszerint Isten előtt kívánja, hogy minden hallgatói olyanokká legyenek, mint ő, kivéve bilincseit. Mit el nem követett Monica — a jó anya, — hogy fiát Ágostont a kath. hitre térítené! És midőn kívánata teljesült, közeledvén halála, így szólott: „Mit csinálják még itt, és mért legyenek itt, nem tudom miután e világ reményét elértem. Egy volt, a miért ez életben vala-

mennyire még tartózkodni kívántam, hogy téged, mint kereszt. katholicust látnálak, mielőtt meghalnék.“ (Confess. l. 9. c. 10.) *) — Továbbá nem lehet példákat fölhozni, hogy az örökkévalóság küszöbénél erényes katholicusok elhagyták volna vallásukat, ellenben a kath. vallást mind azok igen is megkeresték, kiknek szivőkön feküdtek Krisztus Urunk szavai: „mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkében kárt vall? (Matth. 16, 26.). Érezte ezt Melanchthon is, midőn anyjának a kath. hitbeni maradást tanácslá; „az új vallásban, ugymond, könnyebb élni, de a régiben (kath.) jobb meghalni.“

43.

Elmélkedés.

„Mit viszonzozzak az Urnak mind azokért, mikben engem részesített? (Ps. 115.). Vannak időszakok, habár kevés és rövidek, midőn jóllétnek örvendünk. De lehet-e annak öröme szívélyes, a ki jótévőjét nem ismeri? A halandót, midőn a vett javakat meggondolja, nagy adósság emlékezete nyugta-

*) Él a szép magyar honban is, még sok nemes kebelben, a kath. hit-iránti hűség, bár mennyire kell fájlalnunk egy nagy résznek hithidegségét. 1843-ban, sept. 29-én az országgyűlési főrendek teremében egy fiatal gróf (Cz. J.) hő lelkülettel hangoztatá e dicső szavakat: „Gróf T. L. ural mindenben szívesen egyetérteni kész vagyok, egyben soha: hogy katholicus lenni megszünjek.“

lanítja, s ha ezt le akarja róni, önkint kérdezi, ki az én jótevőm, s mit kíván tőlem hálaadóul? Ekkor szive azt sugja, a mit sz. Ágoston mond: „Magadhoz alkottál minket, oh Isten, és szívünk nyugtalan, míg tebened meg nem nyugszik.“ (Confess. 1, 1.). Már Istent, és annak szent akaratát, mellynek betöltése által hálánkat tanusíthatjuk, a hit ismerteti meg. Valakí tehát jóllétnek tiszta örömét élvezni kívánod: hit legyen kalauzod Istenhez, a minden jónak szerzőjéhez. — Ki vagy Uram? Szólj, mert hallja a te szolgád (Act. Ap. 9, 5. 1, Reg. 3, 10.).

„Hiuságok hiusága, és minden hiuság!“ (Eccl. 1, 2.). Minél jobban örülünk a némellykori jóllétnek: annál keserűbben zavartatik meg az öröm azon gondolat által, miszerint a jóllét, s vele mindenünk mulandó, és nyomorrrá változható! Miért nyujtatik tehát olyan jó, melly az élethez csak azért ragaszt szorosabban, hogy azt egy véletlen fordulat által annál keserűbbé tegye, s a csalódás, vagy elválás még iszonyatosb legyen? — Vagy tehát átok minden földi jóllét, de ez képtelenség; mert akkor a velünk született jóllét utáni vágyódás is átok volna: vagy a jóllét csak eszköz, mellynek egy más jobb cél elérésére kell használtatnia. Mi ez a cél, s ki tanít meg reá? Oh ha valaki őszinte szeretettel e drága gyöngy föllelésére vezethetne, én eladnám mindenemet, és azt megszerezném! (Matth. 13, 46.).

„Világosítsd meg szemeimet, nehogy valamikor halálosan elszunnyadjak, s ellenségem mondhasa: erőt vettem rajta!“ (Ps. 12.) Milly kevés ember van, ki nek hajója csendesen és veszély nélkül vergődnék át

az élet tengerén! Többnyire törést szenvedünk, egyik vagyonában, másik becsületében, számtalan lelki nyugalmában. Akármerre tekintünk, majd csupa kétszínűség, állati kényelmek vadászata, nyomor és szenvedés fárasztja jobb után sovárgó lelkünket. Van-e ezen bajok labirintusából kivezető fonal? Nyomorra, bűnre nem születhettünk; hisz akkor nem volna egyéb hátra, mint hogy egymást irtsuk. Ha pedig rendeltetésünk, minden életviszályok közt erénysékké és nyugodtakká lenni: oh milly kíváncsú az a csillag, melly e zajos tenger homályában a révpartig világít! Nyisd föl Uram szemeinket, hogy lássuk.

„Meddig még: holnap, holnap; miért nem most”? Így ösztönözé magát megtérésre egy tévelygő bűnös, kinek lelke már szabadulni kívánt bilincseiből, de a világ csábjai még tartóztaták. Egy égi szózat hangzik — s a lélek győzött. (S. August. Confess. I. 9.) Mit késem én is egész erővel magamtól ellökni lelki bilincseimet, s hő szeretettel fölkarolni az üdvezítő hitet, melly csak maga képes nyugalmasat visszaszerezni? Im a betegség és haláltóli iszonyodás elárulja, hogy magammal öszhangzásban nem vagyok. Teremtőm! hangozzék nekem is a te szavad: hadd értem és kövessem, most és nem holnap.

T A R T A L O M.

	Lap.
1. Hit fogalma, tárgyai, föltételei.	1
2. A hit bizonyossága	3
3. A hitelesség vizsgálata	8
4. A hit természeti szükségünk	
a) Az emberi	11
b) Az isteni	13
5. Isteni oktatás	15
6. Miben áll a legrégiebb ker. egyház tanuságának velős rövid tartalma?	16
7. Az első ker. egyház hitelessége	24
8. Föntartott-e mai napig az isteni oktatásrólí és ha- gyomány?	31
9. Az egyház isteni eredetének szükségés kifolyása:	
a csatlanság	34
10. Hitkételyek fogalma	35
11. Tudatlanság	37
12. Kételyek a hitelességi tények hibás fölfogásából	38
13. Nevezetesb hitkételyek	42
14. A hittárgy-körüli nehézségek	52
15. A köznép hite	54
16. A gyermekek hite	55
17. Visgálódás a hittárgyak körül	57
18. A szent írásban található nehézségek. Ennek ér- telmezése	59
19. Kik a szent írás értelmének tanui?	66
20. Az egyházi értelmezés kutfeje és határai	69

	Lap.
21. Az apostoli hagyomány föntartói	73
22. Kétely: van-e az egyháznak némelly tárgyról bizonyos hite, vagy értelme?	76
23. Az egyház hitével nem jól egyező vélemények	78
24. Korszerűség és szabadelműség a kath. hitben	83
25. Hitegység	86
26. Még valami e tárgyról	100
27. Néhány szó a hittévelyekről	105
28. A különféle tudományokból vett nehézségek	106
29. Hittani vitatkozásokról	113
30. Akarati hitakadályok	121
31. A kevélység, legnagyobb akadálya a hitnek	123
32. A kevélység palástjai :	125
33. Kéj- és haszonvágy :	127
34. Kéj- és haszonvágy miatt nem hinni ész-elleni cselekvény	130
35. A nevelés befolyása a hitre :	132
36. A fiatal kor botlásai	134
37. A catholica religio szigorúsága	137
38. Catholicus szertartásokról	140
39. A catholicismus gyűlöléséről	145
40. A kath. hiterényt ohajtani, és kérni kell	147
41. Jelei az élő, s enyésző hiterénynek	148
42. A kath. hit-iránti hűség	152
43. Elmélkedés :	154

